

Jamhuuriyadda Dimocraadiga Soomaaliya

Wasaaradda Waxbaashada iyo Barbaarinta

XARUNTA HORUMARINTA MANAAHIJTA

TEL 82067

S.B. 7163

جمهوريه الصومال الديمقراطيه

وزارة التربية والتعليم

مركز تطوير المناهج

تلفون ٣٢٠٦٧

صر. ب ٧١٦٢

SOOMAALI Fasalka Shanaad

5

DUGSIGA DHEXE

Buuggan lama daabacan karo lamana guurin karo iyadoo
aan Wasaaradda Waxbarashada iyo Barbaarinta laga helin oggolaansho

Waxa lagu daabacay Madbacadda Qaranka
Xamar — 1983

T U S M O

Bogga

Qoraalka farta Soomaaliga	5
Ma ilaawo maroodi	7
Habka maridda jihadka	9
Arraweelo	11
Sagal nin oo walaala ah	12
Taaj Maxaal	13
Sidee bay shinnidu wax u tartaa geedaha	15
Coofle Qaxar	17
Aniga dheh	19
Dhakhtar Maajid iyo Cabdalla (I)	21
Dooni iyo jiheeye	23
Juuxa	27
Kubbadda cagta	29
Boqorkii dhego-damaaraale	31
Caqliga wanaagsan	33
Warqadda (xaashida)	35
Telefoonka	37
Maalinta haweenka	39
Iska jir	41
Jihadka	43
Guryaha iyo nadaafaddooda	45
Iskaa wax u qabso	47
Xilkasnimo	49
Dhakhtar Maajid iyo Cabdaalla (II)	51
Ma tabcade	53
Nabadda iyo Qarammada Midoobay	57
Calanyahaw ha dhicin	59
Is Afgarad (Sheeko)	61
Gobannimada (Jiifto)	63
Warshadda Hilibka (Curis)	64
Dhulkayga (Hees)	67
Calool adayg waa alla wehelkii	68
Calanka (Jiifto)	69
Alla watoowehel uma baahna	73
Heesta Oktoobar	74
Maahir (Geeraar)	75
Gobannimaan sheegtay (Gabay)	77
Waddaninimo (Masafo)	79
Gudo waajibkaa (Gabay)	81
Dardaaran waalid	83
Dunida kale	85
Sheekh Bashiir (Curis)	87
Geelaa (Gabay)	89
Libaax, habar iyo abbeeso	91
Beer falanno (Hees)	93
Dardaaran (Buraan bur)	95
Dacwad maa ka qabtaan (Geeraar)	97
Marti soor dabagalle (Sheeko)	99
Hantiwadaagga cilmiga lagu habeeeyey (Hees)	101
Xilka (Gabay)	103
Dayo iyo dibindaayadeed (Sheeko)	105
Heesta afka hooyo	107
Gaadiidka (Curis)	109
Dalxiis (Gabay)	111

H O R D H A C

Buugagga af Soomaaliga ee dugsiyada Hoose iyo Dhexe (I — VIII) waa kuwa qoriddooda lagala kulmay dhibaatooyin gaar ah; hase yeeshay, waa kuwa, haba koobnaadaane, ka jawabaya ujeeddooyinka laga leeyahay barashada afka.

In kasta oo barashada afafku ay ka unkanto dhegaysiga, hadalka, akhriska iyo qoraalka, haddana waxa jirta in uu af waliba leeyahay waxyabo isaga u gooni ah. Qoraasha buuggani iyaga oo taas maskaxda ku haya, isla markaa tixgelinaya waxyabaha badan ee ay afafku wadaagaan, ayay isku dayeen inay buuggan geliyaan wixii iyo intii ardayda heerkan loo dhigi lahaa.

Afarta qaybood ee afka (dhegaysi, hadal, akhris iyo qorid), ee lagu tilmaama awoodaha salka ah, barashadoodu sidaa uma kala qodqodna. Waxana dhici karta in afarta qaybood, cashar qura carruurta lagu wada baro. Sidaas awgeed ayayna u suurtoobayn in la kala saar saaro, awoodihii afka ee la rabay in carruurta la baro oo la yiraahdo xiisadan waxa ilma la baraya "dhegaysi" ta dambana "akhris".

Iyada oo ay jirto, ayaa haddana kulayba loo baahan yahay in loo qaybiyo manhajka ama buugagga Afka qaybo u fududeeya macallinka jaangoynta iyo raacidda tusaalooyinka ku dhigan.

Waxa aanu mahad ujeedinaynaa Ismaaciil Muuse Nuur, Maryan Weheliye Barre iyo Axmed Cabdillaahi Boqorre oo buuggan qoray, iyo Maxamed Ibraahim Wacays oo isna dib-u-habayn ku sameeyay, dadkii sawirrada u sameeyey.

Waxa kale oo mahad leh Wakaaladda Madbacadda Qaranka oo suuragalisyay in uu buuggani si dhaqso ah u daabacmo.

*Xasan Daahir Obsiye
Maamulaha Xafiiska Hor. Manaahijta*

QORAALKA FARTA SOOMAALIGA

Miraha Kacaankii dhashay 21kii Oktoobar, waxa ka mida qoraalka farta Soomaaliga. Tallaabadaas geesinnimada lagu tilmaami karo, waxa ay u noqon doontaa ummadda Soomaaliyeed furihi horumarka; waxa ayna hubaal u noqon doontaa ilbaxnimo gaadhey dadka oo dhan.

Maalinta barakaysan 21kii Oktoobar, 1972kii ayaa Madaxweynaha Jamhuuriyadda Dimuqraadiga Soomaaliya, Jaalle Sarreeye Gaas Maxamed Siyaad Barre, ku dhawaaqay in loo doortay xuruufta «Laatiinka» in lagu qoro farta Soomaaliga. Waxa kale ee uu sharraxay sidii loo gaadhey go'aankaas iyo sababihii loogu doortay «Laatiinka» in lagu dhigo farteenna.

Dhawaaqaas oo ay in badan u dhega taagayeen dadku, waxa lagu baaqay sannadguuradii labaad ee Kacaanka. Dadweynaha Soomaaliyeed oo dhani aad bay ugu riyaaqueen, kuna soo dhaweeyeen qalbi furan, farax iyo faanfaan. Dadweynahaas go'aanka la dhacay kuma ay koobnayn oo qura kuwa ku dhex nool Jamhuuriyadda Dimuqraadiga ee Soomaaliya, ee waxa iyaguna la dhacay Soomaalida faraha badan ee ku nool Gobollada shisheeyuhu gumeysto.

Mar alla markii la soo saaray farta, waxa la siiyey muddo saddex bilood ah oo ay ku bartaan farta cusub shaqaalaha dawladda iyo Ciidammada Qalabka Sida, si rasmi ahna loogaga shaqeeyo xafiisyada dawladda. Waxa meel walba lagu dhigay cas-harro degdeg ah, isla markaana waxa la daabacay buugag ay hore u diyaariyeen Guddiga Af-Soomaaligu. Waxa kaloo Idaacadda laga sii daayey barnaamijyo cas-harro ah oo ku saabsan sida farta lagu baranaayo. Sidaas oo kalena Jaraa'idka, waxa lagu daabacay xuruufta ay fartu ka kooban tahay; casharro is-dabajoog ahna waa lagu soo qori jiray. Tallaabooyinkaa oo dhan waxa loola dan lahaa in shaqaalaha dawladda iyo dadweynaha loogu hawl yareeyo dhigista afka hooyo, loona dareensi- iyo nidaamka uu u dhigan yahay afkoodu.

Tallaabooyinkaa cadcad ee kacaannimada ah, ayaa lagaga gudbay dhibaatadii afka iyo doodihii faraha badnaa ee faa'iidada yaraa ee 80ka sano ay wadeen maamulkii isticmaarka iyo kuwii ka dambeeyey ee musuqmaasuqa .

Markii saddexdii bilood ee waxbarashada dhammaatay ayaa, bishii Jannaayo bartamaheedii 1973kii, si rasmi ahaana loo soo geliyey qalabka maamulka dawladda, taas oo lagu beddelay saddexdii af ee ajnabiga ahaa (Talyaani, Ingiriis iyo Carabi) oo lagaga shaqayn jiray dalka 10kii sano ee u dambeeyey. Wargeyskii u horreeyey ee dawladduna wuxuu ku soo baxay Af-Soomaali «Xiddigta Oktoobar» Jannaayo 21kii 1973kii, isla markaana waxa dugsiyada hoose lagu bilaabay barashada Afka hooyo.

L A Y L I :

I Ka jawaab su'aalah:

- 1) Goormuu dadku u baahday in uu far yeesho?
- 2) Goormaa Af-Soomaaliga fartiisa la qoray?
- 3) Intii aan Afka la qorin dhibaatooyin badan baa innaga haystay xagga far la'aanta. Maxaa ka mid ahaa?
- 4) Dad baa ku dooda in qofka Ingiriisi ama Talyaani yaqaan uu ka aqoon badan yahay ka Soomaaliga yaqaan. Fikraddaas maxaad ka qabtaa?

- 5) Sheeg inta cod ee far-Soomaaligu ka kooban yahay?
 - II. Ereyadan hoos ku qoran kuwa la macna ah keen. Tusaale: daar, sar, weji, tuwaal, kabriid, siray, curyaan, dhibaato, aabbe.
 - III. Curis:
- Ka hadal waxtarka far-Soomaaliga.

MA ILLAAWO MAROODI:

Dadka qaarkii waxay yidhaahdaan maroodigu waxba ma illaawo. Odhaahdaa weli ma maqashay? Waa ay adag tahay sida loo hubiyaa runteeda, hase yeeshay, waxa aan shaki ku jirin in maroodigu yahay xayawaan aad u garasho badan; taa waxa daliil u ah sida yaabka iyo dhakhsaha leh ee ammuuro badan loogu layli karo.

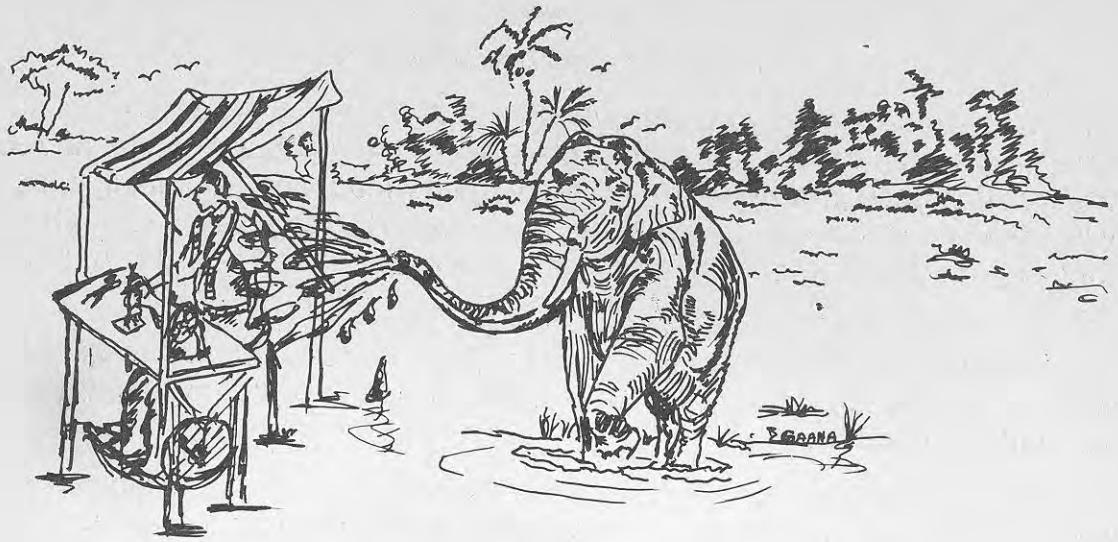
Bal sheekadan akhri:

Beri waxa jiray maroodi soo mari jiray jid magaalada dhexdeeda ah. Jidkaa waxa dukaan ku lahaa nin dawaarle ah. Ninkaasi irridda horteeda ayuu dharka ku toli jiray. Subax walba marka maroodigu soo hor maro dukaanka, wuu joogsan jiray oo gacanta u fidin jiray ninka dawaarlaha ah; ninkuna wuxuu gacanta u saari jiray wax uu cuno.

Maalin ayaa waxaa dhacday in uu dawaarlihii waayey wax uu u fidiyo maroodigii, waxaana jirtay in uu maalintaasi u cadhaysnaa. Halkii uu unto uga fidin jiray, ayuu irbaddii uu dharka ku tolleyey gacanta caaraddiisa kaga muday. Maroodigii baa jacdii irbaddii markiiba gacankii la booday oo jidka hore u sii qaaday isaga oo gacankii kolba gees u dhufanaya, xanunkii dartii.

Dawaarlihii isagu xaalkii subaxnimadaa halkas ayuu ku illaaway, maroodigii se ma illaawin. Isla galabtaa ayuu maroodigii meel biyo dhoqo leh soo maray, markaas ayuu biyihii dhoqada ahaa gacankii ka soo buuxsaday. Dawaarlihii baa arkay maroodigii oo meel shishe ah soo socda. Wuxuu xusuustay sidii uu irbadda ugu muday subaxnimadii, markaas ayuu qosol indhuu sii casaadeen. Hase yeeshay, qosolkaasi wuxuu ku dambeeyey qosol-gariir markuu maroodigii gacankii dhoq-ada uu ku sitay wajiga kaga furay sidii bambada.

L A Y L I :

- 1) Weydiimo:
 - b. Maroodigu magaalooyinka ma soo dhex galaa?
 - t. Waa maxay dawaarluhu? Magacyo kale ma u taqaan?
 - j. Goorma ayuu maroodigu soo mari jiray dukaanka dawaarlaha hortiisa?
 - x. Muxuu samayn jiray dawaarluhu?
 - kh. Sidee buu maroodigii uga aargoostay dawaarlaha?
 - d. Sheekadan, siday wax ugu kordhisay fikraddii ahayd in aan maroodigu waxba illaawin?
- 2) Heesta la yidhaa «Gorayadu Ilmaheeda,» ee uu tiriyey Xasan Sh. Muumin, waxa ku jira tuduc odhanaysa:

Ilka-weynoow maroodigu
 Araddaduu mirtaaba
 Cadawga ka ugaadhaa
 Aboorkuna dundumadaan
 Aragnay buu dhistaayoo
 Naftiisa ku ilaaliyaa.

Heestani fikradda ay maroodiga kaa siineyso iyo ta sheekadu kaa siineyso isbarbar dhig, dabadeed fikraddaada adna ka dhiibo.

- 3) Soomaalidu waxay tidhaahdaa waraabuhu waa doqon, dacwadduna waa fariid xeelad badan. Ka sheekoo muujinaysa fariidnimada dacwadda iyo doqonnimada waraabaha.

CASHARKA 3aad
HABKA MARIDDA JIDADKA

Magaalooyinka waaweyn ee Soomaaliya, sida Xamar, Hargeysa iyo Kismaayo oo kale, waxa ku yaalla jidad badan oo weliba dhismahoodu yihin nooca ugu dambeeyaa. Wuxaase jirta in Xamar oo ah magaalo-madaxda Soomaaliya, ay leed-ahay jidodka ugu waaweyn, uguna dhaadheer, haddii loo eego kuwa ku yaal magaal-ooyinka kale ee Soomaaliya, sababta oo ah, waa magaalada ugu baabuur iyo dadba badan.

Si nabadjelyada jidodka loo ilaaliyo, shilalka ka imaan karana looga hortago, waxa dalka oo dhan guud ahaan, gaar ahaanna Xamar loo dejiyey xeer tilmaamaya habka maridda jidodka.

Qodobka saldhigga u ah xeerkaas waxa weeye kan u tilmaamaya baabuurta iyo dadka lugaha ku socda habka wanaagsan ee laga doonayo in ay raacaan. Qodab-kaasi waxa uu baabuurta farayaa in ay jidka ka maraan dhanka midigta, dadka lugaha ku socdaana bidixda.

Si loola socdo habka maridda jidodka, waxa loogu talo galay agagaarka jidodka calaamado muujinaya sida la doonayo in jidka loo maro. Calaamadahaas waxa ka mid ah ta tilmaamaysa marka uu jidku xidhan yahay, oo ah «Joogso».

Waxa jidodka waaweyn ee magaalada Xamar mid walba geeska kaga yaal nal weyn (Nalka nabadjelyada jidka), nalkaasi waxa uu leeyahay laba midab: Cagaar iyo Guduud; waxayna tilmaamayaan habka maridda jidodka. Midabka cagaaran marka uu ifo, waxa uu jidku u furan yahay oo gudbi kara baabuurta oo qura; midabka casina waxa uu joojiyaa baabuurta.

Waxa la rabaa dadka baabuurta wadaa in ay ka digtoonaadaan baabuurta ka horreysa iyo kuwa ka dambeeyaa; ogaadaan in ay jidka ka leeyihiin dhanka midig; aqoonna u yeeshaan xeerka nabadjelyada jidodka. Waa in aan hoonka baabuurta laga dhawaajin marka la ag marayo cusbitaallada iyo dugsiyada agtooda. Dadka lugaynaayana waxa habboon in ay bartaan asluubta jidka loo maro, sidii uu u ilaalin lahaa xeerka jidodka u dejisan.

I. Ka jawaab:

- 1) Dadku jidka baabuurta xaggee bay ka maraan?
- 2) Adiga oo damacsan in aad jid ka tallowdid haddii uu nal cas kuu soo baxo maxaad sameyn lahayd?
- 3) Inta aanad jidka ka tallaabin maxaa habboon in aad samaysid?
- 4) Meelaha ay «Joogso» ku qoran tahay, ma qofkaa istaagaya, mise baabuurta?
- 5) Baabuurku marka uu leexanayo maxaa lagu gartaa?
- 6) Booliska jidaku maxay qabtaan?
- 7) Wuxaad casharka ka soo saartaa ereyada ay isku macnaha yihin ereyada hoos ku qoran:
Ifo, ganaaxay, tala galay, digtoonaan, asluubta, gef.
- 8) Maxaa loo diidayaa dhawaaqa hoonka dugsiyada iyo cusbitaallada agtooda?

II. Curis ka qora mawduucyadan hoos ku qoran mid ka mid ah:

- 1) Shil baabuur.
- 2) Ugaarsi.
- 3) Cayaaraha Soomaalida mid ka mid ah.

ARRAWEELO

Arrawelo waxay ahayd Boqorad ragga aad u neceb, oo xataa dhufaani jirtay. Dumarka waxay kula talin jirtay in ay waxay doonayaan diidaan, waxay diidayaanna doonaan, si ay ragga uga gacan sarreyaan.

Arrawelo waxay leedahay sheekooyin badan oo goos-goos ah. Maalin baa la yidhi waxay amar ku bixisay odayaasha oo dhan in la laayo oo carrada laga dhammeeyo. Oday la odhan jiray Odey-biiqay baa dhallintii weydiistay in aan la dilin. Wuxuu ku yidhi, «waar i daaya oo ha i dilina, maalin baan wax idiin tari doonaaye». Dhallintii way nabadjeliyen meel bayna ku qarsheen.

Odayaal in la dhammeeyey baa Arrawelo loo geeyey. Degdeg bay u shirisay raggiidh dhallinyarada ahaa, waxayna ku amartay in loo keeno saddex waxyaalood oo kala ah: Dhig cirka gaadha, saan labada dhinacba dhogor ku leh iyo awr raran oon heeryo iyo xadhko toona lahayn.

Dhallinyaradii baa talo ku caddaatay oo waxay yeelaan garan waayey. Oday-biiqay in loo tago baa arrini ku soo ururtay. Waxay u bandhigeen waxay Arrweelo ku jirribtay. Odey-biiqay wuxuu dhallintii u sheegay, «waxaan idiin lahaa i daaya, waxaas oo kale in aad la kulmaysiin baan hubay. Waa mide awrku dhoobo ha ku galgalimaysto isaga oo qoyan ku dhedheja karrin ama miro kalaba. Saanta labada dhinac dhogorta ku leh waa dhego dameer, dhegtana wax lagu qiyaaso keen dhaha».

Sidii bay yeeleen oo Arrawelo u geeyeen. Iyada oo aad u xanaaqsan bay tidhi, «waar yaa yidhi odayaal la dhammee, carrada way joogaan e ha la ii keeno kii ka arrimiyyey taladaas». Raggiidh yar-yaraase waxay ku adkaysteen in ay Odey-biiqay xogtiisa xoojiyaan, si ay had iyo jeer uga helaan talo.

Weydiimo:

- 1) Maxay u damacday Arrawelo in ay Odayaasha oo dhan layso?
- 2) Odayaashii yaa ka hadhay?
- 3) Sidee baa taladiisii dhallinyaradii uga faa'iidaysteen?
- 4) «Arrawelo waxay ku fartiyo, hayga raacin iblayso inan yahay».

Tuducdan heesta ah maxaa loola jeedaa?

Maxaa Arrawelo iyo iblayska la isku raacshay?

II. Maahmaahyadan soo socota ma taqaan:-

- b. Nin aan waxa soo socda garanin waxa jooga ma garto.
- t. Rag la'aan wax kuma yeesho e ra'yi xumaan baa wax ku yeesha.
- j. Rag lama maleeyo ee waa laga malystaa.
- x. Nin gu' kaa weyn il guraxeed kaa weyn.

III. Halxiraale:

Dadka ilkihiisu da'day ku soo wada baxaan?

SAGAAL NIN OO WALAALA AH

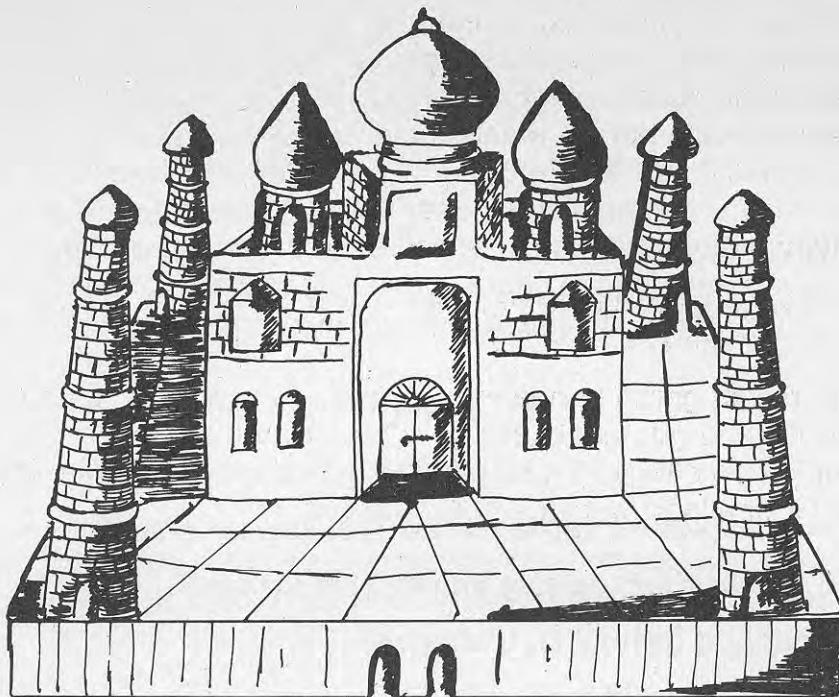
Sagaal nin oo walaalaa sideenna,
Siddeed isku bah tahay sidiinnaas
Ninkuna bah gaar yahay sidaydaas
Siddeeduna ninkii siri sidiinnaas
Ninkuna sirtii garan sidaydaas
Haddaynu isa siri sideedaba
Mays-ka kala tagnaa sideedaba?

L A Y L I :

Waxa tiriyey gabaygan Sayid Maxamed Cabdulle Xasan.

U fiirso ereyada ka kaca xarafka «S»
Halkay kaga jiraan sadar walba?

Gabaygan ma ka garan kartaa in uu ninka tiriyey aqoon gaara u leeyahay Afka, ereyadana siduu rabo ugu adeegsan karo? Ina Cabdulle Xasan wuxuu hodan kaga dhigay Afkiisa hooyo suugaan dhaxalgal ah oo astaamooyin gaarana leh. Wuxuu la tartami karaa Hooballada waaweyn ee adduunka.

Taaj Maxaal wuxuu ka mid yahay daaraha adduunka ka dhisan kuwa u qurux badan. Wuxuu ka dhisan yahay dalka Hindiya. Muddo haatan laga joogo ilaa saddex boqol oo sannadood ayuu boqor la odhan jiray Shaah Jehaan dhisay. Taaj Maxaal, waxaanu u dhisay in uu uga dhigo qabriga haweeneydiisa Jaabuud qurxiya.

Shaah Jehaan aad buu u jeclaa haweenaydiisa, wuxuuna damacsanaa in markay dhimato qabrigeedu noqdo ka ugu qurux badan adduunka. Xagga lacagta ama waqtiga midna wax cidhiidhi ahi kama haysan, sidaa darteed waxa uu isku soo ururiyey farsamoyaqaannadii ugu wacnaa ee qaaradda Aasiya oo dhan, wuxuu isku keenay ilaa 20,000 oo nin oo ka qayb qaatay dhiska. Waxaanay ku qaadataw tod-doba iyo tobant sannadood in ay ku dhammaystiraan dhiska Taaj Maxaal.

Dhisku wuxuu ku dul rakiban yahay qabcad ka sameysan dhagax-shiilkha guduudan sida dhagaxa dhulkeenna ee laga qodo Buur Hakaba. Afartiisa geftin waxa ka mudh baxay afar minaaradood oo cad cad oo dhaadheer; kukta oo badhtanka ahna waxa ku qoofalan qubbad weyn. Qubbaddaa weynna afar yar ayaa hareeraha kaga ladhan.

Dhisqa qabrigiisu wuxuu ka sameysan yahay marmar cad oo si aad u qurxoon loo taxay, laguna dhex-sharraxay marmar midabbo kala jaad ah leh. Wuxuu leeyahay siddeed geesood iyo barxado dhawr ah oo soo hagoogan. Irridda hore marka la dhaafo waxa la arkaa luuq dheer, luuqaa waxa ku soo aaddan sitaarado marmar ah oo midiba mid ka sii dambayso. Sitaaradaha marka la dhaafana waxa la gaadhaa qol badhtamaha dhiska ku yaalla. Waana qolkaa hoostiisa halka ay Shaah Jehaan iyo haweeneydiisu ku xabaalan yihiiin.

Beer aad u qurux badan ayaa ku wareegsan Taaj Maxaal, marka dhirta cagaarka ah iyo marmarka cadi isku beegmaan ayaa waxa si fiican u soo baxda quruxda dhiska. Marinka u horreeya ee laga galayo waxa ku yaalla gal biyo ah oo loo sameeyey si u geesi dheer tahay; qofka biyaha dhugtaa waxa uga dhex muuqda quruxda Taaj Maxaal oo dhan. Dadka qaar waxay yidhaahdaan Taaj Maxaal wuxuu ugu qurux badan yahay marka ay cadceeddu sii dhacayso. Ammintaas waxay yidhaahdaan waxa is-qabta dhiinka cadceedda sii dhacaysa iyo caddaanka marmarka, waxaana laga dhex arkaa biyaha qolka oo la moodo in luul guduudani dhex galaclaynayo.

L A Y L I :

I. Weydiimo:

- Shaah Jehaan maxaa ku kallifay in uu Taaj Maxaal dhiso?
- Immisa nin baa ka qayb gashay dhiskii Taaj Maxaal?
- Immisa sannadood baanay ku qaadatay?
- Taaj Maxaal halkuu ka dhisan yahay?
- Muxuu ka samaysan yahay Taaj Maxaal?

SIDEE BAY SHINNIDU WAX U TARTAA GEEDAHA

Bal hareerahaaga eeg maalin gu' ah. Waxaad arki shinni yeeraysa meel walba. Waxaa kaloo laga yaabaa in aad aragtid kooxo badan oo balanbaalisa oo dhinac kasta duulaysa.

Waxay u eg yihii in ay wax ay qabtaan la' yihii. Hase yeeshi, shinnada, balanbaalista iyo cayayaanka kaleba siday dhabtu tahay waa mashquul. Shaqadoodu waxa weeye in ay ururiyaan cunno.

Inta ay cunnada ururiyaan ayay shaqo weynna u qabanayaan geedaha. Faxal ayay ka qaadayaan geed oy u qaadayaan geed kale.

Ubax hal ujeeddo oo keliya ayuun buu leeyahay, waa in uu sameeyo midho si uu u tarmo geedo badan oo kale. Midabka, urta iyo qaabka ubaxa waxay giddi u samaysan yihii si ay u sameeyaan midho. Midabka iyo urtu, waxay ubaxa u soo jiidaan cayayaanka. Qaabkiisuna waxay u hawl yaraysaa cayayaanka in ay ubaxa ka caawiyaan midha soo saaridda.

Labada qaybood oo waaweyn oo ubaxa ka mid ahi waxa weeye dhuun-uubo iyo faxal sidaha.

Dhuun-uubo gunteeda waxa ku jira midho yaryar oo aan weli diyaar u noqon in ay koraan. Waxa la yidhaa, ugxaan faxal-sidaha korkiisa waxa ah, «faxal», oo mid ka mid ahiba aad u yar yahay oo aanad arki karayn.

Ugxaanta iyo faxalka midna kelidii ma kori karo oo ma noqon karo geed. Marka ay labadoodu isu yimaadaan ayaa midhaha yaryari diyaar u yihii in ay baxaan (koraan).

Sidee buu haddaba, faxalku u soo gaaraa oo ugu yimaadaa ugxtanta? Dhuun-uubo korkeeda waxa laga helaa «Sibiisha» oo ah goob dhegdheg badan oo faxalku ku soo dhaco. Sibiishu kama weyna musmaar dabadii. Halkas yar baa la rabaa in uu abuura mid yar oo ka mid ah faxalka. Waxa weliba intaa dheer, in la abuuro waqtiga ku habboon oo uu abuuro faxal ku habbooni. Xabuubka uu faxalku ka samaysan yahay noloshiisu aad bay u gaaban tahay; waxaana la rabaa in uu ubax ka tago oo mid kale hawshii faxlidda kula dhammeeyo muddo saacad ama laba saacdood oo qura.

Geedaha intooda badani waxay u baahan yihii si ay u tarmaan faxlidda gudub-san. Taas macnaheedu waxa weeye in faxalku hal geed uu gaadho ugxaanta geedaha kale oo ay isku nooc yihii. Labada ubax waxay isu jiri karaan laba hiish ama waxay isu jiri karaan dhawr mayl.

Shinnida malabku waxay faxalka ugu isticmaalaan cunno ay siiyan carruurtooda.

Marka ay faxalka urursanayo waxa kale oo ay hawl weyn ka qabataa is-faxlidda geedaha. Shinnidu waxay leedahay timo adag oo loo yaqaan «Kiishka», waxaanay timahaas ku leeyihii lugahooda. Shinnidu timaha dhexdooda ayay waxay ku ururisaa faxal ku laban yahay dhabaq. Markuu faxalku ururro waxa samaysma wax u kuusan sidii kubbad yar. Bal u fiirso shinni ururinaysa faxal, si hawl yar baad u arki kartaa kubbadahaas, hase ahaatee, faxalka oo dhammi ma fuulo «Kiishka faxalka». Qaar ka mid ahi waxay ku dhegdhegaan dhabarka iyo madaxa shinnida. Markaas ayay shinnidu ku reebtaa geedaha kale ay soo booqato.

Midabka iyo urta ubaxu waxay ka caawiyaan shinnida sidii ay u heli lahayd dhabaqa ay raadinayso, si ay cunno uga dhigato. Dhabaqua waa biyo sonkora oo dhibic-dhibic ugu samaysma ubaxa gudihiisa. Shinnidu waxay ka samaysaa dhabaqa malabka, hase yeeshi, si ay dhabaqaas macaan u hesho, shinnidu waa in ay «faxashaa ubaxa».

L A Y L I :

- I. Su'aal walba qun-yar u akhri. Haddii ay run tahay waxaad qortaa "R" haddii ay been kula noqotana qor "B".
 - 1) Shinnida, balanbaalista iyo cayayaanku shaqo badan ma qabtaan, waqtigana waxay ku dhammeeyaan ciyaar.
 - 2) Shinnida iyo cayayaanka shaqadooda u weyni waxa weeye in ay guraan cunto.
 - 3) Shinnidu kas iyo ogaan bay wax uga tartaa is-faxlidda geedaha.
 - 4) Ubaxu ujeeddada weyn ee uu leeyahay waxa weeye in uu soo saaro ur udgoon iyo midab qurux badan.
 - 5) Midabka, urta iyo qaabka ubaxa, waxa loogu talo galay in ay qayb ka qaataan soo saaridda miraha.
 - 6) Dhuun-uubo iyo faxal-siduhu waa laba qaybood oo ka mida qaybaha ubaxa.
 - 7) Faxalku waa goob dhegdheg badan oo ay sibiisha ku soo dhacdo.
 - 8) Geedaha intooda badani si ay u tarmaan uma baahna faxlidda gudubsan.
 - 9) Shinnidu isma oga marka ay hawl ka qabanayso is-faxlidda geedaha.
 - 10) «Kiish-faxalka» miraha ku jiraa waa kuwa ka qayb gala is-faxlidda geedaha.
- II. Xayawaanka hoos ku qoran siday u kala cimri dheer yihiin u kala hormari: geela, bisadda, eyga, dameerka, ariga, lo'da, fardaha iyo maska.
- III. Meelaha bannaan xiriiriyaashan ku buuxi:

Hase yeeshi, ama, iyo, waayo, inkasta, sidaa daraaddeed.

- 1) Axmed wuu soo shaqo tegey saaka oo uu aad u jirranaa.
- 2) Buuggaygii qalinkaygiiba waan soo illaabay.
- 3) Maanta aad baan u gaajoonayaa saakay ayaanan soo quraacan.
- 4) Maxamed waxbarashada aad buu ugu liitaa wuu dabeecad wanaagsan yahay.
- 5) Caasha Cali midkood aya berri kuu iman doona.
- 6) Faaduma waa inan edeb badan hooyadeed iyo aabbaheedba way jecel yihiin.

CASHARKA 8aad
COOFLE QAXAR

I

Coofle-Qaxar, wuxuu aad u jeclaa hilibka. Markuu magaalada ka yimaaddaba wuxuu soo iibsan jiray Kiilo hilib ah. Hase yeeshii, dhibaato waxay ka dhacday mar allaale marka uu hilibka guriga keeno ayaa haweenaydiisa oo iyana hilibka balaayo ku qabtay, ay haweenka dariska ah intay isugu yeedho, dabadeed halkaa lagu wada cunaa.

Marka uu hawlihiisa galabtaa ka soo hoydo ee uu guriga yimaado ayuu haweeneydiisa warsadaa hilibkii, iyana waxay ugu jawaabtaa, «Alla, sow bisad baasi iimay soo waydaaran intaan guriga Xaddiyo ku maqnaa oo dabadeed hilibkii lamay cararin». Cooflaa iska aamusa oo wixii kale ee uu guriga ka helo intuu afka ku dhufto dabadeed iska seexdaa.

Maalin maalmaha ka mid ah ayuu Coofle arrintaa iyada ah qaadan waayey. Intuu bisaddii ay hafreysay soo qabtay ayuu haweeneydiisiina soo kaxeeyey. Labadiiba siduu u soo waday ayuu dukaan magaalada ku yaalla keenay. Bisaddii buu miisaankii dukaanka dul dhigay oo la miisaamay. Dabadeed, intuu haweenaydiisii eegay, ayuu yiri, «Naa hilibkii aan saddexdii cisho ee u dambaysay keenay, saddex kiilo buu ahaa, bisadduna waa saddex kiilo. Haddaba, hadduu hilibkii kan yahay, bisaddii aaway?»

II

Coofle-Qaxar baa maalin isaga oo beertiisii ka soo shaqeeyey xaafaddii yimid. Wuxuu arkay barxad weyn oo aad loo goglay, aad loo qurxiyey. Waxa kale oo uu arkay dad badan oo cunto noockasta leh isla dhacaya. Dadkii buu soo dul joogsaday oo cabbaar fiirihey, cidiba way la hadli weday, cidina "soo fadhiiso" way odhan weyday. Cooflaa xanaaqay oo iskaga tegey.

Gurigiisii buu tegey oo wuxuu soo gashaday dharkiisii ugu fiicnaa. Meeshii casuumaddu jirtay buu ku soo noqday. Hadduu dadkii soo dul joogsaday baa loo qayliyey, waar Coofle, waar halkan so fadhiiso, waar halkan kale . . . soo . . . ? Cooflaa yaabay. Markaasuu cadhooday intuu fadhiistay buu shaadhkii iska bixiyey. Markaasuu shaadhkii cuntadii ku guray oo yidhi, «Waar shaadh cun, cun». Dadkii baa cuniddii wada joojiyey oo yaabay oo xaggiisii soo wada eegay, kuye, «Waar Coofle miyaad waalatay?»

Wuxuu ku jawaabay «maya ee shaadhkaan bariiska siinayaa. Markii aan maryaha xun-xun sitay ninna kaalay wax cun ima odhan. Haddase kolkaan sida fiican u soo lebbistayna aad baad ii soo dhaweyseen. Markaa dharkaygaad casuunteene aniga imaydaan casuumin».

Curis:

Ma taqaan sheeko lagu qoslo. Qor mid ilaa 30 sadar ah.

ANIGA DHEH

Maalin ayaa dawaco dhurwaa ri' ka xaday oo ka cuntay. Si aan loo ogaan, loona garan bay samaysay. Waxay u tagtay goroyo geed harkii hurudda. Inta ay si tartiiba ugu dhawaatay ayay subaggii iyo xayrtii ridii ay cuntay afka ka marisay. Dhurwaagii ri'da lahaa dawacadii ayuu tuhmay, wuxuuna ku yiri, «Dacawooy ma adigaa ridii iga cunay?» Dawacadii ayaa tiri, «Maya. Allahay ka alla. Anigu ri' kaama cunin; waxaanse u malaynayaa in ay goroyadu cuntay, maxaa yeelay, afkay subag ku leedahay».

Markii ay goroyadii dambigii qiran weyday ayey saddexdoodii is-raaceen waxay u tageen Libaax, waxayna weydiisteen in uu u gar qaado. Libaaxii ayaa yiri: «Waa in god dheer oo ballaaran la qodaa, dabna lagu shidaa, dabadeed laga boodaa, qofkii dambiga galay isaga ayaa ku dhici doona oo halkaas ku qur waayi». Libaaxii ayaa ugu hor booday isaga oo oranaya:

«Qaalmo salsaloogan oo seere daaqa, sibirta uga dhacow, aniga dheh».

Dhurwaagii ayaa isna booday, isagoo oranaya:

«Mandharaari geel madaxa ku duubtow, aniga dheh».

Gorayadii ayaa booddhay, iyada oo oranaysa:

«Habar dugaagoo dhan ugu dheerayso, gorayo suul dheeray, aniga dheh».

Markii la gaaray dawacadii ayay tiri: «Saaxiibbayaalow, anigu waan xishoon-ayaa, nabar ayaa hoosta igaga yaal ee ha eegina markaan boodayo». Markay giddi-good sii jeesteen ayay godkii hareer martay oo tagtay dhinacii kale, iyada oo u dhutinaysa sidii qof soo booddhay bay tiri: «Boholo dhexdooda naylaha kaga jiqiq siisoy, aniga dheh».

Libaaxii sirtii dawacada wuu gartay wuuse u dembi dhaafay. Hase yeeshie, dhurwaagii buu talo siiyay oo ku yiri: «Waa inaad barataa sidaad u ilaashan lahayd xoolahaaga».

L A Y L I :

Ma run baa mise waa been.

1. Dhurwaaga ayaa ri' dawaco ka xadday.
2. Gorayadu hilibkii rida wax bay ka cuntay.
3. Dawacadu markii ay ka boodaysay godka waxay tiri, «Habar dugaag oo dhan ugu dheerayso dawaco suul dheer, aniga dheh».
5. Dawacadu haddii ay godka ka boodi lahayd way ku dhici lahayd.
- II. Dawaco sheekooinka Soomaalida qayb weyn ayay ka ciyaartaa, siiba dhowr sheeko oo iyada ku saabsan ayaynu ku soo qaadaannay buugaggii hore. Hadda ka jawaab weydiimaha.
 - b) Immisa sheeko oo dawacada ka hadlaya ayaynu ku soo qaadannay buugaggii hore?
 - t) Sheekooinkaasi maxay inoo muujinayaan in ay dawacadu tahay?
 - j) Sheekoojin kale oo Dawacada ku saabsan ma sheegi kartaa?
- III. Erayada hoos ku qoran macnahooda sheeg.

Mandharaari, saloogan, seere, sibir, siray, dafiray.

IV. Ereyada hoos ku qoran kuwa ku lid ah keen.

Cudur, qaalin, dhiirriyey, dhib, il-adayg, qaali, heshiis, barar.

DHAKHTAR MAAJID IYO CABDALLA (1)

Dhakhtarkii caanka ahay ee Sayniska, Dhakhtar Maajid, ayaanu kulannay kad-dib markii aanu ballannay laba casho hortood. Markii uu i salaamay ayuu dhakhtar Maajid i weydiiyey «Cabdulle, diyaar ma tahay?» Baqdin iyo walaac midna iguma jiro.

Dhakhtarkii baa yiri, «Haddii ay tijaabadu fashilanto si dhakhso ah baan u joojinaynaa.» Markaasaan iri, «oo hadday sidaasi dhacdo miyaan waayayaa shantii kun ee geni ee aad iigu ballanqaadday». «Haa waad waayeyesa. Haddii aynu ku guulaysannase markiiba waad heleysaa,» ayuu Maajid iigu jawaabay.

“Haddii aan dhintana” ayaan weydiiyey.

«Taasi labadeennaba waa inoo guuldarro».

Qolkaanu ku jirnay waxa yiil sanduuq dheer oo quraarad ka samaysan, nalna wuu ku xirnaa. Sanduuqu aad buu u dhalaalayey ama u wirwirayay. Sanduuqa dhinac walba waxa kaga wareegsan waayirro ama silig fara badan iyo qalab kale oo kala duwan oo si loo fahmaana ay aad u adag tahay. Sanduuqaasi wuxuu ahaa kii loogu talo galay in la igu rido si uu jirkaygu u suuriyo naftayduna u hogato. Sida mallay baraf lagu dhex riday oo geeri iyo nolol u dhexeeya ayaan noqday.

Dhakhtarkii baa is-taagay oo badhan yar oo danab ah, dawaana ku xiran yahay hoos u cadaadiyey. Isla markiiba waxa degdeg u soo ururay kaaliyaashii dhakhtarka iyo dad badan oo kale. Markaasuu dhakhtarkii hadal yar oo gaaban oo uu tijaabada fikrad kaga bixinaayo jeediyey.

Wuxuu yiri: “Waxaad og tiihiin in xayawaanka qaar ka mid ah, waqtiga jiilaalka (abaarta) in ay suuxaan ama hogtaan oo ay hurdo dheer galaan”. Halkaas oo ay abaaraha kaga baxsadaan. Xaalkoodu waqtigaas nolol iyo geeri midna kuma sugna. Guga markay tahayna noloshoodii caadiga ahayd bay ku soo noqdaan. Aniguna waxaan isku deyey inaan sameeyo sanduuq dadku dhex galo oo u suura geliya in ay hogtaan ama suuraan sida xayawaanka kale. Jaalle Cabdulle oo ah ninkan agteyda taagan, ayaa iigu tabarrucay, ama ii oggolaaday inaan isaga ku tijaabiyo. Waxa laga yaabaa, in aad iswediisaan muddada ay tijaabadu qaadan doonto iyo inta Cabdalla hurdi doono. Taas ma sheegi karo, waxaanse rajaynayaa in ay hirgasho waqtiguna dheeraado. Haddayse toddobaad kali ah qaadato, waxay noqonaysaa tacab khasaar. Waxase laga yaabaa in ay lix bilood ku dhammaato; waqt intaa aad uga badan in ay qaadatana waa arrin suurtoobi karta.

“hase yeeshi, waxa nasiib wanaag ah, in Jaalle Cabdalla oggolaaday inaan tijaabada waqt go'an loo qaban”.

«Uma baahnin in aan tijaabada hadalkeeda ku sii dheeraanno. Imminka iyo haatanna waynu bilaabaynayaa».

Intaanan ka sheekayn sidii tijaabadu u bilaabantay, iyo wixii ay ku dhammaatay, waxa habboon in aan ka faalloodo sababta ii geysay in aan tijaabada oggolaado, dhibkeedana aan dusha u rito. Waxa jirtay gabadh aan aad u jeclaa oo la odhan jiray Samiira, gabadhaasi oo aan doonaayey in aan guursado, hase yeeshi, diidday. Sababta ay igu diidday markii aan weydiiyey, waxay iigu jawaabtay:

«Inkasta oo aan ku jecelahay, haddana saddex arrimood oo aad leedahay baan kugu diidayaa. Waa tan hore e sabool baad tahay. Saboolnimadana kuguma ceebsadeene wax himilo ah oo aad leedahay ma jiro. Waxaad mooddaa in aad kaftoon ku tahay sidan aad u nooshahay. Anigu run ahaan ma rabo in aan guri weyn ku noolaado ama fatuurada badan ku tamashleeyo, hase ahaatee, ma jecli in aan arko adiga oo aan innaba isku hawley in aad wax horumar ah sameyso». Dabadeedna intii ay waji

murugeysan igu eegtay bay tiri, "midda saddexaad, aad baad iiga weyn tahay, soddon jir baad tahay, aniguna siddeed iyo tobantir baan ahay. Sidaas bay da'd-eennu u kala fog tahay. Waana midda ugu weyn ee aan suura gelinayn in aan is-guursanno, waayo, aad bay da'deennu u kala fog tahay."

DOONNI IYO JIHEEYE

Warsame iyo aabbihii ayaa maalin maalmaha ka mid ah doonni ka soo raacaya magaalada Xamar. Waxayna ahayd markii ugu horreysay oo Warsame iyo aabbihii doonni ku socdaalaan.

Waxa doonnida la socday kow iyo tobant rakaab ah oo aanay Warsame iyo aabbihii ku jirin iyo laba iyo tobant badmaax oo doonnida ka shaqaynaayey. Doonidu mar ay arooryo hore ahayd ayey ka soo shiraacatay Xamar. Maalintaas oo dhan wuxuu dadkii doonida saarrraa ku jiray socdaal raalli geliyey farxadna kubeeray, waayo, badda ayaa aad iyo aad u deggenayd oo doontu dabaysha iyo waxyaabaha kiciya duufaanta midna lama ay kulmin.

Nasiib darrose waxa dhacday in habeenkii dambe fiidkii uu si lama filaan ah roob lixaad leh u da'ay dufaanno soo kiciyey, isla markaana dabaylo xoog badan baa doonidii ililay. Dadkii doonida saarrraa markii ay arkeen halista ay ku sugar yihiin ayey iyaga oo bisinka boobaya llaahay baryeen oo yiraahdeen «Eebbow, naga badbaadi khatarta aanu ku jirno, adiga ayaa awoodi karee».

Marba marka ka dambeysa ayaa roobkii iyo duufaankii sii kacaysay, waxaana dhacday in shiraacii doonida daadihinayey dil-dillaacay, takhalkii dooniduna bartanka ka jabay. Badmaaxyadii iyo rakaabkiiba waxay ka quusteen nolol, waxayna qoondaysteen geeri.

Nasiib wanaagse, waxa dhacday in markii la gaaray habeen barkii in roobkii qaaday duufaankiina joogsaday, ka dibna ay baddii degtey oo ay ku soo noqotay sidii ay ahayd socdaalka bilowiisii. Badmaaxyadii iyo Naakhuudayaashii doonida, waxay markiiba hagaajiyeen shiraacii iyo dakhalkii. Markii wax kastaba la diyaarinayey oo la damcay in la dhaqaaqo ayaa la garan waayey meelaha la joogay oo ay jehadii ka luntay.

Markii ay arrimi murugtay ayaa naakhuudihii intuu jeebka surwaalkiisa gacanta geliyey kala soo baxay wax saacad la moodo intuu dhugtay buu ku yiri, badmaaxii shukaanta hayey oo doonida waday, «shukaanta ku toosi dhinaca dhabarkaaga ku beegan», jihadaaasna waxay ahayd koonfur.

Warsame aabbihii wuxuu la yaabay wixii uu naakhuuduhu sameynayey, mar-kaasuu wiilkiisii ku yiri: «Aabbo waa maxay saacadda uu naakhuuduhu dhugtay, muxuuse u yiri jehadaas doonida ha lagu aaddiyo?». Warsame oo ahaa arday dhigata Fasalka Shanaad ee Dugsiga Dhexe, ayaa aabbihii ku yiri, «Aabbe saacad ma ahayn waxa uu naakhuuduhu dhugtay ee wuxuu ahaa Jiheeye.»

“Waa maxay aabbo jiheeyuhu, muxuuse taraa?” aabbihii ayaa weydiiyey. Warsame ayaa aabbihii ugu warceliyey, “Aabbe, Jiheeyuhu wuxuu ku leeyahay waxtar xagga Juqraafiga, wuxuuna inoo tilmaamaa jahada aynu ka rabno dhulka korkiisa. Wuxaana loo baahdaa markaynu jaha-wareero sida maanta ina qabsatay oo kale”.

Sidaas ayey dabadeed socdaalkii ku wateen iyaga oo ku beegan Koonfur oo Kismaayo ku socda.

L A Y L I :

Soo saar ereyga saxa ah:

- 1) Doonidu waxay ka ambabaxday.
- b. Magaalada Kismaayo.

- t. Marka.
 - j. Berbera.
 - x. Xamar.
- 2) Dadka doonida la socday waxay dhammeeyeen:
- b. Afar iyo toban rakaab ah iyo toban badmaax.
 - t. Afar iyo toban rakaab iyo laba iyo toban badmaax.
 - j. Lix iyo toban qof.
 - x. (b) iyo (d) labadaba.
- 3) Duufaanku doonida waxa uu helay:
- b. Maalinta ay baxday maalintii ku xigtay duhurnimadeedii.
 - t. Maalintii ay baxday fiidnimadeedii.
 - j. Maalintii ay baxday duhurnimadeedii.
 - x. Maalintii ay baxday maalintii ka dambeysay aroornimadeedii.
- 4) Muddadii uu duufaanku kacsanaa waxay ahayd:
- b. Laba maalmood iyo habeen.
 - t. Afar iyo labaatan saacadood.
 - j. Laba habeen oo qura.
 - x. Toban saacadood in ka yar.
- 5) Warsame iyo aabbihii Kismaayo, waxay u tageen:
- b. In ay soo daawadaan.
 - t. Marka horeba Kismaayo ayey ku noolaayeen, dabadeedna way ku noqonayeen.
 - j. Nolosha Xamar bay naceen, dabadeedna Kismaayo ayay u guurayeen.
 - x. Lama oga ulajeeddada socdaalkooda.
- II. Erayada ay xarriijintu hoos marsan tahay kuwo la macna ah ama kuwo u dhow keen.
- 1) Doonidu waxay ku aaddan tahay Koonfur galbeed.
 - 2) Cali saaka aroortii buu kallahay.
 - 3) Duufaankii markii uu joogsan waayey, dadkii doonida saarnaa, waxay rumeysteen in ay toodii dhammaatay.
 - 4) Dawladdu waxay ku tala jirtaa in ay jahliga iyo gaajada dabargoys.
 - 5) Saaka waxan ku fool-dhaqday biyo diirran.
- III. Erayada qowska ku jira mid walba weedha aad ugu habboon qaado.
- 1) Saaka jidka waxaan ku soo dhaafay islaan (riman) (uur leh).
 - 2) Hashii markii ay nirigteedii aragtay ayay (qaylisay) (oloshay).
 - 3) Neefka caanaha badan waxa la yiraahdaa (ayro) (hogol) (ramad).

- 4) Awrka geela loo reebo waxa la yiraahdaa (qoodh) (sumal) (ramad).
- 5) Markii uu maqlay (qayladii) (shanqartii) (guuxii) gaariga ayuu baxsaday.

J U X A A :

Nin la oran jiray Juxaa ayaa meel degganna. Degmadaasi xagga koonfureed bad ayaa kaga tiil, galbeedna webi. Juxaa qoys iyo sokeeye kale midna ma lahayn. Dadka meeshaas degganna waxay u badnaayeen dad hodan ah, waxayna lahaayeen beero iyo xoolo badan. Juxaa sabool ayuu ahaa. Weligii beer ma tacban, xoolana sac ayaa lagu arkay. Hase ahaatee, wuxuu ahaa nin caqli badan, xeeladina u dheer tahay. Juxaa waxaa u caado ahayd in uu aroor hore aqalkiisa ka baxo, dabadeedna ku soo laabto gabbal-dhicii. Juxaa saciisa ma soofin jirin ee isaga ayaa keligii daaq doonan jiray. Sacu intuu webiga daantiisa shishe tago ayuu wuxuu soo daaqi jiray beeraha ay lahaayeen dadka meeshaas deggan. Markuu sacii sidaas muddo ku daaqayey, ayey beeraleydii ka war heleen. Waxay ogaadeen in sacu maalin walba uu daaqi jiray beerahooda.

Qorrax-dhicii hore markuu Juxaa, sidii caadadiisu ahaan jirtay, soo laabtay ayaa wuxuu u yimid dad badan oo aqalkiisa hortiisa ku sugaya. Saciina goor hore laga bireeyey. In kasta oo uu markaa Juxaa raalli aanu ka noqon arrintii lagu sameeyey, haddana iskama uu dhigin nin dhibaato loo geystay, wax magdhow ahna haba yaraatee ma uu weydiisan nimankii saca ka bireeyey. Hase yeeshi, sacii ayuu haraggiii ka siibtay, dabadeedna degmadii ayuu ka dhoofay oo uu aaday magaalo wax yar u jirtay. Muddo dabadeed, ayaa Juxaa oo dahab sita degmadii ku soo laabtay, kolkii la waraystay halkii dahabka uu ka helay ayuu wuxuu ku yiri: «Waxaan tegey magaalo hargaha aad looga jecel yahay, dahabkanna waxaa la iga dhaafsatay sacii aad iga bireyseen haraggiisi». Halkii bay dadkii meesha degganna oo dhammi xoolahoodii ku bireeyeen. Markay tageen magaaladii hargaha dahabka la dhaafsatay ayay waxay arkeen in aanay kuumi ku fadhiyin. Markaas bay ogaadeen in Juxaa been u sheegay. Waxay dabadeed talo ku goosteen in ay Juxaa dilaan. Waxaa weliba taladooda ku jirtay in si silic iyo saxariir ah loo dilo oo isaga oo nool ay badda ku ridaan. Markay degmadii ku soo laabteen, bay tageen Juxaa gurugiisii, iyaga oo jawaan weyn sita. Inta ay lugaha iyo gacmaha qabteen bay jawaankii geliyeen oo ay ku toleen. Markii ay baddii u dhawaadeen ayaa mid ka mid ahi wuxuu soo jeediye in ay marka hore soo tukadaan, dabadeed iyaga oo weysa qaba badda ku ridaan. Intii ay masaajidka ku maqnaayeen ayaa waxa jawaankii arkay nin xayn ari ah watay, markuu waraystay sababta uu jawaanka u galay ayaa Juxaa yiri, «Aniga waxaan la saaxiib ahay duul badda dhexdeeda ku nool oo dahab iyo maal kaleba hodan ku ah. Goor dhaw bay intay i kaxeeyaan dahab i soo siinayaan. Ninkii ayaa damac galay, wuxuuna weydiistay in uu dahabka la doonto. Juxaa markii hore wuu diiday, hase yeeshi, wuxuu oggolaaday markii uu siiyey xayntii ariga ahayd. Raggii oo digrinaya ayaa meeshii yimid, jawaankii bay badda ku rideen, iyaga oo aan filayn in nin kale ku jiro.

Muddo markay ka soo wareegtay ayaa waxa degmadii ku soo laabtay Juxaa oo sita dahabkii hore mid ka badan iyo ari. Markaas ayay dadkii amakaag iyo yaab u go'een. Waxaa la is-weydiyey sidii nin dhintay uu mar kale u soo noolaan karaayo. Juxaa oo arrimahaas oo dhan ka jawaabayey ayaa viri: «Dad badda ku nool ayaa si fiican ii soo dhoweyey oo dahabkan tirada badan i soo siiyey». Markay intaa dadkii maqleen bay orod jaf isa siiyey oo mid walba soo qaatay jawaan, irbad iyo dun. Dabadeedna baddii ayuu ku ridey. Sidaas ayuu ninkii Juxaa ahaa keligiis ku soo haray degmadii, beerihii iyo guryihii ay dadku lahaayeenna u dhaxlay.

I. Calaamad geli ereyga saxa ah ee weedho dhammaystiraya.

1) Badda degmada waxay ka xigtay.

- b. Koonfur.
 - t. Waqooyi.
 - j. Galbeed.
- 2) Juxaa wuxuu ahaa:
- b. Sabool.
 - t. Nin caqli gaaban.
 - j. Hodan.
 - x. Tuug.
- 3) Juxaa saciisu wuu:
- b. Irmaanaa.
 - t. Rimanaa.
 - j. Caano badnaa.
 - x. Ma sheegi karno.
- 4) Juxaa dahabkii uu magaalada la yimid sida uu ku helay waxay ahayd:
- b. Wuu soo xaday.
 - t. Haraggiii saciisii buu dhaafсадай.
 - j. Nin makhaayad jooga ayaa siiyey.
 - x. Sida uu ku helay lama caddeyn, hase yeeshay, waxay u dhowdahay in uu cid khiyaamo kaga qaatay.
- 5) Xeeladaha iyo khiyaamooyinka uu Juxaa dadka ku samaynayey waxay aad ugu dhaw yihin kuwii uu samayn jiray ninkii la oran jiray:
- b. Cigaal Shiddaad.
 - t. Abna-Waas (been-hawaas).
 - j. Wiil-waal.
 - x. Rooble Afdeed.
- II. Erayadan kuwo la macna ah ama kuwa ku dhaw keen: sabool, kallaha, bireeyey, siibay, saxariir, laabtay, duul, amakaag, hodan, hanti.
- III. Erayada xarriijintu hoos marsan tahay sheeg macnahooda.
- 1) Markii ay magaalada tageen waxay ogaadeen in aanay harguhu **kumi ku fadhiyin**.
 - 2) Aabbahay wuxuu ii soo diray shaar ay **ka dhacayso**.
 - 3) Taladii uu Cali soo jeediyeen aad baanu **ugu guuxnay**.
 - 4) Dowladdu xoolo badan ayay ugu deeqday dadkii ay **abaaruhu ku dhaceen**.

KUBBADDAA CAGTA

Kubbadda cagtu, waxay ka mid tahay cayaaraha Soomaaliya laga dheelo, waana mappa loogu jecel yahay. Waa cayaar duq ah marka laga eego xagga taariikhda, waxayna ugu horraantii ka curatay dalka Shiinaha. Hase ahaatee, si dhaqso leh ayay u gaartay dadka adduunka intooda badan, gaar ahaan waxay aad ugu fidday dalalka Ingiriiska iyo kuwa Laatiin Ameerika.

Dalka ay aad ugu caan baxday waa dalka reer Baraasiil oo dadkiisu u jibboodo si gooni ahna u tixgeliyo, una daneeyo, waxaana dadka reer Baraasiil lagu tilmaamaa in ay kubbaddu u tahay maararowgooda kowaad, wax kastana ay ka hor mariyan. Dalkaasi, wuxuu nasiib u yeeshay in uu noqdo kii ugu horreeyey ee qaata Koobkii Kowaad ee Adduunka, magaciisana la oran jiray "Rimet", wuxuuna ku guuleystay beratankii 1970kii lagu qabtay magaala-madaxda Meksiko. Guushaa waxaa Baraasiil u soo hooyey cayaaryahannada ay ka mid yihiin: Tostow, Jerisiino, Rifeliino, Jarsoon iyo Beele. Cayaaryahannadaas oo ka baaraabdegay habka iyo xeeladda kubbadda cagta loo dheelo, gaar ahaan Beele, kaasoo mutaystay magaca "Beele" oo macnabiisu yahay "Dheemanka Madow". Waxaa kaloo loo yaqaan «Boqorka Kubbadda Cagta». Beelee oo haatan ka fariistay cayaarta, wuxuu yahay ninka ugu goolal dhalin batay, waxayna goolashuu dhaliyey sare u dhaafeen, 1.000 gool.

In kasta oo aan cayaar qurxoon lagu gaareyn dalka Baraasiil, haddana waxa jira dalal badan oo iyaguna heer sare ka maraya kubbadda cagta, maantana ku faana in ay leeyihiin cayaaryahanno aan ka dhicin kuwa reer Baraasiil. Dalalkaas waxa ka mid ah: Hooland, Jarmalka Bari, Booland, Yugoslaafiya iyo Jarmalka Galbeed. Dalka ugu dambeeyaa waa kii ku guuleystay koobkii labaad ee adduunka, magaciisuna ahay «FIFA» ka dib markii lagu loollamay dalka Jarmalka Galbeed sannadkii 1974kii.

In kastoo Soomaaliya aysan weli gaarin dalalka ku xeel dheeraaday cayaarta kubbadda cagta, haddana dadka cayaaraha indha-indheeyaa, waxa uu isku raacay in ay ka mid tahay dalalka Afrikada Bari kuwa ugu cayaar roon.

Kubbadda cagtu, waddankeenna gudihiiisa, waxay ka mid ahayd waxyaabihii aan marka hore sidaas loo danayn jirin, hase ahaatee, maanta heerkeedii sare loo qaaday. Taasna waxa mahaddeeda leh kacaankeenna oo ku dadaalay in uu baabi'iyo dhibaatooyinka hor taagnaa, suuragalna ka dhigay in ay cayaarta kubbadda cagtu si wanaagsan dalka oo dhan ugu fiddo. Taasna waxaa ka marag furaysa fursadda ay maanta u heleen ardayda dugsiyada, dhallinyarada gobollada iyo kuwa degmooyinka in ay dhexdooda baratamaan, koobab iyo abaalgudyana kala helaan.

Xamar oo ah magaalo-madaxda Soomaaliya, aad ayaa looga dheelaa kubbadda cagta, waxayna leedahay kooxo gaaraya tobani Naadi. Kooxaha waaweyni waxa lagu magacaabaa «A», kuwa yaryarna «B», kuwa ugu hooseeyana «T». Kooxaha waaweyni way badan yihiin, waxaana ka mid ah: Horseed, Dawladda Hoose, Jeeenyo, Madbacadda, Wagad, Dekedda, Batroolka, Gaadiidka, Waxool, iyo Isnay. Waxa jirta iyaduna «Kooxda Qaranka» oo ka kooban cayaaryahanno laga soo xulay kooxaha waaweyn kuwa ugu cayaar roon.

Dadka Xamar deggan cayaarta kubbadda cagta aad buu u jecel yahay. Markii ay laba kooxood cayaarayaan, dhallinyaro iyo waayeelba way u daawasho tagaan; koox waliba waxay leedahay taageerayaal had iyo goor dhiirrigeliya. Taageerayaashu waxay intaa isku daraan sacab, qaylo, iyo mashxarad. Gool markii ay kooxi dhaliso

taageerayaasha kooxdaasi inta ay is-wada taagaan ayay boodboodaan, koofyyadaha, garbasaaraha iyo masarrada kor u tuuraan. Waxay taageerayaashu aad ugu murmaan oo waliba sharad u dhigtaan in ay kooxda ay la jiraan guusha raacayso.

I. Calaamadi erayga saxa ah ee weedha dhammaystiraya:

- 1) Kubbadda cagta markii ugu horraysay waxay ka soo baxday dalka:
 - b. Talyaaniga.
 - t. Ingiriiska.
 - j. Shiinaha.
 - x. Jarmalka Bari.
- 2) Cayaarta kubbadda cagta dalkeenna, waxay ka bilaabatay.
 - b. Markii aynu gobannimada qaadannay intii ka dambeysay.
 - t. Kacaanka barakaysani markuu dhashay.
 - j. Qarnigii sagaal iyo tobnaad.
 - x. Qarnigii labaatanaad.
- 3) Koobkii ugu horreeyey ee adduunku u tartamo waxa helay.
 - b. Baraasiil.
 - t. Maksiko.
 - j. Baraasafiil.
 - x. Ingiriiska.
- 4) Cayaaryahanka ugu magac dheer dalka baraasiil waxa la yiraahdaa:
 - b. Rimet.
 - t. Jerisiino Tostow.
 - j. Beelee.
 - x. Jarsoon.
- 5) Koobkii ugu dambeeyey ee dunidu u tartanto waxa la oran jiray.
 - b. Rimet.
 - t. Rifeliino.
 - j. FIFA.
 - x. Lama sheegin.

BOQORKII DHEGA-DAMEERLE

Waxa jiri jiray nin magaciisa la oran jiray Miido. Ninkaasi wuxuu ahaa Boqor, wuxuuna xukumi jiray magaalo aad u weyn oo ku til webi daantii. Dadka magaaladaasi degganaa ma jeclayn xukunka Boqorkaasi, maxaa yeelay, dhibaatooyin badan ayuu u geysan jiray. Waa mare, dadkaas oo xoolo-dhaqato iyo beeraley u badnaa, canshuur badan ayuu ka qaadi jiray. Marka kale wuxuu dadkaasi ku cadaadin jiray in ay sabab la'aan weeraraan oo ay la dagaallamaan dadka deggenaa dalalka ay soohdimaha wadaagaan, boqorro kalena ay xukumi jireen. Wuxuu amar ku bixin jiray in toddobaadkiiba mar tobant qof hortiisa lagu karbaasho. Markay muddo sidaas ugu dul-qaadanayeen xukunkii foosha xumaa ee Boqorkii Miido, ayay dadkii maalin dirsadeen koox nabad-doonnna ah. Markay nabaddoonnadii utageen boqorkii oo ay u sheegeen in xukunkiisa dadku u adkaysan waayey, ayuu inta uu kursigii uu ku fadhiyey ka kacay caro darteed dibnaha kolba mid qaniinay. Markii uu cabbaar sidaas sameeyey ayuu wuxuu u yeeray askartiisii kuwii ugu xoogga roonaa, wuxuuna ku amray in ay odayaashii si fiican u karbaashaan ilaa inta ay afka iyo sanka dhiig ka keenayaan. Sidaasi ayaa lagu laayey nabaddoonnadii. Habeenkii ayuu wuxuu seexday isagoo weli caradii hayso. Markuu subaxdii ka toosayna wuxuu is-arkay isaga oo laba dhegood oo dhaadheeri ay ka lushaan.

Dheguhu waxay u ekaayeen kuwa dameerka. Naxdin ayuu la baqtiyi gaaray. Baqo, yaab iyo argagax ayuu la dhacay; sidee wax u dhaceen buu is-weydiiyey. Boqorku wuxuu ahaa mid faan jecel, wuxuuna sameeyey si aan ceebta qabsatay loo ogaan. Markaasuu cimaamad weyn madaxa iyo dhegaha isaga duubay, qof sirtiisaas ogaadayna ma jirin.

Muddo markii la joogay ayaa timihii aad ugu baxeen. Markuu garan waayey wax kale oo uu sameeyo ayuu wuxuu u yeeray timaxiirkiisii. Qol aan cidina joogin buu geeyey. Wuu isa sii diyaariyey oo cimaamaddii buu iska furay. Markuu timaxiirihii arkay dhegaha dameerka ee boqorka ka lusha ayuu naxay oo uu wada gariiray. Boqorkii ayaa intuu qosol been ah ku dhuftay yiri, "Sirteyda qof kale ee aan adiga ahayn oo ogi ma jiro, haddii laga war-helana qoorta ayaan kaa goynayaa".

Timaxiirihii aad buu u jeclaa in uu ceebta boqorka sheego, wuxuuse mar walba xusuusan jiray dhaartii boqorka. Muddo dheer markay ka soo wareegtay ayaa timaxiirihii is-hayn waayey oo ay kelyihii barareen. Markaasuu webiga qarkiisa intuu god ka qoday buu afka saaray godkii oo saddex jeer yiri, «Boqorku wuxuu leeyahay dhego-dameeraad....»

Waxoogaa dabadeed, ayaa godkii uu timaxiirihii saddexda jeer ku celceliyay ayaa waxa ka soo baxay geed la yiraahdo booc.

Wiil ari jira ayaa boocdii laan ka goostay oo firinbi ka dhigtay. Markuu dibnaha saaray oo in uu afuufo damcay ayuu firimbigii iskii u dhawaaqay. Wuxuu yiri, "Boqorku wuxuu leeyahay dhego-dameeraad".

Waxaa maqlay hadalkii qof kasta oo magaalada joogay, mid guri fadhiyey, mid wax gadaayey iyo ku shaqo kaleba hayey: nin yar iyo nin weyn, lab iyo dheddigbadaka degmadaas ku noolaa oo dhan.

Sidaas ayey dadkii ku wada ogaadeen in uu boqorku leeyahay dhego-dameeraad.

- I. Calaamadi ereyga saxa ah ee weedha dhammaystiraya.

- 1) Miido wuxuu xukumi jiray.
 - b. Waddan aad u ballaaran.
 - t. Magaalo oo webi daantii ku tiil.
 - j. Magaalo buur agteeda ku tiil.
 - x. Magaalo weyn oo webi daantii ku tiil.
 - 2) Markii dadku ay u adkaysan waayeen xukunkii Miido, tallaabada ay qaadeen waxay ahayd.
 - b. Magaaladii bay iskaga guureen.
 - t. Nabaddoonno ayey u direen boqorkii.
 - j. Waxay u direen waraaq ay kaga cabanayaan xukunkiisa.
 - x. Waxay direen niman boqorka soo dila.
 - 3) Timaxiirihi markii uu hayn kari waayey sirtii uu boqorka ka ogaaday wuxuu sanjeeyey:
 - b. Dadkii magaalada qaar ka mid ah ayuu u sheegay.
 - t. Buur dheer intuu u baxay ayuu yiri boqorku dhego-dameer buu leeyahay.
 - j. Inan yar oo ari la joogay ayuu u sheegay.
 - x. Waa wada been.
 - 4) Dhego-dameeraad in ay boqorka ka soo baxaan waa wax:
 - b. Suuragal ah:
 - t. Aan la rumaysan karin.
 - j. Dhici jiray beryihii hore; imminkase aan dunida dhicin.
 - x. Dhab ah oo llaahay ku shuqul leeyahay.
- II. Erayga (qaaday) macna kala duwan ayuu leeyahay. Fiirso macnaha uu u weed-hahan soo socda ku leeyahay. Wax ma ku dari kartaa?
- 1) Markii uu roobkii qaaday ayaa aannu kubbad ciyaarnay.
 - 2) Kitaabkaygii Maxamed baa qaaday.
 - 3) Markii uu igu qoslay ayaan qaaday oo aan dharbaaxo ku dhuftay.
 - 4) Cali baa hees wanaagsan noo qaaday.
 - 5) Geelayagii ayaa shalay la qaaday.
- III. Curis: Waxaad wax ka qortaa ama aad ka sheekaysaa sheeko aad maqashay oo markii aad yarayd lagaaga sheekeeyey. Marka aad dhammaysid sheekada dhuux. Sheekadu waxay ka hadlaysaa ma run baa? Ma suurogal baa? Ma waxaan dhici karin baa? Waxaad ku jawaabeysid waa in aad sababta raacisaa.

CAQLIGA WANAAGSAN

Waxaa jiray nin dameer qura lahaa. Ninku waxa uu ahaa mid Eebbe xoog iyo dhererba ugu deeqay, hase ahaatee, caqli ku filan lahayn; waxa intaa u dheerayd isaga oo ahaa ma shaqayste dadka u baryo taga. Berigii dambe ayaa baryadiisii badnayd dadkii ku nacay, taasina waxa ay tilmaan u tahay maahmaahdii Soomaaliyeed oo oranaysay «Bukaan badan iyo baryo badan dadkaa kugu naca».

Markii uu maalmo qatanaa oo dadkii wax siin waayey ayaa talo ku caddaatay. Waxa uu dabadeed ku fekeray in uu shaqaysto. Waa kii dameerkalaahaayee, waxa uu goostay in uu xaabayste noqdo. Goor aan weli waagu si fiican u soo ifin ayuu dameeriisii kaxaystay. Waxa uu tegay meel geeduhu aad ugu badnaayeen. Geedkii ugu dheeraa buu dusha ka fuulay, isaga oo masaartiisii gacanta ku sita. Illayn waa kii caqligu ku yaraayee, waxa uu ku fariistay isla laantii uu jarayey. Isla markaas ayaa waxa meesha soo maray nin socota ah. Markii uu arkay halista uu xaabaystuhu ku sugar yahay ayuu u dhigay oo ku yiri, "war hooy, inkaar qabe, waa aad soo dhici doontaa ee is jir". Markii uu wax yar sii socday ninkii ayaa xaabaystihii geedkii ka soo dhacay, "dam"... Markaas ayaa xaabaystihii yaabay oo yiri: «Waar ninku fiicanaa ayaa u sheegay in aan soo dhacayo». Ninkii ayuu ka soo daba orday goortuu u tegay buu ku yiri, "war nin yahaw waxa tahay mid wax walba ogee, waxa aad ii sheegtaa goorta aan dhimanayo". Ninkii inta qoslay buu ku yiri, "Waxaad dhimanaysaa goorta uu dameerkaagu uu aad u qayliyo, dabadana uu kor u taago".

Waxa uu muddo badan ninkii xaabaystaha ahaa dhimasho sugaba, maalintii dambe ayaa dameerkii, intuu dameero kale qayladood maqlay, qaylo la yaqaan ku dhuftay oo dabadiina kor u taagay. Markaasuu ninkii dhimasho isu diyaariyey. Waxa uu seexday geed weyn harkii, madaxa iyo majahaba go' buu iskaga deday. habeenkii markii uu madoobaaday, ayaa niman socota ah tartiib ugu soo dhowaadeen, waxana ay weydiisteen in uu tilmaamo jidka magaalada ku aaddan.

Xaabystihii wuu yaabay oo wuxuu is yiri, waa niman waalan, bal maxay reer aakhiroodka ula hadlayaan.

Dhawr jeer markii ay ku celceliyeen su'aalahoodii oo uu arkay in aanay ka tageyn ayuu intuu qun yar madaxa kor u qaaday yiri, «Goortii aan reer adduun ahaa jidkaas», inta farta ku tilmaamay, «ayaa i geyn jiray magaalada».

KA JAWAAB:

- I. 1) Immisa neef buu caqli-yare lahaa?
 - 2) Maxaa ku kallifay in uu dadka baryo?
 - 3) (Masaartu) waa maxay?
 - 4) Murtida iyo maahmaahda maxaa u dhexeeyaa?
 - 5) Ma sheegi kartaa maahmaahda la xiriira erayadan hoos ku qoran:
Masaar, Bukaan, Baahi, Dameer, Doqon.
- II. Erayga madowga ku qoran macnahooda sheeg.
- 1) Waxan arkay nin socota ah.
 - 2) Reerihii halkan degganaa way hayaameen.
 - 3) Cali markii arrintaa loo sheegay wuu amak ray.

4) Inankaasi had iyo jeer wuu i yasaa.

III. CURIS:

Waxaad qortaa curis ku saabsan fulannimo ama doqonnimo. Ku dadaal sheek-ada in aad soo gelisid maahmaaho ku saabsan.

WARQADDA (XAASHIDA)

Samaynta waxa ugu horreeyey Shiinaha. Waxa la isku raacsan yahay in sancaada iyada ah ay Shiinuhu yaqaaneen ilaa qarnigii labaad ee dhalashadii Nebi Ciise ka hor. Ilaa qarnigii siddeedaad intii ka horreysay waxay sancada warqad-samayntu ahayd xog iyaga u gooni ah oo aanay cid kale in ay ogato oggolayn.

Waqtiyadii dawlad-weyntii Islaamku kacday, ayaa muslimiintu faafintii ay diinta faafiyeen ku gaadheen badhtamaha Aasiya ilaa gobollada loo yaqaan Turkistaan qaybaha ay Shiinuhu ka degganaayeen, gaar ahaan magaalada loo yaqaan Samr-qand. Halkaasay, dabadeed, Muslimiintu ka soo qaataan sancada warqad-samaynta oo ay ka dibna ku faafiyeen dunidii.

Islaanka oo dhan, qarnigii saddex iyo tobnaad badhtankiisii ayaa Giriigga, oo markaa xidhiidh ganacsi la lahaa degmooyinka Islaamka ee xaggooda soo xigay, ka bartay sancada warqad-samaynta.

Isla waqtiyadii ay Muslimiintu qabsadeen dalka hadda loo yaqaan Isbeyn, ayey geesta galbeed qaaradda Yurub sancadaasi kaga fidday. Waxa kale oo jiray in markii ay qabsadeen Jasiiradda Siisili in farsamadii warqadda ay sii hagaajiyaan, halkaas oo ay Talyaanigu kaga barteen; waxa uuna dalka Talyaanigu noqday waqtiyadaa xarun aad ugu caan ah warqad-samaynta.

Carabta Muslimiinta ahi waxay ka samayn jireen warqadda geedka Tiilka la yidhaa iyo Kataanka iyo maryaha hunka ah. Markii baahidii loo qabay warqaddu badatay, waxa ay bilaabeen in ay ka sameeyaan Liiska ama qolofta dhirta qaarkeed.

Warqadda markii hore waxa lagu samayn jiray gacanta. Taas oo ahayd in xabbad walba gooni loo cadaadiyo oo la iskugu simo. 1798kii, balse ninka Faransiiska ah ee la odhan jiray Luwis Robert wuxuu soo saaray makiinadda warqadda lagu sameeyo. Intii ka dambeysay waxa aad u yaraatay samayntii warqadda gacanta lagu sameynayey.

Makiinaddaa cusub oo bilowgii ku shaqayn jirtay uumi, waxa kaddib lagu isticmaalay xoogga bansiinta iyo korontada. Waxayna taasi suuro gelisay in muddo yar lagu soo saaro bundado dhan oo warqad ah, dhalisayna in qiimaha warqaddu aad u yaraado.

Nooc kasta ha noqdee, waxyaalaha warqadda laga samaynayo marka hore waa la diqiijiyaama la shidaa, dabadeed, waxa lagu daraa hadba midabka, markaa warqadda lala rabo, waxana kaddib la dhix mariyaa makiinad cadaadiso ah oo iyana soo saarta hadba jimidhka iyo bedka warqadda lala damacsan yahay.

Qofna kama dadbana faa'iidooyinka iyo waxtarka ay warqaddu inoo leedahay. Waa mide, wax baynu ku qorannaa, ku sawirraa, iyada ayeynu wax ku barannaa, waxna dadka ku qortaa. Waxay aad u fududaysaa daabacaadda buugaagta, Jaraa'idka, Wargeysyada iwm. Taas oo aad innoogu caawisay faafinta dhaqanka iyo waxbarashada oo waayahan adkaan lahayd, haddii aanay warqaddu jirin.

Casrigan aan ku jirno waxa dhacay in horumar weyn laga gaadhay siyaabaha looga faa'iideysto warqadda. Waxaa hadda la sameeyaa alaab warqad ah oo ay ka mid yihiin: koobab, suxuun, masarro, kliishash iyo sanaadiiq.

Waxa suuragashay in warqadda aad loo adkeeyo, dabadeedna lagu isticmaalo dhiska guryaha, samaynta buudhiga, baabuurta iwm.

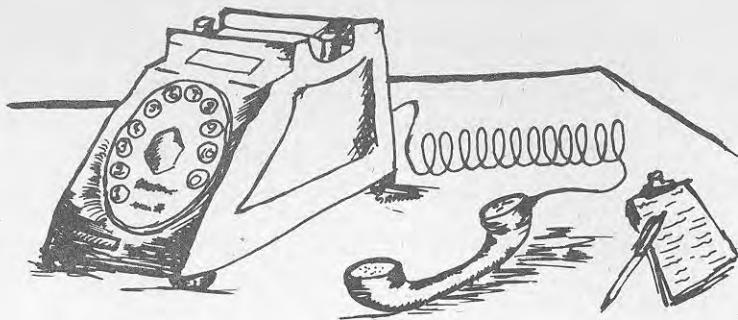
I. WEYDIIMO.

- 1) Samaynta doorkii ay ka qaateen Muslimiintu faafinta sancada warqad-Samaynta warqadda yaa ugu horreeyey?
Hadmay taariikhdu gashay?
- 2) Ka warran doorkii ay ka qaateen Muslimiinta faafinta sancada warqad-samaynta.
- 3) Maxaa lagu samayn jiray warqadda?
Sideese loo samayn jiray?
- 4) Maxaa ka mid ah faa'iidooyinka warqaddu u leedahay horumarka bani'aadamka?
- 5) Magacaw shan wax oo laga sameeyo warqadda.

II. CURIS.

Soomaalidii hore halka warqadda shay kale ayey ka isticmaali jirtay. Shaygaa oo matalan culimada wax ku qoran jireen. Wawa kale oo jirtay in duqaydii Soomaalida ee waqtiyadii gumeysigu dalkeenna yimid heshiisyada la saxeex-day, wixii heshiisyadaa lagu dul qoray ahaa shayga aan soo sheegnay. Raadi shaygaa magaciisa, kana xog-warran sida lagu heli jiray, sida loo hagaajin jiray iyo sida warqad ahaan looga faa'iideysan jiray.

TELEFOONKA

Telefoonka waxa uu ka mid yahay qalabka cusub ee war-isgaarsiinta sida taaraka, Telefishanka iyo Telekiska. Intii aan qoraalka farta la baran tabta qura ee ay dadku warka isu gaarsiin jireen, waxay ahayd in farriin laysu diro. Markiise qoraalka farta la bartay, waxa durba la bilaabay in warqado laysu qoro.

Inkasta oo warqaduhu ay welli qayb ku leeyihii xagga war-isgaarsiinta, haddana waxa muuqata in ay daahi karaan. Dhibaatadaas muddada ku saabsan waxa ay yaraatay ka dib markii la helay qalab cusub ee war-isgaarsiinta, waxaana qalabkaas loogu hor helay kan telefoonka.

Telefoonka waxa hindisay nin dhalashadiisu ahayd Maraykan sannadku markuu ahaa 1875kii. Ninkaasi oo ka mid ahaa culimada aqoonta sayniska ku xeel dheeraatay, waxa magaciisa la oran jiray (Aleksandar Grahan Bell).

Aleksandar wuxuu hindisihiisaas gaaray markii uu ogaaday in xoogga elektrikadu si hawl yar u dhex mari karto siliig. Wuxa kale oo uu ogaaday in sida dabayshu ay u qaaddo baalasha shimbiraha ama xaashida iyo waxyaabaha fudfudud oo kale uu xoogga elektrikada ee hawada sare ku wareegsanina codka si sahal ah u tebiyo. Sidaas darteed, labada qof ee Telefoonka ku wada hadlaya codkooda waxa qaada waxa weeye silingga.

Siliigaas ayaa qofba qofkakale codkiisa dhegtiisa ku rida, sidaas ayeyna labada qof isu maqlaan. Qofka Xamar jooga ayaa qof Hargeysa jooga Telefoon kula hadli kara. Qof Landhan jooga ayaa la hadli kara qof Bekiin jooga. Sidaas darteed, Telefoonku wuu ka dhakhsha badan yahay qalabka kale ee war-isgaarsiinta. Telefoonku wuxuu u baahan yahay tiirar la taago iyo silig ku taxan, waxa kale oo la marin karaa dhulka iyo badaha hoostooda.

Faa'iidooyinka uu Telefoonku leeyahay waxa ka mid ah in qofka xafiiska u taliya uu la hadli karo oo amar u fari karo dadka la shaqeeyaa isaga oo aan ka kicin hawsha uu gacanta ku hayo markaa.

Haddii uu shil dhaco ama dab qabsado guri Telefoon degdega baa loogu yeeri karaa Ciidanka Dabdamiska Qaranka, si ay u badbaadiyaan nolosha dadka iyo hantidaba.

I. Su'aalahan hoos ku qoran ka jawaab:

- 1) Intii aan qoraalka farta la soo saarin, sidee dadku wararka isu gaarsiin jirey?
- 2) Telefoonka goormaa la hindisay? Yaa hindisay?
- 3) Telefoonku muxuu ku shaqeeyaa?
- 4) Maxay ku kala duwan yihiin: taarka, telefoonka, raadiyowga, iyo telefishanka.
- 5) Saddex faa'iido oo waaweyn oo uu telefoonku leeyahay sheeg.

II. Buuxi weedhahan hoos ku qoran:

- 1) Inta aad yar tahay
- 2) Intii aan baabuurta la soo saarin.....
- 3) Inta aanad dugsiga tegin
- 4) Inta aad halkan uun jiiftid
- 5) Inta aad asboro liqday
- 6) Inta aad soo qososhay

III. Weedhahan hoos ku qoran ereyo suugaan ahaan khalad ah baa ku jira ee hagaaji.

- 1) Maxamed gabadhiisii ayuu saaka furay.
- 2) Aabbahay xalay buu bakhtiyey.
- 3) Saaka waxaan arkay wan barruur badan.
- 4) Roobkii shalay inna kelay wuu badnaa.
- 5) Awrka marka uu is-doonayo in aanu meel fog aadin waa la miji duubaa.

IV. Meesha bannaanka ah ee aan buuro iyo dhir midna lahayn.

Maxaa la yidhaahdaa?

- 1) Biyaha roobku inta ay cusub yihiin.
- 2) Meesha bannaanka ah ee aan buuro iyo dhir midna lahayn.
- 3) Labada qof ee walaalaha ah ee isku mar dh alata.
- 4) Meesha ay maraakiibtu ku soo xirato.
5. Marada loo xiro qofku marka uu dhinto.

MAALINTA HAWEENKA

Dadka Soomaaliyeed waxay 11kii Jannaayo 1975kii sameeyeen dabbaaldeeg aad u weyn oo lagu xusayey sannadguuradii 27aad ee ka soo wareegtay maalintii geesiyaasha naftood-hurayaasha ahayd u geeriyoodeen gobannimada dalkooda. Dadkaas waxa ka mid ahayd geesiyyaddii Xaawo Cusmaan «Xaawo Taako». Nasiib wanaag waxa dhacday in maalintaas xuska weyn la sameynayey ay ku soo beegantay maalintii ay dawladaha adduunku u aqoonsadeen in sannadka 1975ku yahay sannadkii haweenka adduunka.

Maalintaas haweenka Soomaaliyeed waxay u ahayd maalin weyn oo farxad iyo bogaadin isugu jira. Laba sababood ayaana ugu waaweynaa farxaddoodaa, waa marka hore, iyaga oo la qaybsanayay haweenka adduunka guusha weyn oo ay gaareen kaddib markii uu sannadka 1975ku noqday, kii haweenka. Ta labaad, waa guusha ay goonida u gaareen kaddib markii uu Madaxweynuhu ku dhawaaqay 11kii Jannaayo go'aankii ka soo baxay Labada Gole. Go'aankaas oo simayey wiilka iyo gabadha Soomaaliyeed xag kastaba.

Waxaa haddaba, is-weydiin leh: haweenka Soomaaliyeed guushaa weyn ma iyagaa mutaystay, mase ma mutaysan? Jawaabtu waxay tahay, haa; iyagaa mutaystay, maxaa wacay, haweenka Soomaaliyeed, waxay ahaayeen kuwii u hibeeeyey naftooda in Soomaaliya gumeysigu ka baxo, xornimana gacanta ku dhigto, wax tacbato, midowdo, iyo in ay ummadaha adduunka ku nool la sinnaato. Wuxuu ay haweenka Soomaaliyeed ka qayb qaateen dagaalkii dheeraa ee gobannimadoonka, iyaga oo markaas garanayey qiimaha ay xornimadu leedahay iyo in ay habboonayd in loo dhinto. Waayo, Xaawa Taako, waxay ahayd gabadhii ugu horreysay ee waddanka u dhimata waqtigii uu socday dhaqdhaqaqyadii ay Soomaaliya xornimadeeda ku doonaysay, kuna gaartay.

Intii uu Kacaankeenna barakaysani jirey haweenka Soomaaliyeed, waxay ahaayeen kuwii kaalinta xoogga leh ka qaatay mashruucyadii hore loogu marinayey waddanka Iskaa wax-u-qabso, hanuuninta dadweynaha, soo nooleynta hiddaha iyo dhaqanka iyo la dagaallanka qabyaaladda. Waa kuwa qayb libaax ka qaata ololaha horumarinta reer miyiga.

Waxa mar kale is-weydiin leh, maanta oo ay guushaas taariikhda leh gaareen, wa-xaa laga doonayaa in ay sii wadaan kaalintooda oo aanay marna caajis iyo karti darro ka muuqan. Waa in uu sii kordhaa ka qayb galkooda xagga siyaasadda, hanuuninta, muujiyaanna in ay yihiin kuwo u qalma go'ankii 11kii Jannaayo ee ahaa mid danahooda daryeelayey.

I. Ka jawaab su'aalahan:

- 1) Xaawo Taako goormay dhimatay? Maxay u dhimatay?
- 2) Maalintii ay geeriyootay Xaawo Taako, magac gaar ah baa loo yaqaan, ma sheegi kartaa?
- 3) Goormay dawladdeennu ku dhawaaqday in ay ragga iyo dumarku siman yihii?
- 4) Ma habboon tahay in ragga iyo dumarka la simaa?
Jawaabtaadu waa in ay sabab ku xirnaataa.

II. Ereyada hoos ku qoran weedho soo geli: Dabbaaldeg, huray, beegan tahay, aqoonsi, mutaystay, tixgelinaya.

III. Magacyadan qarsoon ee hoos ku qoran soo saar falayaashooda.

Tusaale:

Guul, guuleyso, xornimo, sinnaan, go'aan, dhaqaale, gabbasho, gaashaan, hubsiino, naxdin, diirrimaad, tuugsi.

IV. Curis gaaban ka qor noocyadan midkood.

- 1) Sinnaanta dumarka iyo ragga.
- 2) Qof taariikh leh ee u soo halgamay gobannimada dalkeenna.
- 3) Maalin taariikh leh ee la xuso.

ISKA JIR

Nin baa isaga oo aan ka warqabin ku fariistay kursi ay suni ku daatay. Shan iyo tobant daqiiqo dabadeed, ayuu xanuun dareemay. Wax yar hadduu sii joogayna dhammaantiisba waa la saaqay. Intaa ka dibna waaba uu miyir doorsoomay. Degdeg ayaa isbitaalka loola gaaray, halkaas oo uu afar dharaarood ku jiray.

In kasta oo uu isbitaalka ku ladnaaday, haddana diiftii xanuunku muddo dheer bay haysay, hurdana waabay kala haayireen.

Isla suntaa lafteeda ayay inani woxoogay toobkeedii isaga daadisay. Markiiba toobkii bay saartay oo ay mayrtay. Hase yeeshi, waxa dhacday in waxoogaa suntii inanta faraheedii soo raacday, markaas ayey iyada oo aan ka warqabin ayay inantii faraheedii afka saartay. Markiiba jirjircadka u dhacday oo sakaraad gaartay, inantii may dhiman, hase yeeshi, wey sigatay.

Waxa kale oo dhacday in uu wiil yar oo saddex jir ahi ku ciyaari jiray beeb tubaako oo gaboobay. Maalintii dambe ayaa wiilkii beebkii afka geliyey oo afuufay. In yar dabadeed, ayaa inankii kor iyo kal jirjircooday oo dhulka isku tuuray. Maalmo ka dibna waa uu geeriyyoday.

Waxay dhibaatooyinkaas oo dhan ka dhasheen sunta la yiraahdo nikotiin oo tubaakada ku jira. Nikatiinku wuxuu ka mid yahay kuwa sunta oo dhan u halis badan. Iyadoy sidaa tahay ayay dadka sigaarka cabbaa maalin walba liqaan nikotiin. Si kastaba ha u dhacdo ee dadkaas jirkoodu wuxuu caadaystay sunta nikotiinka. Hase yeeshi, caafimaadkoodu halis buu ku jiraa siiba kuwa aad u cabba sigaarka.

Nikotiin oo keli ah ma aha waxa sigaarya-cabka sambabkiisa gelayaa, ee waxa u sii dheer qaaq (tar) ka baxa sigaarka qiiqiisa, kaasoo ah milil madow oo laabta iyo sambabada ku dhega, qiiqaas waxa ka dhasha cudurka la yiraahdo «Kansarka». Kansarku waa jirkaaga meel ka mida oo cad dheeraad ahi ka soo baxo. Kansarku meel kasta oo jirka ahba waa ku dhici karaa. Hase yeeshi, ka qiiqa sigaarka ka dhashaa wuxuu ku dhacaa sambabada. Run ahaantii khamriga iyo buuriga oo labaduba caafimaadka u daran yihiin, waxa kale oo ay leeyihiin xumaan ah iyada oo qofka bartaa uu caadaysto oo ay ku adkaato siduu isaga dhaafi lahaa.

- I. Ereyadan ma taqaan.
Saaqay, qaaq, buuri, kansar.
- II. Ka jawaab su'aalahan hoos ku qoran:
 - 1) Wiilka beebka ku cayaarayey maxaa helay?
 - 2) Sunta sigaarka ku jirta maxaa la yiraahdaa?
 - 3) Kansarku waa maxay? Maxaa laga qaadaa?
 - 4) Kansarka sambabada maxaa laga qaadaa?
 - 5) Sheeg dhowr wax oo noqon kara sun haddii si xad-dhaaf ah loo isticmaalo?
 - 6) Sigaarka in la cabbaa ma habboon tahay?
- III. Ereyadan hoos ku qoran macnahooda sheeg; dabadeed weedh soo geli:
Diif, sakaraad, taab, dhaata, maamuus, qayriin, haayiray, hannaan, tiigsaday, booqatay.

IV. Maahmaahdan hoos ku qoran macnahoooda sheeg.

- 1) Qunyar socde qodaxi ma muddo.
 - 2) Nin daad qaaday xunbo cuskay.
 - 3) Ama afeef hore lahaw ama adkaysi dambe lahaw.
 - 4) Nin is-faanshay waa ri' is-nuugtay.
 - 5) Hubsiino hal baa la siistaa.
- V. Curis ka qor mawduucyadan hoos ku qoran mid ka mid ah, adiga oo sheegaya dhibaataada uu dadka u leeyahay xagga caafimaadka iyo dhaqaalahaba; Sigaarka, qaadka iyo khamriga.

J I D A D K A

Magaalooyinka waaweyn iyo kuwa yaryariba waxa ay leeyihiin jidad baabuurta, tareennada, mootooyinka, dadka iwm, ay maraan. Xagga dhismaha, jidadku way ku kala duwan yihiin oo waxay u qaybsamaan dhowr jaad. Waxaa jira qaar ka samaysan dhagaxa oo keli ah iyo kuwa ka samaysan dhagaxa iyo laami isku jira, laguna magacaabo jidadka laamiga.

Inkasta oo labadaas jaad, ee aan kor ku soo tilmaannay isaga mid yihiin xagga samaynta oo labaduba u baahan yihiin dad aqoon iyo xirfad gooni ah u leh farsamada gacanta, haddana waxaa cad in jidadka laamiga ah ay ka qurux badan yihiin kana adkaysi iyo raagis badan yihiin kuwa dhagaxa qura ka samaysan.

Waxaa kale oo jira laba jid oo dhismahooda aad uga duwan labada jid ee aynu kor ku soo sheegnay. Mid waxa la yiraahdaa wadda xagaaf. Waddo xagaaf waa bannaan kali ah oo aan wax kale lagu darin, lana helo kaddib markii dhirta la jarjaro ciiddana la isku simo. Waxaa loogu talo galay baabuurta waaweyn. Jidka kale isagu magac ma laha, wuxuuna ka dhismaa meelaha ciidda ah ama cawska yaryar leh ee aan dhagaxu ku badnayn kaddib marka xoolaha, iyo dadkuba ay muddo dheer ku socdaan. Dabadeedna baabuurta ayaa marta, hase yeeshie, xilliyada ay roobabku da'ayaan baabuurta dhibaato ayey jidkaas kala kulmaan, maxaa wacay, dhoobo ayay iska rogaan.

Tareennadu waxay iska leeyihiin jidad iyaga u gaar ah oo ka duwan kuwa ay baabuurta, xoolaha iyo dadku maraan; waxayna ku socdaan bir. Dalka Soomaaliya ma jiraan jidad noocaas ah oo ay tareennadu leeyihiin oo sidaas u waaweyn, hase yeeshie, magaalada Jawhar waxa ku yaal kuwo loogu talo galay tareennada yaryar ee soo xamaala qasabka ay shiiddo Warshadda Sonkorta ee Isnay.

Haddii aynu ka eegno xagga taariikhda waxa aynu arkaynaa in jidadku ay la da' yihiin dhismihii adduunka ugu soo horreeyey sida hoyga oo kale. In kasta oo aan farsamada aqoon fiican loo lahayn berigaa, haddana waxa muuqatay in markii ay badatay baahidii uu dadku u qabay in uu is-barto, isu gudbo, ganacsi iyo fikrad is-dhaafsado ay ahayd tii keentay oo lagama maarmaan ka dhigtay in waqtigaa aad u fog ay jidad curtaan. Maanta, farsamada oo heer sare laga gaaray awgeed, waxa suuragal noqotay in jidad casriga la socda, si hawl yarna isugu xira dalal aad u kala fog la dhiso.

Soomaaliya, Kacaankii Oktoobar kaddib, waxay si dhab ah ugu dhaqaaqday sidii ay hore ugu dhigi lahayd hawlaha is.guarsinta la xiriira. Wuxaana jirta in gobol, degmo iyo bulsho kasta oo Soomaaliyeed meesha ay ku nooshahay ka hirgaleen jidad tiradoodu fara badan tahay oo weliba dhismahoodu yihiin farsamadii ugu dambeysay. Tusaale ahaan aan u soo qaadanno kan isku xira Beled-weyne iyo Burco.

B. Door erayga saxa ah ee weedha dhammaystiraya.

- I. Jidadka waxa ugu qurux badan.
 - b. Laamiga.
 - t. Wadda xagaaf.
 - j. Ka dhagaxa ka samaysan.

- II. Tareennadu waxay maraan.
 - b. Wadda xagaafتا.
 - t. Laamiga.
 - j. Jid gooni ah oo biro leh.
- III. Waddanba waddanka uu ka jid xun yahay ayuu...
 - b. Ka dhaqaale xun yahay.
 - t. Ka musuqmaasuuq badan yahay.
 - j. Ka nabadgelyo badan yahay.
- IV. Baabuurta waxay wadda xagaafتا si wanaagsan u mari karaan marka uu:
 - b. Dhulka aad u roobban yahay.
 - t. Xilliga aan roob jirin.
 - j. Waqt walba.
- I. Aqoon guud ma sheegi kartaa?
 - 1) Waddankii tareenka sancadiisa ugu horreeyey?
 - 2) Waddankii ugu horreeyey ee soo saaray habka dhismaha waddooyinka cusub.
 - 3) Baabuurta iyo dayuuraduhu qarniyaday soo baxeen.
 - 4) Tirada jidadka laamiga ah ee magaaloooyinka dalkeenna isku xiriirisa inta mayl ayey leeyihiin.

GURYAH A IYO NADAAFADDOODA

Dadku guryaha wuxuu u dhistaa in uu ku nastro, seexdana, waxa kale oo uu dadku guryaha u dhistaa in uu kaga badbaado oo uu kaga magan galoo waxyaabaha noloshiisa dhibaato u keeni kara, kuwaasoo ay ka mid yihin dabeysa, kulka qabowga, bahalaha iyo waxyaabo kale oo khatar gelin kara nolosha dadka.

Miyi iyo magaalo waxa uu dadku leeyahay guryo uu u hoydo, dhigtana alaab tiro badan oo uu wax ku qabsado. Alaabta guryaha magaalada la dhigto way fara badan tahay, waxaana ka mid ah sariiro, joodariyaal, miisas, darmooyin, jalxado, iwm.

Waxa jira in ay xagga dhismaha guryuhu ku kala duwan yihin; qaarkood waxa laga sameeyaa dhoobada sida: mundulka, iyo cariishka; qaarna waxa laga sameeyaa looxa sida baraakada; qaar kalena waxa laga sameeyaa dhagaxa sida; saraha ama daaraha. Kuwa ugu dambeeyaa waa guryaha ugu adkaysi iyo raagis badan.

Guryaha magaaladu waxay sida badan ka kooban yihin, qolal: qol la seexdo, qolka cuntada, qol wax lagu akhristo, qol lagu nastro oo lagu sheekaysto. Waxa kale oo ay guryuhu leeyihiin musql. Qol kasta waxa uu leeyahay dariishado waaweyn oo gees walba kaga yaal oo ay neecawdu ka soo gasho.

Mar haddii guryuhu yihin meesha uu dadku waqtigiisa inta badan ku nool yahay, waxa habboon in lagu dadaalo nadaafaddooda oo aan qashin lagu arag. Guryaha agagaarkooda, waa in lagu beero geedo iyo dhirba, nadiifna ahaadaan, si ay dadka waaweyn iyo carruurtaba u harsadaan. Waliba waxa habboon in guryaha laga ilaaliyo cayayaanka yaryar oo cudurrada keena, sida duqsiga iyo kaneecada oo la nadiifiyo, dariishadahana loo furo si ay qorraxda iyo neecawduba u soo galaan.

I. Ka jawaab su'aalahaan hoos ku qoran:

- 1) Muxuu dadku guryaha u dhistaa?
- 2) Guryaha magaaladu maxay kaga duwan yihin kuwa miyiga?
- 3) Dariishaddu maxay guryaha u tartaa?
- 4) Nadaafadda guryaha haddii aan la ilaalin maxaa dhacaya?
- 5) Sheeg tobant shay oo laga helo guryaha magaalada iyo shan shay oo laga helo guryaha miyiga?

II. Alaabta hoos ku qoran magacyo kale ayaa loo yaqaan. Sheeg magacyadooda: Shanlo, daryeel, muqmad, barjin, kooban, maddeebad, jaranjaro, dariishad, batrool.

III. Ereyadan hoos ku qoran weedho soo geli:

Magan, daryeel, fiiro, sume, kooban, leexday, hakaday, gurmaday, dhaawac, tiigsaday.

IV. Ereyadan hoos ku qoran waa labood, dheddigood keen.

Aar, dawaco, atoor, haldhaa, faraa, curre.

V. Curis gaaban ka qor sida loo sameeyo alaabtan hoos ku qoran mid ka mid ah. Kebedda, koofiyada, raarka, dermada, durraaxadda, baanta.

ISKAA WAX U QABSO

Waa suge waa bare wanaagsan oo xilkas ah, sannadkan wuxuu u dhigaa ardayda ku jirta dugsiga hoose, ee Wiil-Waal, ee ku yaal magaalada Xamar. Waxa uu dhigaa maaddada Kacaanka. Ardaydiisu aad bay u jecel yihiin habka iyo niyad-samida uu wax u baro, isaguna aad buu u jecel yahay, wuxuuna ku ammaanna sida fiican ee ay wax u bartaan.

Markii uu saaka soo galay fasalka «4B», ayuu ardaydii u sheegay in ay u daawasho tagayaan mashruucyada iskaa wax u qabso lagu dhisayo ee magaalada la socda. Intuu kaxeeeyey ayuu ku soo wareejiyey xaafadaha ay magaaladu ka kooban tahay. Meeshii ay tagaanba waxay la kulmayeen dad fara badan oo shaqooyin faraha kula jira. Dadkaas oo isugu jiray hooyooyin, dhallinyaro iyo shaqaale, waxay ku heesayeen heeso ay ku jiraan waddaninnimo iyo kacaannimo, waxaana ka mid ahaa «Waa iskaa wax u qabso, qofna looma qarshee, geestaa qabo, ila qaad, yay qalloocane, qotomi».

Waxay ardayda iyo barahoodiiba la yaabeen farxad iyo kalgacayl ku beeray sidii xilkasnimada lahayd ee hooyooyinka iyo odayaasha da'da joogay ay howsha uga qayb qaadanayeen. Waxaana dhacday in ay ardaydii iyo barihiiba is-hayn kari waayeen oo ay shaqooyinkii ka qayb galeen. Mashruucyada ka socday meelaha ay tageen aad bay u fara badnaayeen; waxaana ka mid ahaa: dugsiyo, isbitaallo, jidad, beero lagu nastro, golayaasha hanuuninta iyo iwm.

Markii ay dugsigii ku soo laabteen ayuu barihi ardaydii uga sheekeeyey kana dhaadhiciyey faa'iiddada iskaa wax u qabso leedahay. Waxaannu hadalkiisii ku bilaabay: «Iskaa wax-u qabso waa habka ama tabta lagu gaari karo horukac degdeg ah, xagga dhaqaalaha, waxa weeye naftaada ku kalsoonow, muruqaaga iyo maskadaadana adeegso adiga oo aan kaalmo iyo gargaar ka sugaynin cid kale. Waxa weeye, in wadajir wax loo qabsadaa oo aan hawsha la isku eegin».

L A Y L I :

- b. Ma run baa mise waa been;
- 1) Waasuge wuxuu dhigaa maaddada taariikhda.
 - 2) Waasuge ardaydiisu way jecel yihiin.
 - 3) Ardaydu iyaga ayaa baraha ka codsaday in uu mashruucyada soo daawisiyo.
 - 4) Waasuge ardaydii dugsiga muu wada kaxayn.
 - 5) Ardayda fasalka «4B», waxay u badnaayeen wiilal.
 - 6) Iskaa wax-u-qabso, waa habka lagu gaari karo horumar degdeg ah.
 - 7) Iskaa wax-u-qabso macnaheedu waxa weeye, in uu qof waliba dantiisa ka hor mariyo ta dadweynaha.
 - 8) Iskaa wax-u-qabso waxay waddankeenna aad uga hirgashay intii ka dambeysay kacaankii barakaysnaa ee 21kii Oktoobar 1979kii.
 - 9) Mashruucyada waddankeenna oo idil, waxa lagaga shaqeeyaa iskaa wax-u-qabso.

- 10) Ardaydu mashruucyadii magaalada ka socday kama ay qayb gelin.
 - t. Meelaha bannaan «ee» ama «oo» ku buuxi hadba kii ku habboon.
- 1) Waxa aan berri daawanayaa mashruucyada iskaa wax-u-qabso lagu hirge-linayo..... ka socda magaalada Afooye.
- 2) Maxamed wuxuu sitay shaar cad..... aad uga weyn.
- 3) Waxa habboon in wadajir wax loo qabsado..... hawsha aan laysku eegin.
- 4) Kacaanka barakaysan..... Oktoobar dadku aad bay u jecel yihiin.
- 5) Waa la ogaan karaa qofka waddaniga ah..... horumarka jecel.
 - j. Maahmaahaha hoos ku qoran shaqo ayey ku saabsan yihiin. Sheeg macnahooda.
- 1) Nimaaan shaqaysani shaah waa ka xaaraan.
- 2) Xaglo laaban xoolo kuma yimaadaan.
- 3) Ninkii seexdaa sicii dibi dhalay.
- 4) Wadajir bay gacmo wax ku jaraan.
- 5) Ninkii tiisa daryeelaa tu kale ku dara.

XILKASNIMO

Dal kastaba waxa uu leeyahay dhaqan, hiddo, iyo taariikh u gaar ah. Barashada xilkasnimadu waxay qofka ka kaalmaysaa sidii uu ku garan lahaa qaybta uu ku leeyahay ama ka joogo dadweynaha uu ku dhix nool yahay iyo siduu qayb uga qaadan lahaa arrimaha la xiriira hiddaha, dhaqanka iyo taariikhda dalkiisa. Xilkasnimo waxa weeye in uu qof waliba aqoon u yeesho maamulka dawladda, waajibka lagu leeyahay, xuquuqda uu leeyahay sida nolosha, xeerka, dhaqaalaha iyo deg-aanka uu ku nool yahay.

Xeerka dalkeenna u dhigan wuxuu qof kasta siinayaarrimo badan oo ay dawladdeennuna dhaqan geliso; waxa ka mid ah:

- 1) In dadku u wada siman yahay sharciga hortiisa.
- 2) In dawladdu ilaalso dadka sinnaantiisa iyo isku midnimadiisa meel kasta oo ay ku nool yihiin.
- 3) In ay dawladdu dhawrto qofka dadnimadiisa, xoolihiisa, nabadvadyadiisa iyo noloshiisa.
- 4) Qof kasta wuxuu xaq u leeyahay in wax la baro, caafimaadkiisa la ilaaliyo, shaqo uu ku noolaadana la helo, waxyaalaha uu ku nool yahayna iibkooda la dhawro.
- 5) Qof kasta wuxuu xaq u leeyahay in uu aado meeshuu doono, siduu doonana u hadli karo ama u qori karo, haddii aannu wax u dhimayn xeerka dalka ama danta guud ee dadweynaha.

Kolka qofkii hadduu arrimahaas xaq u yeeshay, waxa laga doonayaoo isna xaq loogu leeyahay in uu la yimaado arrimahan hoos ku qoran:

- 1) Wuxa laga doonaya in uu qofku aqoonsado xilka saaran, dabadeedna uu si wanaagsan u fuliyo.
- 2) In uu ogaado oo la socdo waxyaalaha dalkiisa ka dhacaya (wanaag iyo dhibaato) kuna dadaalo sidii dhibaatooyinka looga hortegi lahaa.
- 3) Wuxa laga doonaya in uu u hoggaansanaado dawladdiisa iyo xeerka dalkiisa u degsan.
- 4) Waa in uu kal iyo laab furan ku shaqeeyo oo uu ku welwelo horukaca dalkiisa iyo dadkiisa oo uu ka xumaado waxyaalaha foosha xun ee laga dhaxlay gumeystayaashii iyo siyaasadhiib dib-u-socodka ahaa oo dhan. Qofku waa in uu ka fekeraa sidii loo tirtiri lahaa waxyaalahaas foosha xun.
- 5) Waa in uu horkaco hawlaha ay ka mid yihiin barnaamijyada iskaa wax u qabso ee dadka ay dani ugu jirto, kuna dhiirriyo dadka sidii ay hawshaas uga qayb geli lahaayeen. Waa in uu dhib iyo dheefba dadkiisa la qaybsadaa.
- 6) Waa in uu dhawro oo ku faano dadnimadiisa, dhaqankiisa iyo taariikhda dalkiisa iyo dadkiisa.
- 7) Qofku waa in uu xusuusnaadaa in waddanku xaq ugu leeyahay in uu ka ilaaliyo cadawga una dagaallamo oo naftiisa iyo maalkiisa u huro markii loo baahdo.

Layli:

- I. Ma run baa mise waa been:
 - 1) Xilkas ma aha qofka danihiisa oo keli ah ka fekera.
 - 2) Looma baahna in uu qofku ogaado ama uu fara geliyo maamulka dawladda iyo siyaasadda.
 - 3) Qof waliba oo Soomaali ahi wuxuu xaq ugu leeyahay in uu wuxuu doonayo sameeyo, wuxuu doonana ku hadlo.
 - 4) Qofku waa in uu aqoonsadaa xilka saaran, dabadeedna uu si wanaagsan u fuliyaa.
 - 5) Dawladda xil kama saarra qofku sida uu wax u baranayo iyo caafimaadkiisa, sida uu u ilaalinayo.
 - 7) Qofku waa in uu dhawro oo ku faano dadnimadiisa, dhaqankiisa, iyo taariikhda dadkiisa iyo dalkiisaba.
 - 8) Qofku waa in uu dantiisa ka hormariyaa danta dadweynaha.
 - 9) Hiddaha iyo dhaqankii aynu dadkii hore ee Soomaaliyeed ka dhaxalnay aad iyo aad bay u xumaayeen, sidaa daraaddeed looma baahna in aynu dib u xusuusanna.
 - 10) Qofku waa in uu xusuusnaado in uu waddanku xaq ugu leeyahay in uu ka ilaaliyo cadawga una dagaallamo oo naftiisa iyo maalkiisa u huro markii loo baahdo.
- II. Weedhahan hoos ku qoran mid walba eray khalad ah baa ku jira. Soo saar, dabadeedna mid sax ah ku beddel.
 - 1) Wuxuu qoran mid walba eray khalad ah baa ku jira. Soo saar, dabadeedna mid sax ah ku beddel.
 - 2) Maxamed iyo Xasan waxba iskuma aha.
 - 3) Labadeyda inan iyo gabadheydu waxa xaalkoodu tahay waa in aan ogaadaa.
 - 4) Dawladda badan oo hantiwadaag ah ayaynu la saaxiib nahay.
- III. Erayadan hoos ku qoran kuwa ku lid ah keen.
Gashaanti, fiid, yar, cusayb, dulqaad, faras, cirweyn, hantigoosad.

DHAKHTAR MAAJID IYO CABDALLA (II)

Degdeg baannu tijaabadii ugu dhaqaaqnay. Isla markiiba waxaan galay sanduuqii muraayadaha ahaa, kaddib kolkii gacmaha, lugaha iyo laabtaba harqada la iigaga duubay. Daamanka waxa la iigaga xiray baandhaysyo, (harqad dhakhtarku boogaha ku duubo) si aanan afka u kala qaadin. Afka waxa igaga jiray dhuun uu buufiyey (Bam) ku xirnaa oo loogu talo galay in uu sambabada hawo u keeno, ama ka qaado. Buufiyihii hawada ayaa la dhaqaajiyey, ka dib markii la hubiyey in elektirkadu shaqaynayso, dabadeedna sanduuqii baa la xiray.

Indhaha ayaan hal cabbaar ah isku qabtay. Kaddib waan kala qaaday. Markii aan wejigii dhakhtar Maajid eegay, waxaan arkay isaga oo aad mooddo in ay ceeryaamo isku gedaftay. Marba marka ka dambeysa ayaa dhakhtarku iga sii qarsoomayey, qunyar-qunyar bay neefsashadii iiga sii jarantay ilaa aan kolkii dambe farnaba dhaqaajin kari waayey.

Intii aanan suurin ka hor, ayaa fikrado dhawr ahi maskaxdayda sida «dabayl xagaa» u mareen: Shan kun oo gini waa faro qabsi wanaagsan.

Waxaan istusay, haddaan lacagtaas helo, in aan taajir noqon doono, markaasna ay ii suuruubi doonto in aan Samiira guursado. Maxaa yeelay, haddii aan guri fiican dhisto, fatuurad wanaagsanna gato, waxa dhici karta in ay Samiira da'dayda iska illowdo oo aanu is-guursanno. Himilooyinkaas xiskayga taataabanaayey, kama ay maqnayn kuwa kale, oo iyaga ka soo horjeeday. Tolow tijaabada maad ka nabad geli, mise waad ku dhiman? Malaha waad dhiman, haddaad, nabad gasho waad guursan. Haddii, haddii....

Sidii aan mawjadahaas u dhex dabbaalanayey ayaa indhihi dam noqdeen, halkaas baanan miyir iyo maanba iigu dambeysay.

Diirrimaaad la yaab leh oo jirkayga tafaya baan dareemay, dabadeedna indhihi baan kala qaaday. Iyada oo la moodo in aan hurdo dheer ka soo bararugay. Tolow ma tijaabadii baa taabbo-geli weyday, oo wayba dhammaatay? Tolow ma saacad bay socotay mise laba? Allay lehe malaha way suuro geli weyday! Tolow lacagtii maan heli doonaa? Su'aalahaas baa sida dhibicda roobka iyo gufaacada xiskayga isugu jiray.

Guul ha laga gaaro, guuldarrase ha ku dhamaatee, koleyba anigu aad baan ugu farxay dhammaanshihi tijaabada. Is-ogaanshaha aan hubsaday in aan weli noolay ayaa nafteydu arrin qiima leh u ahayd.

Waxaan isku dayey in aan faraha dhaqdhaqaajiyo, hase ahaatee, waan awoodi kari waayey. Indhaha markii aan kala qaaday, sanduuqii ayaa daboolkii laga qaaday, dabadeed dad baan arkayey, hase yeeshoo, wejiyadooda aad uma kala kaseyn. Sanduuqii ayaa daboolkii laga qaaday, dabadeedna yeer baa dhegahayga ku soo dhacday: «Cabdalla, toos». Markiiba gacmo diirran baa i taabtay. Inta sanduuqii la iga saaray, ayaa, dabadeedna sariir la i jiifiyey. Dadkii i dul tubnaa ayaan degdeg isha u mariyey. Saa dhakhtar Maajid kuma jiro!

“Dhakhtar Maajid mee?” Waxay ahayd weedhii ugu horreysay ee aan ku tiraabay. Hase ahaatee, cidina iima jawaabin. Inta dadkii is-wada eegay, ayay shib yiraahdeen. Mar labaad baan su'aashii ku celiyey, intaan kor u dhawaaqay.

«Xagguu jiraa dhakhtar Maajid? mee dhakhratkii? Mee?» Oday gar-caddo ah oo dadkii meesha joogay ka mid ahaa baa si qabow iiga jawaabey.

«Dhakhtar Maajid wuu dhintay»

«Wuu dhintay aa? Ma dhab baa?»

«Haa»

«Goormuu dhintay?»

«Beri hore, lix iyo soddon sannadood ka hor, aniga ayuu igu kaa ballamiyey».

Immisa sannadood baan suurnaa?

«Laba iyo konton sannadood. Waadna arki doontaa sida wax waliba isu beddeleen».

Mar labaad ayaan isla fakiray.

«Tolow Samiira ma nooshahay? Hadday weli nooshahayna waa immisa jir». Xisaab duleed baan isku geeyey. Qosol baan afka muggii ku dhuftay.

«Waa toddobaatan jir. Hayaay! aad bay iiga weyn tahay; ma guursan karo».

L a y l i :

I. Ma run baa, mise waa been:

- 1) Cabdalla Xaddi sanduuq bir ah baa la dhex-dhigay.
- 2) Harqad ayaa dhegaha iyo indhaha lagaga xiray.
- 3) Afka waxa kaga jiray dhuun oo ku xiran buuifiye.
- 4) Elektarikada markii la fiirihey, waxa la ogaaday in uu hagaagsanaa.
- 5) Cabdalla, lacagta wuxuu u rabay in uu aabbihii iyo hooyadii siiyo.
- 6) Markii uu toosay, wuxuu dareemay qabow jirkiisii wada saaqay.
- 7) Markii uu is-oogaaday in uu weli nool yahay wuu farxay.
- 8) Lix iyo tobant sannadood baa ka dambeysay waqtigii uu dhintay dhakhtar Maajid.
- 9) Cabdalla, laba iyo lixdan sannadood buu hurday.
- 10) Cabdalla lacagtii loogu ballanqaaday waa la siiyey.

II. Sheekadan ka hadlaysa tijaabada way dheer tahay, waxaad isku daydaa in aad hal bog ku soo koobtid.

III. Buuggii afraad waxaad ku soo baratay qaybta naxwaha ee la yiraahdo werinwe-ryo (weris iyo tebis).

- 1) Casharkan ka soo saar weedhaha tebiska ah ee ku jira.
- 2) Isku day in aad weedhahaas, weris ku beddesho.

XUSUUS:

- 1) Tebisku: waa hadalkii qofku yiri oo sidiisii loo qoro.
- 2) Werisku: waa hadalkii qofka oo macnahiisii la sheego, hase ahaatee, erayadii wax laga beddelo.

MA TABCADE:

Beri waxa jiray nin la odhan jiray Ma-Tabcade. Inuu hawl ku dhidido ama uu far dhaqaajiyo ninkaasi muu oggolaan jirin. Carruurta uu dhalay weligood cunto ay ka dhergaan may helin, haweentiisuna abidkeed arrad kamay bixin. Cariish doqosh ah oo aan roob iyo dhaxan midna ka celin jirin ayuu ku jiray. Hase yeeshiee, dayacdarda uu xaaskiisu ku sugnaa Ma-tabcade wuu ka indho saabnaa.

Kolka ay haweentiisu runta u sheegto ee ay ku tiraahdo: "Waar sidan inoo dhaan; carruurtaadu baahi bay la bakhtiyayaan, boggii iyo beerkii baa isku dhegay, oo arrad bay la qaawan yihiin. Waar meesha ka kac, waar bi'i waaye inoo shaqee". Waxay jawaabtiisu ahayd, «Ha degdegin, imminka faqiir faro madhan baan ahay, marka aan taajir noqom lahaa way ii dhimman tahay».

«Taajirnimadu miyey iska imaanaysaa oo xooluhu ma cirkay inooga soo daad-anayaan. Saw adigan fadhiya ee far dhaqaajinayn maaha». Kolkay haweentiisu ugu war celiso, Ma-tabcade, wuxuu hadal ka yaqaannay: «Anigaa wax inoo og. Ayaant-eennii weli may iman. Samir yeelo».

Waxay habeenka iyo maalintu xidhiidhsanaadaan, oo xaaskii xaalkiisu sii xumaadaba, ayaantii dambe ayuu Ma-tabcade ka war helay in uu oday boqol iyo tobani jir ah oo qofkii talo habboon u baahani uu u tago. Wuu fakaray Ma-tabcade, "maad u tagtid oo sidii aad" hawl yaraan xolo ugu heli lahayd kala soo tashatid", ayuu is-yidhi.

Buraashaddiisi buu soo biyeystay. Wuu soo bixitimay. Odaygu meeshuu deg-ganay ayuu soo aaday. Saddex habeen iyo saddex maalmood hadduu soo socday ayuu Waraabe weydah oo geed hoos fadhiya ku soo baxay. Waraabihii baa la hadlay, wuxuu yidhi, «Ninkow xaggeed ku socotaa».

Wuxuu ugu jawaabay, «Waayeel sama-sheeg ah oo meel xeebta ah deggan ayaan ku socdaa. Sidaan hawl yari taajir ugu noqon lahaa ayaan kala soo tashanayaa».

Waraabihii baa ku baryey:

"Anna waan jirranahoo
Calooshaa wax jaaniyo
Jinni ii fadhiistee
Daawadayda soo jiri
Janna galaha weydii".

"Ha la yeelo" ayuu ugu celiyey Ma-tabcade. Horay ayaa uu socodkii ka sii watay. Saddex habeen iyo saddex maalmood oo kale hadduu socday ayuu arkay geed gob ah oo keligii meel ka baxay. Goor uu dhinac marayo ayuu geedkii la hadlay, wuxuu yidhi, «ninkow xaggeed u xusul duuban tahay?».

Ma-tabcade, meeshuu ku socday oo muraadkiisu ahaa buu u sheegay.

Geedkii baa ku baroortay:

"Anigana mushkilad baa
Macaanow i haysoo

Ma dhalo gugiiyoo
Oo midho ma bixiyee
Maandhaw daawadayda
Mudanaha bal weydii.”

Ma-tabcade ku ye: “Hawraarsan”.

Dhabbihii ayuu horay u sii qaaday. Saddex habeen iyo saddex maalmood had-duu soconayey ayuu ku soo baxay bad deggan oo aan mawjad weyn lahayn. Goortuu xeebtii lugaynayo ayaa mar qudha baddii kalluun madaxa kala soo baxay. Wuxuu yidhi, «Ninkow xaggee baad u tafo xaydan tahay?».

“Waayeel taladiisu waxtar tahay ayaan ku socdaa, aniga oo aan hawshoon sidii aan hanti badan ku heli lahaa ayaan kala soo tashanayaa”, ayuu Ma-tabcade ugu jawaabay. Kolkaasaa kalluunkii baryey wuxuu yidhi:

“Anna daanka bidixiyo
Cunahaa docdiisiyo
Dalqadaa i barartee
Danta aad u leediyo
Muraadkaaga dabadii
Waxay daawaday tahay
Duqa ii su'aaloo
Duca qabaha weydii”.

«Waa hagaag» ayuu Ma-tabcade yidhi. Horay ayuu u sii socday. Wuxuu soo habeen dhaxaba, odaygii ayuu u yimid. Muraadkiisii ayuu u sheegtay. Kolkuu ka war qaatay, ayuu waayeelkii madaxa lulay. Wuxuu yidhi, “ku gartay adiga ee cid kale wax ma ii kaa soo fartay?” «Haa,» ayuu ma-tabcade markiiba la soo booday. Wuxuu uga warramay saddexdii uu la kulmay iyo waxay odayga ka soo codsanayeen. Kalkaasuu waayeelkii garkiisii cirrada lahaa salaaxay. Wuxuu yidhi, “kuus dheeman ah ayaa kalluunka cunaha u taagan. Marka laga soo saaro ayuu bogsanayaa. Geedka gobka ah hoostiisa khasnad dahab ah ayaa ku jirta, kolka laga soo bixiyo wuu dhalayaa, miro macaan baa ka baxaya. Waraabaha dawadiisu waxay tahay in uu cuno Matabcadaha ugu horreeya ee uu helo”.

«Anna goorma ayaan helayaa hanti badan», ayuu la soo booday Ma-tabcade.

«Waad heleysaa wixii aad codsatay ee soco», ayuu ugu jawaabay odaygiina». Ma-tabcade farxaddii iyo raynrayntii ayaa ka badatay dib ayuu u soo laabtay jidkii intuu ku soo jiray wuxuu ku soo heesayey:

Hiddi haddi hiddi
Anigoon u hawshoon
Hiddi hiddi hiddi
Hanti badan in aan heli
Hiddi hiddi hiddi.
Haweentiyo carruurtii
Haddi hiddi hiddi
Kuwii joogay haradii

Haddi hiddi hiddi
Haadday u sii sheeg
Haddi hiddi hiddi.

Ma-tabcade, wuxuu soo socdaba baddii ayuu soo gaadhay, kalluunkii oo sugayey ayaa madaxii kor ula soo booday. Wuxuu yidhi. «Saaxiib warka i sii, dawadeydu waa maxay?».

“Kuus dheeman ah ayaa cunaha ku taagan, ilaa lagaa soo saaro ladnaan maysid-”, ayuu ugu jawaabay Ma-tabcade. Kolkaasuu iska soo dhaqaaqay.

«Walaalow waa ku sidee, iga soo saar adna dheemanta qaado, ayuu ku qayliyey». “Maxaan isu dhibaya, far anigoon dhaqaajin ayaan taajir noqonaaye”, intuu yidhi Ma-tabcade ayuu horay u soo socday. Wuxuu soo tallaabsadaba geedkii gobka ahaa ayuu u yimid. Farxad geedkii oo laamaha isla dhacaya ayaa yidhi, “Haye, walaal waayeelkii ma gartay daawadaydii”.

Ma-tabcade ku ye: “Hoostaada khasnad dahab ah ayaa ku jirta ee ha lagaa saaro”. Wuu iska dhaqaaqay dabadeed.

“Walaalaow ha iga tegin la soo bax oo adigu qaado khasnadda”, ayuu ku ooyey geedkii.

Maya, maya, maxaan ku falayaa, waayeelkii wuxuu yidhi, waxaad doonto waad heli. “Nabadgelyo”, intuu yidhi Ma-tabcade ayuu dariiqii cagta saaray.

“Haye, muxuu igula taliyey odaygii”, ayuu markiiba waraabihii yidhi. “In aad cunto Ma-tabcadaha ugu horreeya ee aad hesho”. Waraabihii oo yaabban ayaa yidhi, “bal hadda iiga warran jidka waxaad kula soo kulantay?” Kalluun cunaha dheeman joogsaday iyo geed gob ah oo hoostiisa khasnadi ku jirto ayaan soo arkay”. Lababada nagala soo bax oo qaado ayey yidhaahdeen; hase yeeshi, kamaan yeelin. Waayo, anigoo faqir ah ayaanan far dhaqaajin karin, saa waaba haddeer oo aan taajir noqon doono”, ayuu yiri ma-tabcade, isaga oo qoslaya. Kolkaasuu waraabihii fakaray, wuxuu niyadda iska yiri, “Ma-tabcadayaasha kii ugu weynaa waa kan. Waa kii aan ku dawoobi lahaa”. Markaasuu ku soo booday Ma-tabcade oo laba u kala gooyey, halkiina ku cunay.

1. WEYDIIMO:

- 1) Maxaa ninka sheekadu ku socotay Ma-tabcade loogu magacaabay?
- 2) Sheeg saddexdii dhibaato ee ay waraabaha, geedka iyo kalluunku u sheegteen.
- 3) Maxay ahayd ujeeddada ka dambeysay taladii waayeelka Ma-tabcade siiyey.
- 4) Waa maxay fikradda ka dambeysa dheemanta kalluunka cunaha u fadhiya iyo khasnadda geedka ku hoos aasan.
- 5) Waa maxay dulucda sheekada? Maxay ina baraysaa.

NABADDA IYO QARAMMADA MIDOOBAY

Adduunka waxa ugu qaalisani waxa weeye iyadoo nabad lagu wada noolaado. Marka u horreysa waa maxay nabaddu, goormaana la oran karaa waa la gaaray?

Micna badan bay nabaddu yeelan kartaa. Hase ahaatee, waxa ay isugu soo gun dhacaysaa mappaan oranaysa, “waa in dadweynaha adduunyada ku nool oo dhammi is-jeclaado, sinnaado, iska kaashado dhinaca dhaqaalaha, aqoonta, farsamada, iyo caafimaadka, iyaga oo aan loo kala soocin xagga diinta, midabka, afafka, iwm. Taasna waxa la gaari karaa kolkay dawladaha adduunka ee maanta madaxbannaani ay fahmaan in nabad la'aan ayaan suuragal ahayn nolol fiican, is-gargaarsi, horusocodka iyo baraare ee lagu jiri doono welwel iyo wadno far ku hayn”.

Haddii aynu taariikhda dib ugu noqonno, waxaynu weli dareemaynaa waxyaaлиhii uur-ku-taallada lahaa ee ay inooga tageen labadii dagaal ee adduunka ka dhacay. Dagaalladaas oo sabab u noqday kumaankun qof in lagu dilo; kumaankun kalena ku guryo beelaan, waxa ka darrayd kumaankunkii gaajada iyo cudurka u le'day iyo kuwii shaqo la'aantu qabsatay.

Dagaalkii kowaad markii uu dhammaaday ayaa waxa laysku deyey in la dhiso urur dawladaha ka dhexeeya. Ururkaas oo la magac baxay Ururka Dawladaha (League of Nations). Ragga markaa lagu tilmaami karay nabad-doonnada waxay aamminsanaayeen in uu Ururkaasi isu soo dhoweynayo dawladaha xagga siyaasadda, baabi'inayo colaaddii dheddooda tiil, dhalinayo is-afgarasho iyo wax wada qabsi, illowsiinayo dadweynihii tiiraanyooyinkii ka soo gaaray dagaalkii. Hase ahaatee, sidii la filayey ma noqon, maxaa yeelay, fikraddii ay ragga nabadda jeceli ay u hayeen aasaaska Ururkaasi, runtii wuxuu ahaa mid aad uga duwan kii uu ku dhismay. Saddex iimood ama siyaabood ayaana meesha ka muuqatay.

- b. Ururka oo ay dhisteen dawladihii markaa adduunka ugu xoogga roonaa, dagaalkii ku gacan saarey.
- t. Ujeeddada ay ka lahaayeen oo ahayd inay ku adeegsadaan danahooda.
- j. Dawlad kale oo aan ku biiri karin iyaga oo aan oggolaansho buuxda laga helin.

Sidaas ayuu dabadeed ururkaasi ku baaba'ay, waxaana halkaa ka dhashay is afgarasho waa horle iyo kala fogaansho xagga siyaasadda. Kuwaas oo keenay in dagaal labaad la isugu soo noqdo sannadku marka uu ahaa 1939-1945kii, waxa mar kale leysku deyey in la dhiso urukii hore, mid beddela, qayb weyna ka qaata ilaalinta nabadda. Ururkaas oo ah kan Qarammada Midoobay, waxa la aasaasay 24kii Oktoobar, 1945 waxaana lagu aasaasay magaalada San Faransiisko ee dalka Maray-kanka. Waxaana loo dejiyey xeer ka geddisan kii Dawladaha Midoobay. Ujeddooyinka ururka cusub waxa ka mid ahaa :

- 1) Ilaalinta nabadda adduunka.
- 2) Dawladuhu in ay dhawraan oo aanay fara gelin gobannimada iyo arrimaha u gaarka ah dawlad kale.
- 3) Dalalka la gumeysto oo loo oggolaado aayahooda dambe in ay ka taliyaan.
- 4) Khilaafka dawladaha dhix maro in si nabad ah lagu dhammeeyo.

- 5) Dawladuhu in ay isku gargaarsadaan xagga dhaqaalaha, siyaasadaa, aqoonta, farsamada, iyo caafimaadka.

Haddii ay dawladaha ku jira ururkaasi ay si wada jir ah ugu hoggaansadaan xeerka u dejisan Qarammada Midoobay, waxa hubaal ah in si dhaqsi ah horukac loo gaari doono, nabad na loogu wada noolaan doono.

L A Y L I :

Ma run baa mise waa been :

- 1) Baahida loo qabo aqoonta ayaa ka weyn ta loo qabo nabadgelyada.
- 2) Labadii dagaal ee waaweynaa ee adduunka ka dhacay faa'iidada iyo khasaar-aha ay dadka u geysteen wey isleeyihiin.
- 3) Ururka hore ay dawladuhu sameysteen umay wada sinnayn.
- 4) Ururka Dawladuhu waxa la aasaasay intii aanu dagaalkii adduunyadu bilaabmin.
- 5) Ururka Qarammada Midoobay waxa la dhisay markuu dhammaaday dagaalkii labaad.
- 6) Xeerka Ururka Qarammada Midoobay waxa ka mid ah in aanay dawladaha kale soo fara geliyaan khilaafka ka dhexeeyya laba dawladood.

II. Aqoon Guud.

- 1) Immisa dawladood baa ururka Qarammada Midoobay ku jira?
- 2) Xarunta U.Q.M. ma taqaan ?
- 3) Saddex Laamood oo ka mid ah U.Q.M. sheeg ?
- 4) Ururka Midowga Afrika goormaa la sameeyey ?
- 5) Xarunta U.M.A. ma taqaan ?

CALANYAHAW HA DHICIN

Heesta la yidhaahdo «Calanyahaw ha Dhicin» waxa ay ka mid tahay heesahii loogu dammaashaaday dhalashadii calanka Soomaaliyeed, oo astaan buuxda u ah xornimada iyo qarannimada ummadda Soomaaliyeed. Abwaanku, Jaalle Cali Diiriye "Cali-Gaab", waxa uu hestan murtida leh ku muujinayaa sida ay dadka Soomaaliyeed ugu dhaadan jireen dhulkooda iyo calankooda, naf badan iyo dhiig badanina ugu daatay. Abwaanku waxa uu caan ku yahay curinta maansada waddaniga ah.

Calanyahaw ha dhicin,
Ha dheelin,
Weligaa dhisnaw.

* * * *

Maanta waa dharaartay
Dhibaatadu na deysee
Dhulku noo iftiimee.
Maanta waa dharaartay
Dhagaxtuur agtiisana
Dhiiggii qulqulay
Ka dabeysey dhibicduye.
Maanta waa dharaartaan
Gobannimada dhalinee
Calankee dhidibnee.

* * * *

Calanyahaw ha dhicin
Ha dheeliyin,
Weligaa dhisnaw.
Maanta waa dharaartii
Dhiig shubato guurtee
Nacabkii na dhaafee
Dhallinyariyo waayeel
Dhaxantii ka duushee
Beentii dhammaatee
Runti ay dhabawdee;
Qosol aan la dhacayee
Dhoolaha caddeeyee
Dhag-dhag aan u seexdee.

* * * *

Calanyahaw ha dhicin
Ha dheeliyin
Weligaa dhisnaw.

LAYLI :

- 1) Awr rarani waa dheeliyi karaa. Haddaba sidee buu calan u dheeliyi karaa?
- 2) Sheeg dharaarta abwaanku tilmaamayo ?
- 3) Maxaa ka dhacay goobta dhagaxtuur? Maxaa se ka dambeeyey ?

- 4) Abwaanku muxuu uga dan leeyahay: b) Dhiig shubasho guurtee ? t) Dha-xanta ay ka duushee ?
- 5) Maxaa ka farxiyey gabyaaga ?

CASHARKA 28aad
IS AFGARAD (SHEEKO)

Wii baa cilmi u doontay meel ka durugsan degmadoodii. Muddo markii uu ku maqnaa baa aabbihii arkay safar u jeeda meeshii inanku joogay. Wuxuu ku yidhi, «Wiilkaygii iiga soo warrama». Safarkii wuxuu tegey goobtii, inankiina farriintii bay u tebiyeen. «Aabbahay waxaad ku tiraahdaan waan ladnahay; shanta salaadoodse weyso qudha baan ku tukudaa», inankii baa aabbihii u soo faray safarkii. Nimankii baa soo laabtay oo farriintiina u keenay odaygii. Nasiib wanaag wuxuu helay markiiba kuwa kale oo u socda meeshii inanku joogey. Inankii wuxuu ugu dhiibay soddon saaf oo hilib ah iyo ubbo subag ah. Wuxuu yiri, «Waxaad inankaygii ku tiraahdaan, Bisuhu waa soddon, balliguna waa buuxaa.»

Intii Nimankii jidka ku sii jireen bay wax ka dhiciyeen ammaanadii oo intii kale u geeyeen inankii, farriintiina u sheegeen. Markii uu ka guddoomey alaabtii ee uu hubsaday tirsigeedii buu yiri, «alaabtii aabbahay idin soo dhiibay ma dhamma ee maxaa dhacay?». Intay nimankii isku yaxyaxeen oo afka gacanta saareen bay ku yiraahdeen, «Waa runtaa ee naga raalli ahaw, xaal iyo xoolahaagii wixii ka maqnaa qaado, noona xil qari».

LAYLI :

- 1) Sheeg waxay u taagan tahay farriinta inanku ?
- 2) Maxaa ku kallifay inanka iyo aabbihii inay hadal dahsoon ku wada hadlaan ?
- 3) Tilmaan waxtarka ama waxyeellada ay keeni karto hadal dahsoonidu ?
- 4) Dulucda sheekadu waa maxay ?

MAAHMAAHO

- 1) Hadal murti leh iyo hilib miid leh midna laguma margado.
- 2) Hadal ninna si u yiri ninna si u qaaday.
- 3) Nin yari intuu laan ka boodo ayuu tala ka boodaa.

(1) GOBANNIMADA (JIIFTO)

Xaaji Adan Axmed oo ku magac dheer «Afqalooch» Wuxuu ku dhashay Degmada Ceerigaabo ee Gobolka Sanaag 1982kii. Halkas ayuu ku barbaaray dabadeedna yaraan dibadda u uga dhoofay.

Xaajigu isagoo nin waayo araga ah, da'diisuna tahay 81 jir ayuu ku soo laabtay waddankiisa, 1943kii. Isla markaana bilaabay curista gabayga, horna ka galay dhaqdaqaqii gobannimadoonka ahaa.

Jiiftadana wuxuu tiriyey 1959kii, xilligii halganka gobannimadoonka heerkii u dambeeyey uu maraayey; waxaanu ku muujinayaa sida ummaddin aanay hawl yari iyo hurdo, gobannimo ugu heleyn ee dhibaato, hawlkar iyo dhidid ay ugu xidhan tahay.

Wuxuu Yidhi :-

Gobannimada hawlyari
 Ninna kuma helaaayee
 Rag horumar doonaa
 Waayaa horjoogee
 Haasaawe jiifiyo
 Hurdo kuma timaadee
 Habeen nimaan u guurayn
 Hoo lama yidhaahdee
 Halkay taal wax kaa xiga
 Halis iyo dab weeyee
 Hore aan u jiidhnaa
 Hadafkeennu yahayoo
 Hammadiyo ujeeddada
 Waa dhaxal aan hadhayne
 Halkan caawa joogana
 Rag baa loo hagaajee
 Hanadkii Nakruumana
 Hibadii buu helayoo
 Haytimahii Gaanada
 Beryo lagu horjoogey
 Haramnimo nin lagu xidhay
 Hodannimaw dambaysee
 Anna kama habsaamin
 Taariikh lagaga hadhiye
 Haad-biidhigaasiyo
 Birta heefanaysba
 Habro looma tumaniu e
 Nin harraati diidaa
 Hoggaan loo dhigiye
 Habayaciyo doqontaa
 Ka halaanhalaayee
 Howlqabad anoo kale
 Hohna kama yidhaahdee
 Hammi nimaan lahayn baa
 Hagardaamo moodee

Hubaal weeye guule
Ku hayaama geediga.

L A Y L I :

- 1) Jiiftadan kumaa tiriye? Muxuu ka hadlayaa, yaanuu la hadlayaa ?
- 2) Erayadan laga soo xulay jiiftada u macnee siday jiiftada ugu jiraan: waayo, hasaawe, haaro, hebel, halas, hinniye, harraati, hoggaan, hagar-daamo.
- 3) Lixda tuduc ee ugu horreya ka hadal macnahooda.
- 4) Hasaawe jiif iyo hurdo kuma timaaddo e, muxuu Xaajigu u leeyahay caynkaas ? ka hadal.
- 5) Halkaan caawa joogana ragbaa loo hagaajee. Sharax.
- 6) Haad-biidhig aasiyo iyo biraha habro looma tumaannine. Yaa loo samaystay haad-bidhiga iyo biraha kaleba ?
- 7) Jamaal Cabdinaasir, Adolfo Hitler, Nekruma, Mahatma Gaandhi, nimankan kor lagu magacaabay waxay ku caan ahaayeen iyo cidday ahaayeen sheeg ?

Su'aasha celinteeda waxaa la filayaa baruhu inuu ardayda si fudud ugu sharraxo uguna faahfaahiyo.

CASHARKA 30aad **WARSHADDA HILIBKA (Curis)**

Dalkeennu waa dal hodan ku ah xoolaha, siiba geela, lo'da iyo arigaba. Xoolahaas tiradooda waxa lagu qiyaasaa, kolka qaarkood, tobantilaa shan iyo tobantilaa malyuun oo neef. Xoolaha dhaqashadooda, tarankooda iyo xannaanadoodu waa waxyalo aynu hidde isaga leenahay, miyi iyo magaalaba. Waa iyaga kuwa nacfi ahaan lagu nool yahay. Xoolaha dalkeenna innaga oo qudhii kuma noolin ee dalalka shisheeyaha ayaa loo dhoofiyaa. Kumanyaal neef baa sannad kastaba ka dhoofa dekedaha dalkeenna. Ganacsiga debeedda ee dalkeena xooggiisu waa xoolaha.

Xoolaha nool dhoofintooda waxa ka hawl yar kana nacfi badan in inta dalka lagu qalo, hilibkooda la dhoofiyiyo. Sidaa darteed warshad lo'da lagu qalo ayaa dawladdu dhistay, waxayna ku taal magaalada Kismaayo. Warshadda Hilibka ee Kismaayo, sida warshadaha dalalka kale bay u qaybsan tahay dhowr laamood oo mid kastaba hawl gooniya lagu qabto; sida meesha gawraca, tan hilibka cabbaysa iyo ta daasadaha laxaamadda, ka dibna shaabadaysa oo magaca ku qorta. Warshadda Hilibka maalin walba, ugu yaraan, laba boqol oo neef oo lo' ah baa lagu qalaa. Bishii ugu yaraan hal malyuun iyo bar qasacadood oo hilib ah bay soo saartaa. Intaa waxa raaca hargaha, lafaha, iyo waxyalo kale oo xoolaha lagu qalo warshaddaas laga helo oo iyaguna nacfi gooniya leh.

Warshadda hawsheedu sidaa tahay waxay u baahan tahay xoolo aan kala go'in oo shiliis oo miisaan culus leh, oo hilibkeeda iyo haraaggeedaba faa'iido weyn laga helo. Sidaa daraaddeed, Warshadda waxaa loo seeray meel 25 Kiilomitir magaalada u jirta oo xoolaha lagu xannaaneeyo. Wuxuu kale oo loogu tala galay biyo, baad iyo daawo. Warshaddu nacfiga ay waddanka dhaqaalihiisa ku kordhiso ka sokow dad aan yareyn, haween iyo ragba leh, ayaa shaqooyin kala duwan ka helay. Dadkii xoolaha dhaqaayey iyaguna si le'eg ayey xoolaha laga iibsado ka sokow, xoolahooda xannaanadoodu ugu sii dheer tahay. Farsamada Warshadda Hilibka ee Kismaayo ay ku shaqayso waa mid yididiilo ku gelinaysa. Qofkii soo daawadana aqoon yaab leh baa ugu kordheysa.

L A Y L I :

- 1) Maxaa ka mid ah waxyaabaha dalkeennu hodan ku yahay?
- 2) Wax ka sheeg siyaabaha dadkeennu xoolaha u dhaqaalaysto?
- 3) Xoolaha dalkeenna ma Soomaalida qudha ayaa manaafacaadsata?
- 4) Sheeg dalalka kale ee aynu u dirro?
- 5) Sheeg ugu yaraan saddex sababood oo loogu doortay Warshadda Hilibka Kismaayo?
- 6) Sheeg waxyaalo kale oo nacfi leh oo ka soo dhax baxa?
- 7) Maxay dawladdu xannaanada dheeraadka ah u siisaa xoolaha?
- 8) Sheeg faa'iidooyinka ay leedahay Warshaddu?

DHULKAYGA (Hees)

Heestan ku magac dheer «Dhulkayga» waxa curiyey Ismaaciil Sheekh Axmed sannadkii 1959kii markii halganka gobannimadoonku ugu kululaa. Ismaaciil waa nin caan ku ah gabayo iyo heesaba. Waxay heestanu ay ka mid ahayd heesihii uu ku guubaabinayey dhallinyaradii halganka gobannimadoonka ka qayb gashay. Ismaaciil isaga oo si geesinnimo ku jirto u tusaaleynaya wuxuu ku baraarujiyey dhalinta, labood iyo dheddigba, in ay u dhiidhiyaan dhulkooda, garawsadaanna in uu mudan yahay in loo dhinto, dhiigna loo qubo.

DHULKAYGA

Waw dhimanayaa dhulkayga,
 Dhulkayaga, Dhulkayaga;
 Dhalin iyo Dhallaan,
 Waayeelka dhursugey,
 Waw wada dhannoo,
 Waw wada dhannoo,
 Waw dhimanaynaa dhulkayaga;
 Dhiig inaan ku shubo,
 Aan dhagar ku galo,
 Waa ku dhaarsanoo,
 Waa ku dhaarsanoo;
 Waw dhimanaynaa dhulkayaga;
 Waw dhalannayoo,
 Waannu dhiirrannee;
 Dhib iyo xumaan,
 Dhib iyo xumaan;
 Waa ku dhowraynaa dhulkayga;
 Kaan ku dhaadani,
 Wuu dhoohanyoo;
 Waa ka dhega la'yee,
 Waa ka dhega la'yee;
 Waw dhimanaynaa dhulkayaga;

LAYLI :

- 1) Maxaa Waayeelku u dhursugey? Beydka ku caddee.
- 2) Dhulka Soomaaliyeed intuu ka kooban yahay ?
- 3) Magacow shan geesi oo naftooda u huray dalka ?
- 4) «Dhibta iyo xumaanta» uu abwaanku sheegayo maxaa ka mid ah ?

CASHARKA 32aad
CALOOL ADAYG WAA ALLA WEHELKII

Waraabaa nayl yar oo durdur ka cabaysa u yimid

Waraabe : Maxaad biyaha iiga dhooqaysay?

Nayl : Sawdiga halkaa sare ee biyahaba ka soo dhacayaan iga xiga. Ma biyo kor taga ayaa la arkay.

Waraabe: Maxaad ii cayday?

Nayl: Hadmaan ku caayey?

Waraabe: Kal hore

Nayl: Mabaan jirin.

Waraabe: Dee aabbaha buu ahaa.

Nayl: Aabbahay kal hore waa mootanaa oo uur ku hadh baan ahay.

Waraabe: Waan hubaa oo koley mid qoyskiina ah buu ahaa.

Nayl: Sidaasi waa gardarro aan meella loogu soo gabban, war waxaad doon-eyso samee.

Waraabe: Waad edeb daran tahay. Wuxaana ku barayaa asluubta wanaagsan siday tahay.

Markaasuu ku soo booday.

Naylkiina intuu samada soo lalayey buu u banneyey meeshii, dhadhaab cid la' ah buu ku dhacay Waraabihii oo dhexda ka kala booday.

Naylkii: Baga iyo baga, siddi, siddi-daada mooyee dhul u dhacaaga hubso.

L A Y L I :

- 1) Waraabuhu ma ka fiirsanayey weydiinuhu weydiinayey naylka?
- 2) Naylku muxuu uga carari waayey markiiba?
- 3) Waraabuhu miyuu sabab u raadshaa ninkuu cunayo?
- 4) Dulucda sheekadu waa maxay?

M A A H M A A H Y O

- 1) Nin laga adag yahay laga Alle roon
- 2) Laba biyo hoostooda iska harraatiyey iyagaa is og.
- 3) Bahal lalama derso.

*keenu siyaan
keenu siyaan*

CASHARKA 31aad
CALANKA (JHFTO) Person U

Cabdullaahi Suldaan (Tima-cadde), wuxuu ku dhashay 1917kii Gobolka Waqooyi Galbeed ee Jamhuuriyadda Dimoqraadiga ee Soomaaliya. Cabdullaahi halkaasuu ku koray kuna barbaaray kuna geeriyooday 1973kii isagoo muddo dheer ka gabyi jirey Idaacadda Hargeysa.

Caan wuxuu ku ahaa curista gabayga, gaar ahaan wuxuu u lahaa luuq u gooniya loona wada yiqinney. Gabayadiisu waxay saameeyaan dhinacyo badan oo nolosha ka mid ah, gaar ahaan waddaninnimada iyo qarannimada.

Haddaba, Cabdullaahi, Alla haw naxariistee, gabaygan soo socda wuxuu ka tirihey meel dad Soomaaliya oo isku wada ujeeddo ah, isku dan ah, isku duuban oo gacmaha iswada haysata, oo isku wada niyad ahi ay ugu kulmeen in ay u dabbaal-degaan maalin dadka Soomaaliyeed ee gobannimada jecel si gaar ah ay maskax-dooda uga hayaan, maalintaas oo ahayd 26kii Juun 1960kii, oo ahayd maalintii dad Soomaali ah oo xor ahi ay taageen Calankii gobannimada Soomaaliyeed ee ugu horreeyey ee laga taago ciid Soomaaliyeed, calankii gumeystaha Ingiriiskana halkaa lagu laalaabay.

**Calankaannu sugaynaye,
Sahankiisa ahaynow,
Seermaweydo hillaacdayow,
Sagal maanta darrorayow,
Siigadii naga maydhay,
Saq-dhexaannu ahayne,
Kii soo saaray cadceeddow,
Samada kii u ekaayee,
Xiddigaa mid la siiyayow,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.
Saahidiinta Islaankee,
Subcisa Jimcayaashiyo,
Sibyaantiyo haweenku,
Calankay saadsheenow,
Cidina kaanay na siinine,
Saatar noogu yaboohayow,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.
Salaantii istiqlaalkow,
Sadadu kay ku xidhnaydow,
Sayruukhi Afrikaadow,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.
Sanku neefle dhammaantii,
Khalqiga kii u sinnaayow,**

**Mid saaxib la ahaynow,
Singalka kii iska diidow,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.**

**Soomaloo is cunaysoo
Saqda qaylo dhawaaqdiyo,
Sulub laysu cabbaystiyo,
Hadba soof la xabbaadhiyo,
Saraayaa dami weyday,
Kay siinlaydiisu na saaqdiyo,
Kii sadqeeyey qabaa'ile,
Isu saaray gacmaayee,
Saf walaala ka yeelayow,
Saaxirkii kala Guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar,
In sidayda tihiniyo,
In kalaanan saxaynine,
Soomaaloo, calan taagata,
Saakay noogu horreysa oo,
Saddex wiig iyo maalmo,
Haddaan soor cuniwaayo e,
Safrad laygama yaabee,
Soodhina mayso naftaydu e,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.**

**Nimankii na siraayeye,
Waax waax noo kala saaftaye,
Solonaayey cadkeennee,
Innagoo dhexda suunku,
Sabarkeenna qarqooray,
Kii Sedkeenna cunaayey,
Sarartiisa ka muuqdaye,
Surwaalkii ka yaraadaye,
Daar loo sibidheeyiyo,
Sariiraa lagu seexdiyo,
Kabadh suuf laga buuxshiyiyo,
Sagaal booy iyo kuug iyo,
Weliba seeska lahaa,
Kii saabaanka u laabayow,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.**

**Sowjarkaa hubka qaataye,
Intuu soodhka ku taagayo,**

Diyaarad salaantiyo,
Saraakiisha amraysaay,
Sifadii isticmaarka,
Ka siyaadiya maanta oo,
Sibilkeennan agjoogow,
Sibirtooda istaag oo,
Nin walbaan siddi dheh oo,
Nin walow saddex goor,
Subxaanow waa mahaddaa dheh,
Saaxirkii kala guuraye,
Sarreeyow ma nusqaamow,
Aan siduu yahay eegnee,
Kaana siib kanna saar.

SHARAXA ERAYADA:-

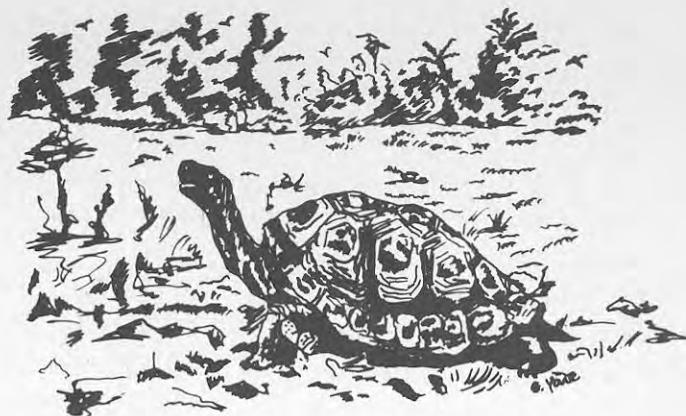
saaxirkii	:	sixiroole (gumeystihii)
nusqaan	:	wasakh, hoos-u dhac, waxyeello
saahidiinta	:	culumada
yabooth	:	siin.
istiqlaalkow	:	xornimadow
sanku neefle	:	aadamiga
singalka	:	kalida
sulub	:	hub
soof	:	xoolo
xabbaadhid	:	dhicid, boobid
saraayaa	:	baroortaa, oohintaa
wiig (week)	:	toddobaad
safrad	:	gaajo
soodhina mayso	:	karina mayso
saaftaye	:	goostaye
solonaayay	:	dubanaayay
sabar	:	dhex
qarqooray	:	gooyay
booy (boy)	:	adeege
kuug (cook)	:	cunto kariye
sabaanka	:	qalabka
sowjar (soldier)	:	askari
soodh (sword)	:	baynaad
sibil (civil)	:	dadweyne
sibirtooda	:	dhinacooda

LAYLI :

- 1) Gabaygaan yaa Curiyey ?
- 2) Waxa aad ka hadashaa shanta tuduc ee ugu horreeya ?

«Saaxirkii kala guuraye,
 Sarreeyow ma nusqaamow,
 Aan siduu yahay eegnee,
 Kaana siib kanna saar»

- b. Saaxirku kumuu ahaa?
 - t. Yaa kala leh calanka la siibayo iyo ka la saarayo?
 - j. Dalkeenna immisa Sano ayuu Ingiriisku Addoonsanayey? Talyaaniguna?
- 4) Si fiican oo hufan u sharax tuducyada, 13aad iyo 14aad.
 - 5) Kor ka qor tuducda 21aad ilaa ka 25aad si habboonna waxaad u sheegtaa micnahooda.
 - 6) Qor tuducyada muujinaya in gabayaaga iyo dadka Soomaaliyeed ee kalaba ay aad ugu riyaaqeen dhalashada calanka.
 - 7) Calanka gobannimada ka hor baa la suubbiyey. Sheeg taariikhday ahayd.

ALLAA WATOO WEHEL UMA BAAHNA

Waxaa la yiri diinku waagii hore ma lahayn qolofta adag ee uu dusha ku leeyahay. Wuxuu ahaa hilib soconaya oo dusha xayaabo ku leh. Maalin baa Shimbiruhu u heshiiyeen inay cunaan hilibkaas fiican ee jilicsan. Diinkii baa loo soo digey «Waar shimbirihii baa kuu heshiyee dhuumo oo isqari». Wuxuu ku tiraabay: "Sow halkay iigu shawrayeen. Ilaahay ma joogin?" Waxaa lagu yiri, «Ilaahay meel walba waa joogaa.» Haddaba ka xil la'aada wax aan ka baqaayo ma jiro, maxaa yeelay. Ilaahay isagaa yaqaan sida uu ii ilaalinayo. Naftaydaan aaminsanahay, Ilaahayna waan ku kalsoonahay taladiisana wax lalama simo," ayuu yidhi diinkii.

Shimbirihii oo koox-koox u wada socda ayaa diinkii soo weeraray; ayaandara-dooda waxay u yimaadeen diinkii oo qolof adag Eebbe ku dahooray; kuma se qancin qoloftii bay afkooda yuuban la dhaceen oo is-yiraahdeen ka dhex dusiya. Waxaase ka raacday mahadho weyn iyo waxaan laga soo waaqsan. Halkay ka eegayeen in ay ku shimbiro waaqleeyaan oo ay cunaan, ayaa shimbir walba afkii soo laabmay, isagana korkii baa ka buus-buusmay.

LAYLI :

- 1) Shimbiruhu maxay ku heshiiyeen? Waayo?
- 2) Waa maxay shimbiro waaqleysku?
- 3) Diinka maxaa nabadgelyeeyey, Maxaase u sabab ahaa?
- 4) Dulucda sheekadu waa maxay?

M A A H M A A H O

- 1) Allaa watee wehel uma baahna.
- 2) Hungurigu wedki ma arko.
- 3) Nin Ilaah leh looma dardaar weriyo.

H A L X I D H A A L E

- 1) Addimo goroyo ma Jeenyaa ma lugaa?

HEESTA OKTOOBAR

Heestan oo ka mid ah heesaha loogu dabbaaldego lidda Oktoobar waxay la curatay Kacaankii bishii Oktoobar 1969kii. Heestu waxa ay tilmaamaysaa sida ummadda Soomaaliyeed ay ugu riyaaqday dhalashadii Kacaanka. Waxay kale oo ay tilmaamaysaa himilooyinka ummadda oo ah in laga madax banaanaado caddaaladarri, musuq-maasuuq iyo wixii la mid ah. Heestaa waxaa curiyey abwaanka Cali Sugulle oo ku dhashay Oodweyne. Cali wuxuu ka mid yahay Shaqaalah Wasaaradda Warfaafinta iyo Hanuuninta dadweynaha.

**Oktoobar waa Daruur hillaacdayoo,
Soomaali u da'doo,
Ay ku doogsadeene, Oktoobar,
Dabkii baa iftiimay, Oktoobar,
Dadkii baa u riyaaqay, Oktoobar
Dulli baynu tuurray, Oktoobar,
Gabiil baynu duugnay, Oktoobar,
Xooggii baa dadaalo,
Xukunkii dalka haystee,
Dadkiina waa ku raacee,
Hambalyo diirran hooyo,
Dantu wada jir weeyee,
Daryeel aynnu gaadho, Oktoobar,
Oktoobar waa daruur hillaacdayoo,
Soomaali u da'doo,
Ay ku doogsadeenee, Oktoobar,
Waagii baa dillaacay, Oktoobar,
Dabkii baa la qaaday, Oktoobar,
Xaqii baa la doonay Oktoobar,
Xooggii baa dadaaloo,
Xukunkii dalka haystee,
Dadkiina waa ku raacee,
Hambalyo diirran hooya,
Dantu wada jir weeyee,
Daryeel aynnu gaadho.**

LAYLI :

- 1) Muxuu abwaanku bisha carrabka ugu adkaynayaa?
- 2) Muxuu ugu tilmaamay abwaanku bisha Oktoobar «Daruur hillaacday oo Soomaali u da'day»?
- 3) Xukunka dalka Oktoobar 1969 ka hor yaa hayey?
- 4) Maxay ku kala duwan yihii labada xukun?

CASHARKA 34aad

MAAHIR (GEERAAR)

Kaliil maal kale le'day,
Oo meydkii lo'da la yaabay,
Iyadoo Madaxweyniyo,
Mulaclay fadhiyey oo
Meder geedo ka weyday oo
Margiyaaliyo geydhiyo
Midhihii dhinbiliisaha,
Maalintaa giddigeed,
Manfaceedu ahaa baad,
Milshigii ay tiqiin bay
Madiix soo olashaayoo
Makhribaad dadabtaayoo,
Mus�ay caasha dartaayoo
Xirribtay melmeshaayo
Mesaalkeeda debnaa iyo
Sanku meelu ku yaaliyo
Sunnayaasha madaw iyo
Dhegeheeda la miiqiyo
Luquntaad maska moodiyo,
Maqaarsaarkiyo duudkiyo
Mudanii kuruskii iyo
Sibirteed maroorsan
Afarteeda mijoodbay
Mijistaa sida taarka oo
Ilmahay mildhataayoo
Nuujisaa afar naasoo
Maqawdaa godlataayoo
Miskeedaan laba wiilo
Maraqa uuga furaanoo
Marke weyn ka lisaanoo
Masaakiin dacdarrayd iyo
Marti reerka u joogtiyo
Mid aan maahu lahayniyo
Maatidii yaryarayd iyo
Maqasheedii jaqeysiyo
Mudaniiba dhergaanoo
Maqsuudaan rubuc saacoo
Sagaal loo matanshaaye
Ma miraale gu' baayoo
Lo'da maysku midbaa

SHARAXA ERAYADA

Milshigii: meelihii
Majiijsaa: kala bixisaa
Mildhataayo: jaleecdaayo
Miskeedaan: haaneedaan
Miraale: mirood, gudgude
Geydhe: midhaha maraaga (geed)
Dhinibiliisha: midhaha sog sogta (geed)
Caasha: gaadada.

I. Weydiimo (si kooban uga jawaab)

- 1) Maahir (waa hasha magaceeda) makhribkii marka la soo hooyo maxay u oloshaa oo ay muska caasha u dartaa? ka soo saar geeraarka tuducaas.
- 2) Geeraarka ka soo saar laba tuduc oo kuu muujinaya in cuudka la maalo, geelu ugu adkeysi badan yahay?
- 3) Geeraarshuhu muxuu «Maahir» miraale gu' ugu masaalay?

II. Erayadan raadi micnahooda.

1. Melmelsha	2. Maqaar-saar
3. Guud sibir	4. U magacaw
5. Marqa	6. Murke

GOBONIMAAN SHEEGTAY (GABAY)

Gabaygan waxa tiriye Wilwaal oo noolaa qarnigii todoba iyo tobnaad. Wuxuu ku dhashay magaalada Jigjiga. Gabaygana wuxuu ka tiriye isaga iyo Xabashida dagaalladii dhexmaray. Wuxuu ku halqabsanayaa Axmed Gurey, geesigii Soomaaliyeed ee Xabashida la dagaalamay qarnigii shan iyo tobnaad.

Gaaladii ka gees iyo ka gees webi ka soo guurtay,
Axmed Gurey bar gooyee la dhigay Godir dhinaceeda,
Hadday guuto igu soo baxsheen waa galad llaahe,
Golyooy maalintaan idhi dalkii inay gashaan sheegtay,
Gurey maalintaan dilay colkood inuu go'aan sheegtay,
Garbadaan ku tirsaday rag inuu garab maraan sheegtay,
Geereershe dheer iyo dagaal waran galaan sheegtay,
Gacan iyo in geed laga hadliyo gobannimaan sheegtay

SHARAXA ERAYADA :

Bar gooyey:- gumaaday, Jabiyeey.

Gurey: Gaal, Waa ninkii madaxda Xabashida ahaa markaas,

Golyooy: hal magaceed.

Geeraashe: nin geeraa

Gacan: halkan wax loola jeedaa "deeqsinimo"

In geed laga hadliyo: aftahamo.

LAYLI :

- 1) Gaalada soo guurtay ee gabayaagu sheegayaa waa kuwee? xaggayse ka soo guurtay bay kula tahay?
- 2) Axmed Gurey yuu ahaa? Muxuu ilaa maanta ku caan yahay?
- 3) "Garbidaan ku tirsaday rag kale garab maraan sheegtay". Sheeg ujeed-dada tuducdan.
- 4) Sheeg tuduca gabayga ku jira ee gabayaagu ku faanayo in uu yahay nin deeqsinimo iyo aftahamo leh.

WADDANINIMO (MASAFO)

Masaafadan waxa tirihey Sheekh Axmed «Gabyaw» Wuxuu tirihey 1891 markii Talyaanigu qabsaday meelo badan oo xeebaha dhulka Soomaaliyeed ah. Talyaaniga ayaa waqtigaa damcay in uu meelaha uu soo qabsaday ku darsado magaalada «**Cadale**» oo iyana xeebta ku taalla. Isaga oo Talyaaniga iyo gumaysigiisa aad u diiddan ayuu dabadeed masafadan tirihey:

Soomaali aan u dagaallamaynaa
 Dalkan ballaaran u daafacaynaa
 Kuwa dulmaayan la dood gelaynaa
 Kufriga soo degay diida leenahay
 Dantiinu duul kale dawrimaysee
 Ha daalinoo u dul qaata leenahay
 Dabaylkii mawdku inuu i daandeyo
 Hilibka duul cunin deeb noqone
 Dadka tuusan danihiisa leeyahay
 Durriyaddaada dab looma aasee
 Kuwa dambaan u dariiqfalayaa.

b. Sharax Erayada :

Dawrimaysee: baryimaysee

Duud : dirix

Deeb : duban, dab lagu qalajiyey.

Dariiq falayaa: jid bannaynayaa.

W E Y D I I M O :

- 1) Waayo kuwa wax dulmiyaya ee ku xusan tuducda saddexaad?
- 2) Maxaa ku dhacaya haddaanad diintaada iyo dalkaaga difaacin?
- 3) Muxuu gabayaagu ula jeeday «dabaylkii Mawdka?»
- 4) Waayo kuwa gabayaagu leeyahay waan u dariiq falayaa.
- 5) Is-barbardhig gabaygan iyo geeraarka isla buuggan ku jira, «In aan daayo ha eegin» Maxay isaga mid yihiin, maxayse ku kala duwan yihiin.

GUDO WAAJIBKAA (GABAY)

Geyigeenna Soomaaliyey Guulle nagu beeray,
 Ee gobolka geesiga madaw geeska kaga yaalla,
 Ee webiyadaa lagu galladay badaha guuxaaya,
 Ee gobolka geeliyo lo'diyo gorod madaw raaca,
 Garadii riyaha iyo gammaan jooga garabkooda,
 Geedkaad istaagtaba ugaar geliga oo buuxda,
 Shimbiraha gabyiyo haad waxaa lalaya guudkeenna,
 Halqigaa gurguurtiyo waxaa bahal guclaynaaya,
 Badarkiyo galleydiyo iyo waxaa midho ku guud yaalla,
 Macdintii gudaha iyo waxaa dahab inoo gaaxsan,
 Ee aan lagaa godobsanayn kuna gargaaraaya,
 Wuxuu galo haddaad garansan tahay doqoni waa gawe,
 Gudo waajibkiisaan ku idhi gaabis yaad noqonne.

SHARAX ERAYADA :

Galladay: mannaystay

Gorod: luqun, qoor

Gara (garan): qaar guduud.

LAYLI :**1. Weydiimo (si kooban uga jawaab):**

- 1) Tuduca labaad, gogolka uu gabyaagu sheegayaa waa kee? Geesiga madowna waa kuma?
- 2) «Halqigaa gurguurtiyo, bahal guclaynaaya.»
Sheeg faa'iidooyinka gaar ahaaneed ee ay leeyihiin?
- 3) Waa maxay waajibka kaa saaran dalkaaga?
Sidee baad u gudan kartaa?

II Sharax weedhaha iyo erayadan:

1. Gorodmadaw	2. Geliga	3. Doqon waa gawe	4. Wuxuu gab
5. Halqiga	6. Gamaan Garaad Eryaha.		

DARDAARAN WAALID (Hees)

Sahaydaan ku diidine
 Cadow ka dareersane
 Abaar kaaga boogtee
 Da' kastoo ad gaadhiyo
 Dalkastaad ku nooshahay
 Kugu deeqda raaxadu
 Cilmi dalaggii weeyee
 Dugsiyo waxbarashada
 Ha ka daahin abidkaa
 Deris maanta kuu yaal
 Ama hawl laguu diray
 Dib haw dhigano weligaa
 Dabci xumidu waa cudur
 Kaa didiya wehelkoo
 Dadka kaa dhexsaaro
 Samo aad ka durugtee
 Yaanu derisku kaa caban
 Cid haddaad isdiiddaan
 Dar-wanaag ku kala taga,
 Waa caado daran oo
 Dadku kugu ilaaqoo
 Nin ragi iska diido
 Dhegtaaday dileysaa
 Runta lagama doortee
 Ha ku daaqsan been sheeg
 Dhulkaad ku dhalatiyo
 Dalku waa adoogaa
 Waa deyrcad dhalayood
 Dambarkiisa maashiyo
 Beer dalaggii bixisoo
 Bukaan kuugu duugane
 U hibee degtaadoo
 Ka difaac cadaawaha.
 Deeq Eebbe weeyee
 Haddaad gaadho derejiyo
 Maamul dawladeed oo
 Dadweynuhu u simanyahay
 Looma kala darraadee,
 Nin dulman oo ku magansaday
 Garta lagama duudsiyee
 Xaqa diirka ka caddee.
 Diintana ha daayicin.

1. Sharax Erayada:

Doogtee — Nafaqaysa, noolaysa

Didiya — erya

Dhegtaada — sharaftaada

Deyrac — Geel

Hibee — Sii

II. Guris :

- 1) Adigoo soo koobaya, erayadaada ku qor shanta wax ee qofku uu waalidki-isu kula taliyey.

III. Odhaahda sharax :

Dabci xumada, dar-wanaag, caado daran, dhegtaada dilaya, dayrac dhalay, garta lagama duudsiyo.

DUNIDA KALE

Axmed Fasalka wuxuu soo galay isagoo yaaban; gacantana ku sita wargeyska Xiddigta Oktoobar. Kursigiisii ayuu ku fadhiistay, markaasuu ku hadaaqay, inta meel dheer indhihiisu qabsadeen, «Waa wax yaab badan»

Axmed oo fikir dheer ku maqan markay arkeen saaxiibadii ayay ku soo urureen. Intuu cabbaar ka aamusnaa ayuu yiri, «Saaka waxa jariidada ku soo baxay magaal cilmiya oo xiisa gaara inoo leh» Wargeyska ayuu kala bixiyay, markaasuu weydiistay inay aad u dhegeystaan waxa u akhriyaayo.

Cinwaanka oo far waaweyn ku qornaa wuxuu ahaa: «Dunida kale » Inta uu akhriyaayay maqaalka, waxa ku soo ururay ardaydii fasalka oo dhan. Isagoo weli akhriyaaya Axmed maqaalkii ayaa macallinkii soo galay fasalka. Waxa farxad gelisay sida wanaagsan ay u dhegaysanayeen Axmed iyo xiisaha ka muuqday wajiyadooda. Isaga oo aan ka dhixgalin akhriska ayuu sugay intuu Axmed dhammaynaayay akhriska. Markuu dhammeeyay ayuu macallinkii yiri : «maanta waxaynu ka hadlay-naa maqaalkan Axmed inoo akhriyay oo ku saabsan cilmiga loo yaqaan xiddigiska iyo sahanka loogu jiro dunida kale.»

Culimada Saynisku waxay waayadan dambe aad mashquul ugu yihiin xiddigiska. Waxay aad uga doodaan in laga heli karo dunida kale wax nool oo u dhiganta nolosha dunida aynu ku nool nahay innagu, ama in loogu tagi karo meerayaasha kale wax nolola, noocay doontaba ha ahaatee.

Meerayaasha waxa ka mid ah dunida aynnu ku noolahay, waxayna giddigood ku wareegaan qorraxda. Wax badan lagama aqoonin Meerayaasha waayadii hore, hase yeeshie, sannadahan dambe ayaa iyada oo la isticmaalaayo farsamada cusub ee Sayniska in badan laga ogaaday.

Meerayaasha waa sagaal waxa ay kala yihiin: Dhulka, Maaris, Meerkori, Aanas, Sateen, Jubitar, Uraanas, Nebtun, Baleyo.

Culimada waxay sheegayaan in meerayaasha ugu wada yaryahay Meerkori, aanu lahaynna atmosfer, kulkuna aad u badan yahay. Sidaa darteed, nololi kama suurtoobi karto. Waxay culimadu yiraahdaan Maaris ayaa ugu dhow wax nolol ah. Maaris dhulkeena ayuu u dhow yahay. Biyo lagama helo, hase yeeshie, baraf ayaa ku dul samaysma cirifyadiisa; xilliga xagaaga ayuu baraf dhala, halkaana waxa ka dhasha biyo, waxase ku yar hawadan loo yaqaan ogsijiin oy noloshu u baahantahay. Waxay u maleeyeen culimada qaarkood in ay ka muuqato nolol khudradeed astaam-aheed. Meerayaasha kale aad bay u qabow yihiin rajana lagama qabo, haba yaraatee, in ay leeyihiin nolol xayawaan.

Sahanka maanta loogu baxay Maaris wuxuu ka mid yahay kuwii taxnaa ee haatan ka hor bani'aadamku ugu bixi jireen dunida kale, si loo soo kororsado waayo-aragnimo, runtana aynu uga oganno adduunka aynu ku nool nahay iyo kuwa kaleba.

LAYLI :

b. *Ma runbaa mise waa been :*

- 1) Meerayaasha iyaga ayaa qorraxda ku wareega.
- 2) Meerayaasha ka ugu yar waxa la yiraahdaa Maaris.

- 3) Meerkori korkiisa waxba kuma noolaan karaan.
- 4) Maaris atmosfeerkeedu oksojiin buu leeyahay.
- 5) Dhulka, Maaris iyo Meerkori way ka kulul yihiin meerayaasha kale oo dhan.
- 6) Qorraxdu iyada ayaa dayaxa ka weyn.
- 7) Dayax-gacmeedkii ugu horreeyey waxa diray dowladda Ruushka.
- 8) Dayaxa iftiin u gaar ah ma laha.
- 9) Atmosfeerka iyo cimiladu waa isku mid .
- 10) Dhulku isaga ayaa dayaxa ku wareega.

t. *Astaamee hadalladan hoos ku qoran :*

- 1) Jubba waa hudheel weyn oo ku yaal magaalada Muqdisho.
- 2) Maaris, meerkori iyo aanas waxay ka mid yihiin meerayaasha qorraxda ku wareega.
- 3) Sayid Maxamed Cabdulle Xasan wuxuu ahaa nin waddani ah taas waxa inoo caddaynaya dagaalkii muddada dheer socday ee uu kula dagaalla-mayey gumeystayaashii ina gumeysan jiray, kuwaas oo ay ka mid ahaayeen ingiriiska, talyaaniga iyo amxaarada: kow iyo labaatan sannadood ayuu sayidku la dagaallamayey nimankaas gumeystayaasha ah.
- 4) Maxamed saaka ayaa la dhigay isbitaalka weyn ee Xamar ka dib markii uu ku dhaawacmay shil ka dhacay laba baabuur oo isduqeeyey.
- 5) Anigu aad baan u aqaan soomaaliga, faransiiska, carabiga iyo talyaanigaba.

SHEEKH BASHIIR (Curis)

Meel kasta oo Soomaaliyi joogtaba, waxaana shaki ku jirin inay ka kaceen dad waddaninnimo iyo qiiro weyn lihi. Waxayna muujiyeen intii uu isticmaarku joogay, si haddii ay dhintaana waddankooda ay dhaxal ugaga tagaan. Sheekh Bashiir wuxuu ka mid ahaa geesiyaashii ka kacay Degmada Burco ee Gobolka Togdheer. Wuxaana uu ka mid ahaa dhalinyaradii wax ku baratay Taleex oo ahayd xaruntii Daraawiishta. Sheekh Bashiir markii uu weynaaday wuxuu aad uga shaqeyay sidii Diinta Islaamka loo xoogayn lahaa, dadkana si fiican loo bari lahaa. Degmada Burcona wuxuu ka furay Dugsiyo badan oo lagu baran jiray Quraanka iyo afka Carabiga. Wuxaanuu aqoonsanaa inay Diinta Islaamku tahay ilayskii nolosha iyo barwaaqada Aadamiga. Wuxuu kaloc aaminsanaa dadka Diinta Islaamka si fiican u bartaa, siday tahayna ugu dhaqmaa, inay si walba kaga sitaan dadka kale. Sheekh Bashiir wuxuu ka hadlay wadaaddada qaarkood in ay Diinta ka dhigteen hub ay ku shaqaystaan oo dadka lagu baryo, iyagoo weliba sheeganaya in ay leeyihiin wax loo yaqaan rooxaan, karaamo, awliyo iyo waxyaale kale oo badan oo ay dadka ku siri jireen.

Sheekh Bashiir isagoo la dagaallamaya wadaaddadaa Diinta Islaamka faaf-inayey, waxa la sheegay beri inuu magaalada Burco isugu yeedhay wadaaddo badan oo sheegan jiray waxyaalihii aynu soo tirinay ee ay karaamadu ka mid ahayd.

Dabadeed intuu koob meel dhigay ayuu ku yiri wadaaddadii: «Bal karaamadi-inna iyo awooddiinna oo dhan isugu geeya oo koobkaa ku jebiya weliba Soddonka Jus ee Quraanka ku akhriya». Wadaaddadii markay in badan aamusnaadeen, ayuu isagii budhkiisii ku dhuftay oo kala jebiyey koobkii. Kolkuu koobkii burburiyey, buu yiri: Wadaaddo, Diinta iyo camalku waa wada socdaan.

Dagaalkii labaad dhexdiisii, markii dadka Soomaaliyeed u adkaysan kari waayeen maamul xumadii Ingiriiska, ayaa Sheekh Bashiir iyo gumaystihii caddaan isaga horyimaadeen. Kolkii gumaystuhu iska hor keenay dadkii ee qoloba qolo ku diray, ayuu Sheekhu ku dadaalay inuu dadka dhexdiisa nabad gelyo ka dhaliyo. Wuxaanuu sameeyay Ciidan yar oo dab leh. Dabadeed duulimaad buu ku soo qaaday habeen magaalada Burco. Wuxuu isku dayey inuu dilo gaalkii Ingiriiska u xukumi jiray Degamada Burco, hase yeeshi isaga iyo haweenaydiisiba way ka dhuuntee.

Sheekh Bashiir gumaystaha iyo kuwa la jirayba aad ayuu u necbaa. Wuxuuna labadoodaba u yihiin Wagasha wagash, dabadeed Ciidan xoog leh ayaa lagu saaray Sheekh Bashiir iyo colkiisii. Sannadku markuu ahaa 1945kii ayey ku kulmeen meesha la yidhaahdo Daba Buur Dhaab, oo ka tirsan Degmada Buuhoodle Yare oo ku taal Gobolka Togdheer. Dagaalkas buu Sheekh Bashiir ku dhintay.

Iyadoo la dhawrayo oo la maamuusayo Sheekh Bashiir wanaaggii uu dalkiisa u qabtay, waxa lagu magacaabay Dugsiyada Hoose ee Hargeysa ka dhisan mid ka mid ah iyo Dugsi Sare oo ka dhisan magaalada Burco. Xukuumadda Tawriga ahina magaalada Burco waxay uga dhistay Taallo lagu magacaabay Taalladii Sheekh Bashiir. Taasina waxay caddaynaysaa inuu abaalkiisa heli doono qofkii dalkiisa wanaag u qabtaa.

LAYLI :

- 1) Sheekh Bashiir xaggee buu wax ku bartay?
- 2) Sidee buu Sheekhu u xoogeeyey Diinta?
- 3) Maxaa ka mid ahaa waxyaabihii uu aaminsanaa Sheekhu?

- 4) Muxuu u xujeeyey Sheekhu wadaad-xumaha?
- 5) Muxuu ka kacay dagaalka Sheekh Bashiir iyo gumaystihii Ingiriisku?
- 6) Muxuu Sheekhu ku magacaabay gumaystihii iyo kuwii la jiray?
- 7) Maxaa Dugsiyada loogu magac-daray, Taallooyinkana loogu dhisay Sheekh Bashiir?
- 8) Sheeg ugu yaraan Saddex qof oo kale oo iyana u soo halgamay gobannimada?

GEELA (GABAY)

Alla ha u naxariistee, Cumar Xuseen oo ku magac dheeraa «Ostreeliya», isagoo gabayo badan oo kalena tirihey, caanna ku ahaa gabayga, ayuu tirihey gabaygan isagoo ammaanaya Geela. Wuxuu ku doodayaa in lo'da iyo arigu aanay gaari karin Geela. Annagoo qayb gabayga ka mid ah soo qaadanayna, wuxuu yiri :

Adhi waa dhallaan iyo haween, dhimaradiisiye,
 Dhalaalka iyo ciirtu waa, dhuubka karameede
 Dhaqaalaha haweenka iyo guryaha siima dhaafsana e
 Lo'da dhiiqda laga maalayo, dhayda iyo xoorku
 Dhudhunkay biyaha kula jirtiyo dharabka weeyaaane
 Mar hadday abaaruuhu dhacaan dhimatay geesleeye
 Ragga laxaha sii dhawrayow, dhaqasho waa geele
 Dhibaatiyo adoo gaajo qaba, dhaxanta jiilaalka
 Dhoor caano laga soo lisoo, yara dhanaanaaday
 Nin dhadhamiyay wuu garanayaa, dhul ay qaboojaane
 Goortaad dhantaa baa jidhkaba, dhididku qooyaaye
 Ragga laxaha sii dhawrayow, dhaqasho waa geele.

LAYLI :

1) Ereyadan gabayga laga soo xulay siday gabayga ugu jiraan u macnee :

1. Dhallaan	2. Dhimiro	3. Dhaldhalaal	4. Ciir
5. Dhuub	6. Karan	7. Dhiiq	8. Xoor
9. Dhudhun	10. Dharab	11. Geesleey	12. Dhaqasho
13. Dhul ay qabooiaan	14. Dhoor.		

- 2) Toddoba tuduc ee u horreeya si fiican u sharax.
- 3) Ariga, lo'da iyo geela midkee ugu manaafacaad badan? sheeg kaad adigu u haysato inuu ugu manafacaad badan yahay, wuxuu kuwa kale dheer yahay?
- 4) b. Sida gabayaagu leeyahay Ariga, Lo'da iyo Geela midkee dhaqashada ku fiican?
 - t. Xoolaha la dhaqdo Saddexda jaad ee gabayga ku jira keebaa dhibaataada ugu adkaysi badan, xagga xannaanada ugu hawl badan? keebaa ugu sid-qaad dheer, keebaana ugu sid-qaad yar?
 - j. Jaadkee subagga caanihiisa laga helaa?
- 5) Sheeg jaadka xoolaha gabaygu ka hadlayo ah ee saantiisa aqalka miyiga lagu isticmaalo?
- 6) Sayladda xoolaha lagu kala iibsado jaadkee baa ugu qaalisan? xagga dhaqankeenna keebaa ugu qaayo weyn?
- 7) Haddaba laba jaadbaa qodaalka beeraha dalkeenna meelo ka mid ah lagu isticmaalaa, magacaw labadaa jaad, dalka meelaha beeraha lagaga qotona midba tusaale ka bixi?
- 8) Saddexda jaad mid ka mid ah ayaa laboodkiisa la rartaa, la fuulaa (Rakuub-), lana dhaansadaa, sheeg?

- 9) Yaradka hablaha la guursado laga bixiyo keebaa badanaa la bixiyaa? ka soo qaad saddexda jaadba in reerka yaradka bixinaya leeyahay? Hablaha in yarad laga bixiyo ma oggoshahay? waayo?
- 10) Dhaqaalaha dalka kaalin wayn bay kaga jiraan Geela, Ariga iyo Lo'duba. Sheeg waddammada loo dhoofiyiyo iyo dekadaha ay ka dhoofaan ee daik-eenna ah?
- 11) Dalkeenna gobolkee ugu xoolo badan (Geela, Ariga iyo Lo'da)?
- 12) Immisaa lagu qiyaasaa tirada xolaha aynu dhaqanno?
- 13) Biyaha immisa casho ayuu Geelu ka qadaa? Lo'duna? Ariguna?

Waxaa isu faanay Libaax, habar iyo Abeeso. Libaaxii baa yiri «Waar bal qof walow ba maxaad cid yeeli kartaa? Anigu muddo yar baan beel dhan ku baabi'in karaa, mid aan dad ka dilo iyo mid aan duunyo kala tegoba.» Habartii baa tiri: «Waxba maad sheegin ee anigu beel iska dhan ayaan bela dhex dhigi karaa oo isku rogi karaa» Abeesadii baa tiri: «Waar waxaasu waa meel soke, reer iska idil baan subaxdii cidi ka dareerin.»

Saddexdoodii baa isku waafaqay in ay istijaabiyaan.

Markii habeenkii dumay ayuu Libaaxii yiri: «Bal labadiinuba dhawra sidaan wax u galo.» Markaasuu inta sare u soo fadhiistay, ciyey oo marba gees u orday si reerkoo u naxo dabadeedna uu ugu dhaco. Hase yeeshee sidii yur loo lahaa ayaan waagii ku baryey isaga oo aan waxba qaadin.

Habartii baa habeenkii labaad tiri: «Anna ha lay fiirsho.» Markaasay guri gashay oo bariidisay. Markay qofkii dumar ahayd ee guriga lahayd wax siisay ayay tiri, «Naa ninkaagii meeyey?» «Arigii buu' ku maqan yahay,» naagtiiiba tiri. «Naa ma kuu waramaa. Saw shalay isagoo gabar kaynta kula haasaawaya maan arag. Naa is muuji bahal ku qaadye oo indhihiisa wax tus», habartii baa tiri.

«Oo halkay ahayd?» «Dee kobteer geedka hareeriga ah ayay ahayd. Waxay ahayd mid aan fartaada gaarteen oo laakiin iska ladan oo mas ciideed ah» «Beryahanba ninka xaalkiisa waan garan la'aa» Ninkiibaa soo noqday, markuu gurigii soo galay ayay naagtii udub intay qaaday madaxa kaga dhufatay oo tiri: «Waar orod tii shalay qabo oo naga tag, muuqaaga la waaye» Ninkiina kama roonaane hangool buu qaaday oo maskaxda ayuu ku kala jeexay halkii baanay ku qudh beeshay.

Nasiib darro isna ma badbaadine ee reerkii gabadhu ka dhalatay oo la yiil, ayaan gabadha walaalaheed ka soo yaaceen oo ninkii dileen.

Abeesadiibaa tiri: «Waxba maydaan qabane ee ariga i eega, oo ina keena. Markaasay reer dul yimaadeen, oo abeesadii intay hore u marta ayay tiri» «Marka reerkoo seexdo ayaan gelaya oo giddi wada cunayaa». Markay woxoogaa socotay ayay gama'day dabadeedna halkii ayaan waagu ugu baryay oo lagu dilay.

LAYLI :

- 1) Saddexda kee ugu belaayo badnaa?

- 2) Belaayadaas wax ka taataabo?
- 3) Maxaa muujinaya in dadku ugu maskax badan yihii?
- 4) Libaaxii iyo Abeesadii way ku dhaceen imtixaankii. Waayo?

CASHARKA 43aad
BEER FALANNO (HEES)

Qodaalka beeraha iyo u jeesashada xagga dhulka waxay ka mid tahay jidodka waaweyn ee lagu gaari karo himilooyinka Kacaanka Soomaaliyeed oo ah in barwaaqo la gaaro. Heesta waxa tirihey marxuumkii ahaa abwaanka weyn Aweys Geeddow.

Aweys, Alla naxariistii Janno ha ka waraabiyye, wuxuu curiyey riwaayado, heeso iyo gabayo ka soo qayb qaatay gobannimada iyo halgankii hore.

BEER FALANNO

Annagaa ballanee,
Barbaarey,
Biyo waa la helee,
Aan baxnee,
Badarkii abuurnee,
Beerihiid aan falnee,
Aan is barno,
Inaan beer falannoo,
Aan ku baahi baxnee,
Beer nin falaa,
Ma baryoo weligiisana,
Ma baahoodi,
Aan is barno,
Inan beer falanno,
Aan ku baahi baxnee.
Inaan baar aan tagnoo,
Bilicaantii aan la baashaalnee,
Balwo aan tunnoo,
Baallo dheello,
Kuma baanan karnee,
Beer nin falaa,

Ma baryoo weligiisna,
Ma baahooddee,
Aan is barno,
Inaan beer falanno,
Aan ku baahi baxnee,
Barkin meel la dhigtoo,
La buurtoon,
La baraaruginee,
Barqadii la kacoo,
Bilaashay la cunaan,
Baranee,
Aan is barno,
Inaan beer falanno,
Aan ku baahi baxnee.
Beer nin falaa,
Ma baryoo weligiisana,
Ma baahooddee.

Aan is barno,
Inaan beer falanno,
Aan ku baahi baxnee.

L A Y L I :

- 1) Heesta yaa curiyey? Kuma ayaa ku luqeeya?
- 2) Abwaanku yuu ku hal qabsaday? Muxuuse ugu baaqayey?
- 3) Sheeg saddex wax oo waaweyn oo badarku ku baxo?
- 4) Siduu inoo tusaaleeyey Aweys qiimaha beerta?
- 5) Sharax beydka 7aad iyo kan 8aad?
- 6) Muxuu abwaanku ku diidayaa cuntada dibadda?
- 7) Heesta korka ma ka qabatay?

DARDAARAN (BURAANBUR)

Gabadha la yiraahdo Cibaado Maxamed Caduur oo ku dhalatay magaalada Hargeysa 1920kii, ayaa lahayd afar hablood. Gabdhahaas aabbahood wuu dhintay innamo ay walaalo yihinna may lahayn, waxayse lahayd gabdho badan. Haddaba iyadoo ka xun rag la'aanta haysatay iyo gabdhaha badan ee ay dhashay ayay, nasiib wanaag, dhashay wiil. Wiilkaas ayay dabadeedna aad ugu faraxday, buraanburkan soo socdana waxay ku tirisay farxaddii. Sida muuqatana waxay si kalgacayl la ifayo ugula talinaysay inuu noqdo kii danihiisa aan hallayne ee u guntanaada. Waxay tiri:

Dagaalladii baabi'iyo reerihii dam yiri,

Ilmo waxaan duugi jiray, kaan ku daayayow,

Dunida oo ii sinnayd danabkii ii dhashow

Diiriyow kii hablaa soo dugsiiyayow,

§ Hooyo deyrow ma jiro waxaan dad kula simaa

Ilaah daayow waxaan hooyo kaaga digay,

Fariidka dan seega, doqon xoolaha *ka roon* *xoolo laa*
deve enen luma!

Dadkuna ma jeclaado nimaan duunyo badan lahayn,

Dedaal oo hooyo weligaa ha duud galayn

⑩ Dumarna waa bahalo ee kay duufsadaan ha noqon

Ayaad ku dulloobin aqalkay dadka u dhisteen.

LAYLI :

- 1) Markii uu wiilku dhashay maxay ugu faraxday?
- 2) Maxay gabadha ugu tilmaantay dhaxan wiilkana dugsi?
- 3) Waxaa soo dhan maxaa ku kallifay?

CASHARKA 45aad

DACWAD MAA KA QABTAAN (GEERAAR)

Geeraarkan oo tusaalayn iyo baraarujin waddaninimo ah waxa tirisay Jaalle Dahabo Barkhadle.

Dunida oo dhan adduunka
Dalkeennaa u wanaagsan
Xoolahaa ku dingiiga
Dahabkaa iska buuxa
Baansiinkaa durdurayaa
Lacagtaa iska daadsan
Maynagaa iska dullaysan
Dababad iyo xoog iyo
Diirad aynnu ku eegniyo
Dad shaqeeya lahayn ?
Berri baanu ka duuli
Diyaarad baanu ka raaci
Dal shishaan u socdaa
Deyn yar baan ka rabaa
dadkaygaan ka masruufi
Doqonnimiyo ceeb
Dulli weeye waxaasu eh
Innagoo isku duuban
Dalka aan u shaqayno
Danta aan u dhaqaaqne
Dacwad maa ka qabtaan?
Doqon aan wax kasayn
Dalkiisaa gubayee
Dad islaama xantiisa
Dibindaabyo ku nool
Kii da'diisu dhamaatiyo
Kuwaan daadihinayniyo
Inta buugga dayeysiyo
Dadweynaa idilkii
Su'aal baan u diyaarshaye
Nin walowba dantaadu
Ma inaad dallacdaayood
Derbi gaara dhistaayoo
Fatuurad dabadheeriyo
Lacag daadihisniyaa?
Ummad maaha danteed
Maatadii dalkeenna
Danihiid waddankeenna
Innagoo isku duuban
Dalka aan u shaqayno
Dacwad maa ka qabtaan?

LAYLI :

- 1) Tuducda saddexaad «xoolaha ku dingiiga.»
 - b. Maxay gabyaadu uga jeedaa?

- t. Soomaalidu xoolo-dhaqato miyaa?
 - j. Xoolaha nooceee ugu manaafacaad badan?
- 2) b. Sheeg tuducyada dhawrka ah ee ay murtidoodu ku dhammaatay «doqonnimiyo ceeb, Dulli weeye waxaasu eh»?
- t. Maxay dhibaato u keeni karaan dalkeenna?
- 3) Gabayaadu waxay tiri: «Innagoo isku duuban dalka aan u shaqayno». Maxaynuu ku gaari karnaa isku duubnaan dalka loogu shaqeeyo?
- 4) Tuducda 30aad, 31aad, waa maxay su'aasha gabayaadu u diyaarisay dadweynaha idilkii?

Tumaa geeraarkan tirisay, magacow maansooyin kale iyo dumarkii tiriyey?

MARTI SOOR DABAGALLE (Sheeko)

Waxa la yiri, nin, naag, gu' iyo dayr baa wada socdaalay. Waxa ay u hoydeen dabagalle meel deggan. Si fiican buu u soo dhaweeeyey, gogol wanaagsan buu u dhigay; wuxuu misna la amakaagay martida sillan iyo siday isu soo weheshadeen. Wax buu u loogay, sheeko haasaawe ahna wuu u qabtay intay hilbuu ka bislaanayeen. Markii hilibkii diyaar noqday baa dabagaallihii wuxuu martidii ku yiri: «Waxaan ku dadaalayaa inaan afartiina martida ah mid walba u sooro sida geddiisu tahay.»

«Gugu geddiisu waxay tahay inuu raago oo goor la jabay weligii yimaado. Hase ahaatee markuu yimaado wax weyn buu taraa. Hadda isaga wax siin maayee gaajadiisa ha la jiriqleeyo. Wuxuu ka ballan qaadayaa se marka waagu soo dhawaado inaan si wanaagsan u dhergiyo. Isagu bal ha seexdo.

«Dayrta geddeedu waa in kolna la helaa, kolna la waayaa, weligeed layskuma halleeyo. Hadda anigu cad weyn baan gudcurka ugu tuurayaa inay weydo iyo inay hesho mid kastaba haw noqotee. Naagta geddeedu waa inay waxay hayso oo la wado arkayo ka been dhaarato. Haddaba anigu waxaan jeclahay inaan sooro, hase ahaatee, Allow inta iyo intu igu dhacdo haddaan wax haysta. Ha iska seexato. Ninka geddiisu waa wax dil iyo wax noolayn, labadaasay ku dhisan tahay. Anoo hela inaan deg deg wax u siiyo ayaan hubinayaa afkiisa iyo addinkiisa in aan ka baxsado.»

Xagga iyo aqalka markuu u dhaqaaqay ayuu maqlay ninkii oo leh, «war yaraa». Intaanu gurigiiba gaarin buu soo noqday oo yiri, «Afeef baan geystay». Markaasuu ku xila furay inuu ninka ka seexanayo.

MAAHMAAHYO

- 1) Saddex lalama dego: bakhayl damac yaqaan, fuley daandaansi badan iyo doqon fiiro taqaan.
- 2) Hal diidaysaa geed ay ku xoqato ma weydo.

LAYLI :

- 1) Tilmaan ka bixi wuxuu falay dabagaalle?
Ma oofiyey dabagaalle ballamiiisii?
- 3) Maxaa ku kallifay dabagaalle wuxuu sameeyey?
- 4) Dulucda sheekadu waa maxay?

HAL XIRAALE

- 1) *Sheeg meesha dadku geela uga weyn yahay.*

HANTIWADAAGGA CILMIGA LAGU HABEEYNEY (Hees)

Heestan waxa tiriye Cabdi Muxumed oo ku dhashay miyiga Gabiley sannadku markuu ahaa 1935kii. Cabdi wuxuu ka mid yahay hobollada Waaberi. Heesta wuxuu Cabdi innoogu macnaynaya si hufnaan ah, innooguna sheegayaa qiimaha iyo waxtarka uu leeyahay Mabda'a Hawl iyo Hantiwadaagga dalkeennu ku dhaqmayo.

Tusaale haddaynu u soo qaadanno ereyga hantiwadaag waxa innoo laqbayanaya, sheekadan gaaban ee Cali iyo Cumar.

Labada wiil waxay ahaayeen walaallo. Aabbahood wuu dhintay, hartina wuxuu uga tegay geel. Waxay noqdeen jaallayaal is jecel oo xoolhooda wada jirta. Dhibta iyo dheefta hantida uma kala hari jirin ee way u sinnaayeen. Labada caano maal iyo wixii u raaca markay geela maalaan, caanaha hadhuub bay ku wadaagi jireen?, sidii aynnu aabbayaasheen ka soo dhaxlay. Sidaas oo kale ayaa dadkeennu hantida aynnu leenahay oo ah dhulka, mood iyo nool, ama ha dul yaallo ama ha duugnaatee, loona siman yahay, loona wada wadaagaa. Kolkaas ayaa labada erey ee ah hanti iyo wadaag noqdeen Hantiwadaag marka laysku daray. Sida kor ku sheegan hantida uun lama wadaagee hawshana waa la wadaagaa.

Waa hilinka
 Nolol hayaagsan;
 Oo Habboon laga Helaayee
 Waa hilinkii
 Haraadka iyo gaajada,
 Lagu hilmaamee
 Waa hilinka
 Kuwa dhiigga heensada,
 Hanaqa gooyee,
 Waa hilinkii
 Sinnaan la wada helaayiyo
 Hubaal garsoore
 Waa hilinkii
 Dadkoo shaqo u heegaanoo,
 Hal ah tilmaamayee
 Waa hilinkii
 Nin hurdoo wax helay iyo,
 Hagarta diidayee
 Waa hilinkii
 Nafteena oo aan hiishan iyo,
 Kalsooni noo hayee
 Waa hilinkii
 Inaynnu hal ahaanno oo
 Is helno doonayee
 Waa hilinkii
 Gumaystaha wax heerayiyo,
 Harkiisa diidayee
 Hantiwadaagga cilmiga,
 Lagu habeeeyey
 Waa u hiilinaynaa
 Waan u hagar baxaynaa

Cadawga waan ka hor joogsanaynaa
Hantiwadaagga cilmiga lagu habeeyey

LAYLI :

- 1) Heesta yaa tiriyey?
- 2) Nolol hagaagsan muxuu uga jeeday curiyuhu?
- 3) Tusaale fasalkaaga ah ka bixi beydka 8aad?
- 4) Muxuu uga jeedaa kuwa dhiigga heensaday Cabdi?
- 5) Maxay keentaa isku kalsooni la'aantu?
- 6) Goormaa Madaxweynaha Jamhuuriyadda Dimoqraadiga Soomaaliyeed ku dhawaaqay mabda'a Hawl iyo Hanti wadaag?

XILKA (Gabay)

Gabaygan oo uu tiriyeey ama curiyey Cabdulqaadir Xirsi «Yam Yam», wuxuu kaga hadlayey waajibka saaran ardayga, askariga, odayga, afada, inanta, ummusha iyo ummadda gebi ahaanba. Xilkaas, nolosha bulshada si ay u hagaagto, qiimana u yeelato, waa in qof walba kaalintiisa si xilkasnimo ah uga soo baxa; ka guud ahaaneed iyo ka gaar ahaaneedna waa in loo soo wada jeedaa, loona wadajiraa, isla markaa waa in had iyo jeer maskaxda lagu hayaa inaan dalku qofna ka dheregsanayn. Si dhibaatooyinka nolosha innaga haysta looga guulaystana, waa in aad iyo aad looga wada shaqeeyo; taas oo aad loogu baahan yahay in daacadnimo iyo hufnaan loogu wada shaqeeyo.

Wuxuu yiri:

Arday waxa ku waajib ah, inuu edeb lahaadaaye,
 Oo uu akhriyo meeriskoo, dhab u adkeeyaaaye,
 Markaasuu aqoontiisa guud, ku aflaxaayaaye
 Askar waxa ku waajib ah, inay Calanka eegaan,
 Ay kuna ilaashaan awood, aalad iyo xooge,
 Markaasay ka gudan karaan, eedda kii galaye,
 Oday waxa ku waajiba inuu, beesha ururshaaye,
 Nabaddana abaabulo halkuu, abidkii joogaba e,
 Markaasaa inuu caaqil yahay, lagu ogaadaaye,
 Afa waxa ku waajib inay, aqalka joogtaaye,
 Oo ay asluub iyo xishood, ku asturraataaye,
 Markaasaa inay aamin tahay, lagu ogaadaaye,
 Inan waxa ku waajiba inay, arag samaataaye
 Oo ay afar qaadka iyo, orodka daysaaye
 Markaasaa gayaankeed arkaa, lana aroosaaye,
 Umul waxa ku waajib ah inay, ubadku nuugaane
 Markaasay hadhow aayo wakan, ku anfacayaane
 Ummad waxa ku waajib ah inay, aamin noqotaaye
 Oo ay israac iyo heshiis ku, anba qaadaane
 Markaasaa inay adag yihiiin, lagu ishaaraaye,

LAYLIS :

- 1) Arday maxaa ku waajiba?
- 2) Odayga maxaa ku waajiba?
- 3) Afada maxaa ku waajiba?
- 4) Inanta maxaa ku waajiba?
- 5) Ummusha maxaa ku waajiba?
- 6) Gebi ahaan ummadda maxaa ku waajiba?

Afo waxaa ku waajiba inay aqalka joogtaaye. Tuducdan sharax; «Aqalka joogtaa», aad isaga hubi, waayo sida macnaha qayaxani muujinayo ula jeeddadu way ka qoto dheer tahay.

DAYO IYO DIBINDAABYADEED (Sheeko)

Waxaa la yidhi boqorka habar dugaag ee Libaax baa bukooday. Markaasuu god galay. Wuxuu ku tashaday inaanu intuu buko ee tamar daran yahay gaajo u dhiman.

Dawacuu u yeeray oo ku yiri: «Adigaan kuu dhiibay taladii dugaagga oo iga wakiil ah intaan ka bogsanaayo» «Waayahay sarreeye» bay tiri dawacadii.

Maalintii dambe bay dawacadii isugu yeedhay dugaaggii oo ku tiri: «Boqorkeenii Libaax wuu bukaaye, waa in la soo booqdaa oo mid mid loogu tagaa.» Sidi bay yeeleen oo mid mid ugu tageen, Libaaxiina wixii u soo gelaba wuu cunaa. Dharaartii dambe ee meertadii dameer farawga ay ahayd ayay ugu yeertay dawacadii oo tiri: «Waa dharaartaadiye, orod oo soo booqo duqa, haddii kale wuu kuu uurxumaan, wuxuuna kula colloobi markuu fayoobaado» «Waa yahay», buu yiri. Dameer farawgii intuu taw yiri buu godkii Libaaxa qoorta la gelay. Goortaasuu Libaaxii ku soo booday oo labada dhegood ku dhegay. Dameer farawgii dib buu isu giijiyey, oo dib isu soo dhuftay, markaasaa labadii dhegood afkii Libaaxa ku haren. Isagoo dhego go'an oo dhiig ka hooraayo ayuu ku soo noqday dawacadii oo ku yiri: «Naayaa dayo axdi Alla ku qabay, illayn weligaaba aniguunbaad igu ahayd duulimaad, oo aad doonaysay inuu Libaaxu i cuno.» Dawacadii baa tiri: «nacaska daya, Libaaxu wuxuu doonayey inuu ku boqro, oo koofiyaddii boqornimada kuu geliyo, suura galna maaha inuu koofiyadda madaxa kuu geliyo iyadoo dheguhu kugu yaalliin, ee orod oo ku noqo.» «Ma sidaasay ahayd arrintu? Haddaan gartay.» Mar labaad ayuu dameerkii dhababaco is dhigay oo Libaaxii ku noqday oo godkii qaarka dambe la galay. Libaaxii baa ku soo booday oo dabada ku dhegay. Markaasuu dameer farawgii dib isu soo giijiyey oo aad isku adkeeyey, illaa dabadii go'day oo dhiiggu hayrafay. Dacwaddii buu u yimid oo ku yiri: «Bal waxaad ii geysatay eeg:» Dawacadii baa tiri, «Waw, illayn doqoni caqibo ma leh. Waar yaahee ma waxaad garan weyday inuu Libaaxu doonayey inuu kursi dahaba ah kugu fadhiisiyo oo ku sooryeeyo. Imminkana aan kuugu ergeeyee i sug.» Markaasay intay in yar ka maqnaatay ku soo noqotay oo ku tiri: «Waan kuula soo hadlaye orod ku noqo oo mar dambe hanna ceebaynin».

Markaasuu doqonkii dameer faraw ku noqday Libaaxii oo godkiisii ugu galay, dabadeedna halkii Libaaxii ku cunay. Libaaxii wuu iska ladnaaday oo godkii ka soo baxay. Wuxuu arkay dawacadii oo geed hadhac ah fadhida oo barwaqo ku jirta, markaasuu yiri, «Dayoy maxaad ii soo booqan weyday markaan bukay een liitay?» Dayaa tiri, «Libaaxow ma nacas baad i moodday sidaan kuugu imadaa, sow maan arag inaan wixii kuu soo galaa dib kaaga soo noqonayn». Kolkaasay iska dhaqaaqday.

M A A H M A A H Y O

- 1) Doqonbaa halkii lagu khatali qoorta soo dhigane, ma anaa mindiyo lay qarshaa laygu qali doono.
- 2) Doqon dagnaan lagama waayo.
- 3) Gal dad liqa ul baa layskaga dayaa.

L A Y L I :

- 1) Muxuu libaaxu godka u galay?
- 2) Maxay dawacadu dugaaggii libaaxa soo boqanayey ugu doortay inay mid mid ugu soo galaan?

- 3) Sidee bay u bi'isay dameerkii oo ugu dirqiday inuu galo godkii libaaxa?
- 4) Goormay gaadhay waxyeelladii ugu horraysay dameerka? Maxayse ahayd?
- 5) Laba ujeeddo oo laga leeyahay sheekadan muuji?

HALXIRAALE

Sheeg cadka geela ku yaal ee ceyriinka lagu cuno.

HEESTA AFKA HOOYO

Heestan ka hadlaysa qoraalka afka hooyo, waxay innoo caddaynaysaa heerka iyo halka uu afkeenna hodanka ku ah murtidu ka joogey afafka dunida. Qoraalka afka hooyo iyo hirgelintiisa waxa lagaga baxay dhibaatooyinkii innaga haystay dhinac kasta oo nolosha laga eego, dhaqanka, dhaqaalaha, waxbarashada, bulshada iyo wixii la hal maala. Heestan oo la dhalatay ku dhawaaqiji afka hooyo, waxa curiyey abwaanka caanka ku ah heesaha, gabayada iyo riwaayadaha, Xasan Sh. Muumin oo ka mid ah abwaannada waaweyn ee Wasaaradda Waxbarashada iyo Barbaarinta.

Taariikhda qarada weyn,
 Afkeennii ka qatanaa
 Qaayaha uu leeyahay,
 Dunida ka qarsanaa
 Qorrax baa u soo baxdoo,
 Mugdigii ku qoofillaa
 Daahii ka qaadnee,
 Qallinkaaga ii dhiib,
 Ereyada aan kuu qoro,
 Qummaati uga bogo,
 Fartii qalaad ha moodine,
 Carrab ku qaldi maayee,
 Sidii caanaha qudhqudhiyay,
 Murtideennii quusatee,
 Qaawanayd qurux samaa
 Summadda loo qalqaaliyee,
 Lagu qoray qummanaa
 Maantuu qab weyniyo,
 Qosolku ii xalaal yahoo
 Maanku ii qaboobayaa,
 Qallinkaaga ii dhiib,
 Ereyada aan ku qoro,
 Qummaati uga bogo,
 Fartii qalaad ha moodin,
 Carrab ku qaldi maayee,
 Sidii caanaha qudhqudhiya.

LAYLI :

- 1) Maxay ahayd taariikhda abwaanku sheegay ee afkeennu ka qatanaa?
- 2) Sheeg qiimaha uu u leeyahay horumarkeenna qoraalka afka hooyo?
- 3) Sheeg qoraalka farta ka hor afafka aynnu wax ku baran jirnay?
- 4) Sheeg dhibaatooyinka ay innoo lahaayeen?
- 5) Cilmiyada kala duduwan afkeenna ma ku baran karaa? Waayo?
- 6) Heerka waxbarashadu iyama ayuu fiican yahay iyo hirgelinta qoraalka farta ka hor?
- 7) Ma suura geli lahayd af shisheeye in dadkeennu wax ku wada barto? Waayo?

108

GAADIIDKA (Curis)

Gaadiidka waxa la yiraahdaa wixii la rarto ama la fuulo, amase rar iyo fuullimo laysugu daro.

Gaadiidku kolka hore laba ayuu u qaybsamaa :

- Nafley sida geela iyo lo'da oo ishin laysku yiraahdo, iyo gammaanka oo isna u kala baxa fardo, baqlo iyo dameero.

Ishinka iyo gammaanku labaduba waxay ka mid yihiin nafleyda xoolaha ee dadku dhaqdo ee la rarto, lana fuulo (waxtarkooda kale mooyee), gaadiidna laga dhigto. Wuxuu qaybiisa kale waxay tahay wax dad sameeyey oo saddex jaad u kala kaca:-

- Gaadiid badda mara, sida doonyaha iyo maraakiibta.
- Gaadiid dhulka mara sida tareenka iyo baabuurta.
- Iyo gaadiidka cirka duula, sida dayuuradaha.

Gaadiidka qaybiisa hore ee nafleyda ahi, meel waddo ah iyo meel aan waddo ahayn ee qarda jeexa, labadaba wuu mari karaa. Gaadiidka aan nafleyda ahayn ee dadku sameeyey, doonyaha iyo maraakiibta oo badda mara mooyee, kuwa kale ee tareenka iyo baabuurtu ka mid yihiin, waddo ay maraan baa loo sameeyaa. Dayuuradaha cirka duula naftoodana waxa loo sameeyaa gego ay marna ka duulaan marna ka soo fariistaan.

Dayuuradaha la yiraahdo Helikobtarka iyaga meelo badan baa la fariisiyaa. Waagii hore, ee gaadiidku uu nafleyda oo keliya ahay ee aan gaadiid kale la sameyn jirin, adduunyadu aad isuguma socon jirin, maxaa yeelay, gaadiidka nafleydu wuu daali jiray. Gaadiidka cusubise isaga oo jaba mooyee haddii la dhaqaajiyo ma joogsado, jaadka nafleyda ahna ka dhaqso badan, kana qaad weyn. Hase yeeshi wuu ka waxyeello badan yahay.

LAYLI :

- b. Gaadiidka nooli immisa jaad buu u qaybsamaa?
t. Jaad ka mid ah weli ma fuushay? Magacow?
j. Waxtarka ay dadka u leeyihiin waa maxay?
x. Xannaano maxay u baahan yihiin?
- Qor gaadiidka cusubi intuu u kala baxo?
t. Immisa jaad oo gaadiidka cusub ka mid ah ayaad raacday?
j. Mid kastaa meeluhuu maro qor?
x. Gaadiidka cusubi muxuu dunida u taray?
kh. Muxuu dhibaato leeyahay?

DALXIIS (Gabay)

Dalxiisku waa xubin lama huraan u ah horumarinta dhaqaalaha dalka, maamulka tawriga ahina isagoo sidaa garansan ayaa aad loogu dadaalaa loona daryeelaa. Cabdulqaadir Xirsi (Yam Yam), oo gabayaa caana ahina isagoo tilmaamay meelaha ku fiican dalxiiska iyo baahida tamashlaha meelaha loo qabo; ayuu gabaygan curiyey wuxuu yiri:

Tamashlaha inaad daawataa, saw dantaa maaha
 Deebliyo wajaaliyo Berbera, kac iska soo daawo
 Degmada Ceerigaabiyo maxaa, daalo kaa qadiyey
 Taleexdii Daraawiishta iyo maad, daarihii aragtid
 Biyo kulule labadiisa dacal, dacal ku soo mayro
 Didibkii casaa Gaalkacayiyo, dooxadii mudug day
 Geel soo darmaday Cabuud-waaq, weelka ii dara dheeh
 Beled-weyne webigaa dulmara, daadka badan dheeho
 Daruur soo dhawaatiyo qabow, aan ku dilahaynin
 Ku dakee haddaad Jawhar timid, waa dan raaxaduye
 Dhulka dihin Badweyn ta deggan, Xamar u soo doono
 Kalluun duban, digaag shiilan, daawe lagu shiilay
 Oo deeq laguu siinayo, Xamar u soo doono
 Dayaaradaha dheeereya ee, dunida meeraysta
 Gegiday diyaar kuugu tahay, guuxi aan damine
 Dal dhaweya deeqaa beryahan, lagu dekeeyaaaye
 Aroortii Kismaayo ugu duul, oo ka dego Waamo
 Dadab dhigan daryeel lagu sharfo, daacad soo hoyo ah
 Salaan diirran qalbi farax ku dedan, udug ka soo duulay
 Dad walaalahayayoo ku jecel, ubax ha kuu daadsho
 Ha kuu daadsheenoo bulshada, debin la haasaawa
 Waa meel hawadu dilliintahee, hawada laafyooda
 Galabtii magaalada u daadega, idinka oo duuban
 Duufaan iyo dabeyl ma ay lahoo, ciiddu waa dahabe
 Dekado iyo Warshadaheeda badan, libin la daaweysta
 Ha degdegine muuska is dul yaal, daymo iyo raaxo
 Halka dunida kala qaybsiyo, webiga soo daawo.

LAYLI :

- 1) Qaayaha uu dalxiisku dalka u leeyahay bal sheeg?
- 2) Sheeg meelaha dalxiiska ku fiican ee dalkeenna?
- 4) Maxay caan ku yihiin meelahaasuu?
- 5) Waxyaalaha la xidhiidha dalxiiska yaa daryeela?
- 6) Degaankaagu ma leeyahay meel dalxiiska ku fiican?
Hadduu leeyahay weli ma soo daawatay?
- 7) Ugaadhu dalxiiska ma ku fiican tahay? dugaagga isaga ka warran siduu dalxiiska ku yahay?
- 8) Waxyaalaha dalxiiska ku fiican ee gabayga ku jira sheeg?

MINISTRY OF EDUCATION, TEXTBOOKPRESS MOGADISHU 8/83 — 45.000